

Криворізький факультет «Запорізький національний університет»

Арабаджи Ю.І.
*ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ
У 2014-2018 РОКАХ*

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
до самостійного вивчення дисципліни «ПОЛІТОЛОГІЯ»
для студентів заочного відділення всіх спеціальностей

Кривий Ріг, 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. АНЕКСІЯ КРИМУ У 2014 РОЦІ	9
РОЗДІЛ 2. АГРЕСІЯ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ НА ДОНБАСІ: ХРОНІКА ВІЙНИ У 2014 - 2015 РОКАХ	46
«Русская весна»	47
Початок Антитерористичної операції	50
Червень-липень 2014 року	52
Серпень 2014 року: Іловайський котел	56
«Відпускники» та «зблукали»	59
Осінь 2014 - зима 2015 року	60
РОЗДІЛ 3. НА ШЛЯХУ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ: ДИПЛОМАТИЧНІ БАТАЛІЇ	66
Мінські угоди	66
Реформування Збройних Сил України	69
Початок обговорення миротворчої місії ООН на Донбасі	71
Місія Курта Волкера та взаємодії з міжнародними партнерами	74
Хочеш миру - готуйся до війни	85

На шляху до звільнення Донбасу	91
Початок 2018 року: з надією на мир	97
Продовження переговорів щодо Донбасу (січень - лютий 2018р)	109
Мюнхенська конференція з питань безпеки (16 - 18 лютого 2018 року)	118
Надання Україні летальної зброї	126
Запровадження нових санкцій	132
Прогнози та перспективи на майбутнє	139
ВИСНОВКИ	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	178

АНОТАЦІЯ

В першому розділі роботи проведено дослідження початку збройної агресії РФ проти України у 2014 році, яка завершилась анексією Криму Росією.

У другому розділі досліджується подальший розвиток широкомасштабного вторгнення Росії на територію України у 2014-2015 роках.

У третьому розділі роботи увагу приділено особливостям складного переговорного процесу, спрямованого на пошук шляхів вирішення конфлікту на Донбасі.

Дослідження дипломатичних баталій дозволили визначити перспективи подальшого розвитку відносин між Україною та іншими провідними країнами світу.

Ключові слова: Україна, Росія, США, Крим, анексія, збройна агресія, Донбас, війна, санкції, миротворці.

ANNOTATION

Arabadgi Y.I. ARMED AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE IN 2014-2018

In the first section of the work, the study of the beginning of armed aggression of the RF against Ukraine in 2014, which ended with the annexation of the Crimea by Russia, was conducted.

The second chapter explores the further development of Russia's large-scale intrusion into the territory of Ukraine in 2014-2015.

In the third section of the work, attention is paid to the peculiarities of a complex negotiation process aimed at finding ways to resolve the conflict in the Donbass.

The study of diplomatic battles allowed us to determine the prospects for the further development of relations between Ukraine and other leading countries of the world.

Keywords: Ukraine, Russia, USA, Crimea, annexation, armed aggression, Donbass, war, sanctions, peacekeepers.

Date of Submission: 20-07-2018

Date of acceptance: 04-08-2018

I. ВСТУП

Багатовікова історія взаємовідносин між Україною та Росією має велику кількість безсумнівних фактів, котрі дають можливість стверджувати, що імперська російська політика завжди була спрямована на придушення будь-яких намагань українців побудувати незалежну вільну державу.

Згадаємо деякі історичні події минулого на підтвердження цього. На думку канадського історика Ореста Субтельного, у XVIII столітті, за часи Петра I, основним питанням політичного життя України стає тривала й затята боротьба імперського централізму Росії з українським прагненням до автономії. Найбільш драматичним та вирішальним етапом у стосунках між Гетьманщиною та Москвою був період гетьманування Івана Мазепи. Як стверджує Субтельний, Мазепа звернувся за допомогою до Петра I через загрозу нападу на Україну з боку польського союзника Карла XII Станіслава Ліщинського, але російський імператор, чекаючи наступу шведів, на те відповів: «Я не можу дати навіть десяти чоловік, боронися, як знаєш» і нібито саме це штовхнуло Мазепу шукати іншого покровителя. Відмова Петра I захистити Україну від поляків розглядалась Мазепою як порушення угоди 1654 року і український гетьман перестав вважати себе зобов'язаним зберігати вірність цареві. У 1708 році Мазепа разом з 3 тисячами козаків перейшов на бік шведів, за умов обіцяного Карлом XII повного звільнення України від влади Москви та відновлення її давніх прав. Відповідь Петра I була занадто жорстокою: на гетьманову столицю Батурин напав командуючий російськими військами на Україні князь Меншиков і вирізав усіх жителів: 6 тисяч чоловіків, жінок і дітей. У травні 1709 року російські війська зруйнували

Січ, а цар видав постійно діючий наказ страчувати на місці кожного пійманого запорожця [1].

4 червня 1775 року, за наказом Катерини II, російська армія вдруге зруйнувала Запорозьку Січ, останнього запорозького кошового Петра Калнишевського було заарештовано й заслано до Соловків. Майже половина всіх запорозьких земель була розподілена між російською знаттю, а решта передана іноземним колоністам. Катерина II, оголосивши про ліквідацію запорожців, додала, що «вживання слова «запорозький козак» розглядатиметься нами як образа нашої імператорської величності» [1].

Тарас Шевченко у своєму творі «Сон» писав про ті часи руйнації Гетьманщини, засуджуючи царське самодержавство та жорстоку політику російських правителів Петра I та Катерини II:

Тепер же я знаю:

Це той Первий, що розпинав

Нашу Україну,

А Вторая доконала

Вдову сиротину.

Кати! Кати! Людоїди!

Але найжахливішим для України стало XX століття, у якому життя втратили мільйони українців. Поширення влади російських більшовиків на Україні супроводжувалось терором, голодоморами, репресіями та смертями ні в чому не винних людей.

Наприкінці січня 1918 року, Центральна Рада видала свій Четвертий універсал, проголосивши, що Українська Народна Республіка стає вільною і самостійною державою, розриваючи усі зв'язки з більшовицькою Росією. На захист української державності проти армії Муравйова вступили загоони Петлюри. Символом героїзму та самопожертви став бій під Крутами. Після бою в полон до більшовиків потрапив загін із 27 гімназистів, які всі загинули. Полонених студентів спочатку катували а потім стратили. Саме так в Україну більшовики «принесли на багнетах з півночі радянську владу».

А далі, в Україні були економічна політика воєнного комунізму, націоналізація землі та промислових підприємств, примусова трудова мобілізація, колективізація, розкуркулювання, експропріація зерна у селян - «продрозверстка». Результатом всіх цих злочинних заходів на Україні, які проводили російські більшовики на чолі з Леніним, стали голод і смерті багатьох мільйонів українців.

Спливав час, у XXI столітті Україна поступово розвивалась як незалежна самостійна країна і мало хто міг навіть подумати, що зі сходу у 2014 році прийде війна. Цю війну Росія і зараз не визнає та намагається приховати, використовуючи відверту цинічну брехню. Але світ має знати правду, тому треба називати речі своїми іменами.

27 січня 2015 року Верховна Рада України ухвалила законопроект, яким визнала Росію країною-агресором, а самопроголошені «ДНР» і «ЛНР» терористичними організаціями. За це рішення проголосував 271 народний депутат із 298 зареєстрованих у сесійній залі. Відповідно до заяви, Верховна Рада визнала Російську Федерацію державою-агресором і закликала міжнародних партнерів України не допустити безкарності винних за злочини проти людяності, вчинені від початку російської агресії проти України: «Визнати Російську Федерацію державою-агресором, що всебічно підтримує тероризм та блокує діяльність Ради безпеки ООН, чим ставить під загрозу міжнародний мир та безпеку. А так звані «ДНР» і «ЛНР» визнати терористичними організаціями» [2].

Парламент України заявив про необхідність посилення тиску на РФ, у тому числі шляхом запровадження секторальних обмежувальних заходів, санкцій, щоб зупинити російську агресію та примусити російське керівництво виконати у повному обсязі усі пункти Мінських домовленостей.

21 квітня 2015 року Верховна Рада України ухвалила постанову про заяву «Відсіч збройної агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» (№ 2332). У постанові зазначалось, що збройна агресія РФ проти України розпочалась 20 лютого 2014 року, коли всупереч її міжнародно-правовим зобов'язанням були зафіксовані перші випадки порушення збройними силами РФ порядку перетину державного кордону України в районі Керченської протоки та використання підрозділів збройних сил РФ, розташованих у Криму відповідно до угоди між Україною і Росією про статус та умови перебування на території України Чорноморського флоту РФ від 28 травня 1997 року, для блокування українських військових частин. На початковій стадії агресії особовий склад окремих російських збройних формувань не мав розпізнавальних знаків [3].

Згідно з заявою, друга фаза агресії РФ проти України розпочалась у квітні 2014 року, коли контрольовані, керовані і фінансовані спецслужбами РФ озброєні бандитські формування проголосили створення так званих «Донецької народної республіки» (7 квітня 2014 року) і «Луганської народної республіки» (27 квітня 2014 року). Третя фаза збройної агресії РФ, зазначалось у заяві, розпочалась 27 серпня 2014 року шляхом масового вторгнення на територію Донецької та Луганської областей регулярних підрозділів російських збройних сил. Серед них, зокрема ті, що входили до складу 9-ї окремої мотострілецької бригади, 76-ї та 98-ї дивізій повітряно-десантних військ збройних сил РФ.

Залучення регулярних збройних сил РФ в агресії проти України супроводжувалось

поширенням серед населення України агітаційних листівок, в яких, зокрема містився заклик: «За жодних обставин не чиніть перепон пересуванню російських військ» [3].

РОЗДІЛ 1. АНЕКСІЯ КРИМУ У 2014 РОЦІ

5 лютого 1954 року Президія ВР РРФСР прийняла постанову «Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу Української РСР». Необхідність передачі Кримської області до складу Української РСР у відповідному указі пояснювалася «спільністю економіки, територіальною близькістю та тісними господарськими та культурними зв'язками між Кримською областю та Українською РСР». Видання указу дослідники часто називають особистою ініціативою тісно пов'язаного з Україною Першого секретаря ЦК КПРС М. С. Хрущова. Деякі історики вважають, що ця передача виявилася вимушеною мірою через важку економічну ситуацію на півострові, викликану післявоєнною розрухою і браком робочої сили після депортації кримських татар [4].

У березні 2014 року В. Путін стверджував, що ініціатором передачі до складу Української РСР Кримської області «був особисто Хрущов». На думку президента Росії, залишаються загадкою лише мотиви, які рухали Хрущовим: «прагнення заручитися підтримкою української номенклатури або загладити свою провину за організацію масових репресій на Україні в 1930-ті роки» [5].

Перший президент сучасної України (1991-1994 роки) Леонід Кравчук у інтерв'ю на Радіо Свобода спростував поширений стереотип, що радянський лідер Микита Хрущов подарував Крим Україні в 1954 році: за словами Кравчука, Хрущов нав'язав Крим Україні економічно, і вона все ж поставила півострів на ноги. Леонід Кравчук поділився власними спогадами про ці події: «Будучи студентом, я поїхав у Крим (1953 р.) ... Я сільський хлопець, я бачив бідність у повному обсязі. І коли я заїхав у Крим, такої бідності, як там, я ще не бачив: крамниці порожні, люди ходять по вулиці з розпухлими обличчями - москити заїдали. Це не кримчани були, а орловські, тамбовські... Вони ходили й вимагали одного: щоб їх звідти забрали. І, очевидно, ці листи дійшли до (Микити) Хрущова. Хрущов сів на поїзд, взяв із собою свого зятя (Олексія) Аджубея і приїхав у Крим. Його зустріли плачем: Микито Сергійовичу, ми не можемо тут жити, ми не вміємо працювати тут, це не наше, заберіть нас звідси. Хрущов, не зупиняючись, розвертає потяг і їде до Києва. Приїжджає в ЦК Компартії України, тоді був секретарем ЦК (Олексій) Кириченко, і каже: ви маєте забрати Крим собі. Кириченко каже: ми не можемо, у нас плани зверстані. Він (Хрущов) бере Кириченка в потяг, вони їдуть у Москву, засідає Політбюро, і рішенням Політбюро ЦК КПРС Крим передається Україні. А тоді було так: все вирішувало Політбюро, а Верховна Рада, Президія Верховної Ради штампували рішення... Це було горе, тому що треба було частину своїх ресурсів передати в Крим. І от за ці роки, з 1954-го, Україна вклала туди понад сто мільярдів доларів для того, щоб провести воду, шляхи, курорти, відновити сільське господарство, культуру та інше. Так що ось ці міфи, які весь час йдуть із Москви, що Крим – це їхня територія, що це міста їхньої слави - це все вигадки. Україні Хрущов не подарував Крим - він змусив, примусив взяти Крим собі, мотивуючи на Політбюро ЦК КПРС, що Україна, маючи досвід у таких (південних) областях,

як Одеська, Херсонська та Миколаївська, може допомогти Криму, що, власне, і сталося. Україна допомогла, поставила Крим на ноги. А тепер Крим анексували, ще й доводять нам, що це повернення Криму» [6].

20 лютого 2014 року було розпочато фактичне вторгнення в Україну після вступу збройних сил РФ на територію Автономної республіки Крим, яке було збройним етапом реалізації плану керівництва Російської Федерації по встановленню контролю над Україною. Саме ця дата вказана на російській медалі «За повернення Криму». Мав місце факт агресії проти України, окупації її території, який привів до створення небезпечного прецеденту у вигляді грубого порушення світового порядку та системи безпеки, що склалася після Другої світової війни.

Наступного дня, 21 лютого Віктор Янукович втік з Києва, а 22 лютого 2014 року була прийнята Постанова ВРУ «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України». Отже, події які стали приводом для звинувачень з боку РФ у «антиконституційному закаті в Україні» відбувались вже після початку вторгнення. А вже 1 березня Рада Федерації Росії одностайно прийняла пропозицію Президента Росії Володимира Путіна про введення військ в Україну.

Однак, ці події були цілком логічним продовженням імперської політики Російської Федерації. Українська незалежність, набута після розвалу СРСР у 1991 році, була і залишається для Путіна та його прибічників прикрою помилкою, яку треба виправити. Відновлення могутності і престижу Росії Путін і надалі вважає головною задачею, а розпад Радянського Союзу він назвав «найбільшою геополітичною катастрофою ХХ століття» і цим самим заперечив позицію попередників, котрі вітали мирний демонтаж радянської імперії як перемогу на шляху до демократії.

Для того, щоб вистояти у протистоянні Росії і Заходу на чолі зі США, одним з головних завдань для керівництва РФ є захоплення України і відновлення контролю над колишніми територіями СРСР. З 2008 року Кремль розпочав пропагандистську підготовку до агресії проти України. Ідеологічною основою російської пропаганди стала концепція «русского мира», підхоплена у 2010-х патріархом РПЦ Кирилом. На думку директора Національного інституту стратегічних досліджень Володимира Горбуліна: «Російська культурна політика на українському напрямі була повністю інтегрована в загальну стратегію ліквідації української державності. ... Російська культурна експансія проти України здійснювалась свідомо і наполегливо протягом усіх років незалежності...» [7].

Згадаємо деякі факти останніх десятиріч, про які пише Володимир Горбулін у своїх Тезах до другої річниці російської агресії проти України.

У серпні 1991 року, після прийняття Верховною Радою України Акта проголошення незалежності України, президент РФ Борис Єльцин оголосив офіційну позицію Росії: «РРФСР залишає за собою право порушити питання про перегляд кордонів». Тим самим декларуючи своє верховенство по відношенню до України і до інших екс-союзних республік. Тоді ж віце-президент РФ Олександр Руцький під час візиту до Києва, шляхом погрозу щодо перегляду кордонів у разі відокремлення України від Росії, намагався примусити керівництво України відмовитися від проголошеної незалежності.

У травні 1992 року Верховна Рада РФ прийняла постанову «Про правову оцінку рішень вищих органів державної влади РРФСР щодо зміни статусу Криму, прийнятих у 1954 році», згідно з якою постанова Президії ВР РРФСР від 5 лютого 1954 року «Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу Української РСР» була визнана такою, що не має юридичної сили з моменту її прийняття.

У грудні 1992 року 3^тзд народних депутатів РФ доручив Верховній Раді РФ розглянути питання про статус Севастополя, і 9 липня 1993 року, виконуючи це доручення, ВР РФ постановою «Про статус міста Севастополя» оголосила російський федеральний статус міста [8].

Своїми діями під час анексії Криму Російська Федерація грубо порушила принципи міжнародного права. 5 грудня 1994 між Україною, США, Росією і Великобританією був укладений міжнародний договір про без'ядерний статус України. Відповідно з Будапештським меморандумом Україна отримала гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. США, Росія та Великобританія гарантували Україні непорушність її кордонів. Разом з іншими двома країнами Росія зобов'язалася утриматися також від економічного тиску на Україну. У договорі чітко були визначені наступні зобов'язання: «поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України (ст. 1); утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом ООН (ст. 2) [8].

Разом з тим, Росія порушила укладений у 1997 році Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією, згідно з яким сторони зобов'язалися «поважати територіальну цілісність одна одної і непорушність існуючих між ними кордонів (ст. 2)» [9].

Слід згадати також договір між Україною і Російською Федерацією і Україною про російсько-

український державний кордон, підписаний в Києві 28 січня 2003 року, згідно з яким Крим був і залишається невід'ємною частиною України [10].

Доречі, у січні 2018 року у Держдумі РФ виступили з пропозицією денонсувати Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Росією і Україною в тій частині, де країни визнають територіальні кордони одна одної. З такою ініціативою виступив депутат Держдуми Костянтин Затулін («Єдина Росія»), який заявив наступне: «У другій статті Договору ми визнаємо територіальні межі України, а вона (Україна) - наші, на момент підписання та ратифікації цього документа. Підписавши Договір у 1997, а потім під час ратифікації у 1999 році Росія підтвердила, що вона вважає ... Крим і Севастополь частиною території України. ... Наше трактування Договору полягає у тому, що наше визнання кордонів у цьому Договорі взаємопов'язане з темою Договору - дружба, співпраця і партнерство. Немає дружби, співпраці і партнерства - виникає привід до того, щоб сказати: «Значить, треба усі питання вирішувати заново, у тому числі і питання щодо кордонів» [11].

Чи варті чогось договори з РФ, які вона спочатку порушує, анексувавши Крим, а потім пропонує денонсувати - питання риторичне.

А щодо Будапештського меморандуму, то президент РФ Володимир Путін заявив на брифінгу у березні 2014 року про те, що Будапештські домовленості про гарантії територіальної цілісності України в обмін на виведення ядерних сил не поширюються на нову владу в Києві: «Коли ми вказуємо, що це антиконституційний переворот, то нам кажуть: ні, це не збройне захоплення влади, це революція. А якщо це революція, то тоді мені важко не погодитися з деякими нашими експертами, які вважають, що на цій території виникає нова держава... А з цією державою, ні щодо цієї держави ми ніяких зобов'язувальних документів не підписували» [12].

Однак, аргументація Путіна була нікчемною, адже, за рішенням Міжнародного Суду ООН у справі Габчикова-Надьмарош 1997 р. було чітко позначено, що революція чи зміна політичного режиму не є підставою зміни міжнародних зобов'язань. До того ж, Росія не розірвала дипломатичні відносини з Україною і не відкликала свого міжнародно-правового визнання України [13].

Реакція світової спільноти на ситуацію в Україні та дії з боку Російської Федерації була цілком логічною. Порушення Росією суверенітету України об'єднало весь світ у підтримці українського народу.

«За військову інтервенцію Москва заплатить свою ціну», - таку заяву зробив президент США Барак Обама. Заступник держсекретаря Нуланд заявила: «Ми вважаємо, що дії Росії в Україні є ... порушенням її зобов'язань, взятих на себе в Гельсінкі, а також її обов'язків як члена ООН». Підтримують Україну і лідери країн «Великої сімки»: Військові дії Росії є «порушенням обов'язків Росії відповідно до Статуту ООН та її угодою з Україною по військових базах 1997 року» [14].

4 березня 2014 року Володимир Путін, відповідаючи на запитання кореспондента, ким були люди у військовій формі, схожій на російську, які блокували українські військові частини в Криму, сказав: «Це були місцеві сили самооборони. ... Ви подивіться на пострадянський простір. Там повно форми, яка схожа ... Підійть в магазин ось у нас, і ви купите там будь-яку форму» [15].

Та вже 17 квітня 2014 року, Путін прояснив, звідки взявся спецназ у Криму: «Я й не приховував, що наша задача полягала в тому, щоб забезпечити умови для вільного волевиявлення кримчан ... тому за спиною сил самооборони Криму, звичайно, встали наші військовослужбовці» [16].

У доповіді «Путін. Війна», ідея створення якої належала вбитому опозиціонеру Борису Немцову, також наведено кілька цитат Путіна.

Вже через рік, в інтерв'ю для документального фільму «Крым. Путь на родину», Президент РФ Володимир Путін прямо зізнався, що особисто керував діями російських військ в Криму: «Це була ніч з 22 на 23 лютого ... я всім моїм колегам ... сказав, що ситуація розгорнулася таким чином на Україні, що ми змушені почати роботу по поверненню Криму до складу Росії» [17].

«Щоб блокувати і роззброїти 20 тисяч осіб, добре озброєних, потрібен певний набір особового складу і не просто за кількістю, але і за якістю. Потрібні були фахівці, які вміють це робити. Тому я дав доручення і вказівки Міністерству оборони, ніде правди діти, під виглядом посилення охорони наших військових об'єктів у Криму перекинути туди спецпідрозділи Головного розвідувального управління і сили морської піхоти, десантників» [17].

«Наша перевага, знаєте, в чому полягала? У тому, що я займався цим особисто. Чи не тому, що я там все правильно робив, а тому, що, коли це роблять перші особи держави, виконавцям легше працювати» [17].

Путін тоді вперше відкрито визнав, що Росія використовувала збройні сили для того, щоб силою забрати Крим в України. Ці заяви Путіна мабуть ще будуть залучені до справи, щодо анексії Криму, яку РФ готувала протягом багатьох років. Отже, це було навмисне та свідоме порушення принципів міжнародного права і світового порядку.

Добросусідські відносини між Росією та Україною виявились ілюзією. Але, нажаль, ми це пізно зрозуміли, хоча вже у квітні 2008 року під час Бухарестського саміту НАТО Володимир Путін заявив

президентові США Джорджу Бушу: «Україна - це взагалі не держава. Частина її територій - це Східна Європа, а частина, і значна, подарована нами... якщо Україна піде в НАТО, то піде без Криму і Сходу - вона просто розпадеться» [7].

А для того, щоб розвалити і захопити Україну, з боку РФ постійно велась підривна діяльність. Росія ніколи не припиняла ідеологічні та економічні війни проти України, про це свідчать факти: формувалась громадська думка про історичну бездержавність українського народу, під гаслом «відстоювання» прав російськомовних українців відбувалась масова видача паспортів РФ громадянам України всупереч Конституції, проводилась політика «об'єднання» православних конфесій під егідою залежного від РПЦ Московського патріархату, відбувались дискредитація українських виробників, економічні та енергетичні блокади, «газові війни», на території Криму - несанкціоновані переміщення збройних сил РФ, захоплення та утримання українських гідролокаційних об'єктів, тощо. В таких братніх обіймах РФ намагалась задушити українську незалежність.

Відтворимо хронологію подій, які передували анексії Криму і відбувались під час захоплення півострову.

Ще на початку 1990-х років, ігноруючи результати Всеукраїнського референдуму, влада Криму здійснила кілька спроб відокремлення від України, тоді служба безпеки України разом з МВС змогли зупинити перші прояви сепаратизму на півострові, спровоковані Росією дії, не знайшли широкої підтримки місцевого населення.

Росія поступово створювала у Криму потужну агентурну мережу, готову у будь який час розпалити сепаратистський рух. Після 2004 року російські спецслужби сформували у південно-східних регіонах і Криму розгалужену мережу антиукраїнських організацій, контрольовану російською агентурою – структури Партії регіонів, КПУ, ПСПУ, партій «Русское единство», «Родина», різноманітні православні групи, орієнтовані на ідеї «русского мира», криміналізовані парамілітарні утворення, такі як організація «Оплот» [8].

Кремль зробив ставку на кримський криміналітет. РФ призначить потім «главою» Криму вихідця з ОПГ «Сейлем» С.Аксьонова («Гобліна»). Кримські організації Партії регіонів і КПУ, які були наскрізь криміналізовані, стали надійною опорою російського впливу і відіграли свою роль під час окупації [8]. Одним з ключових чинників антиукраїнської політики Росії в Криму та згодом одним із ключових інструментів незаконної окупації півострова став Чорноморський флот РФ. Згідно з низкою угод, які були підписані Україною і РФ з 1994 по 1997 роки, Україна передала РФ в оренду строком на 20 років низку об'єктів у м. Севастополі, Автономній Республіці Крим і у м. Генічеськ, які забезпечували базування флоту. Відповідно до угод РФ могла тримати в Криму до 25 тисяч військовослужбовців та зобов'язалась не розміщувати ядерну зброю. У квітні 2010 року Віктор Янукович і Дмитро Медведєв підписали Харківські угоди, якими було продовжено термін базування ЧФ РФ на території України до 2042 року. За свідченням Д.Медведєва, ці угоди передбачали і другий, економічний етап, реалізація якого була відтермінована. Їх підписання фактично стало стартом для безпосередньої підготовки російської операції з встановлення повного контролю над Україною [8]. 4 лютого 2014 року президія Верховної Ради Криму прийняла рішення розглянути парламентом автономії питання зміни Конституції Криму та просити у Росії захист мешканців півострова. Створена у Криму потужна агентурна мережа була готова розпалити сепаратистський рух на півострові. Після усунення від влади Президента України Віктора Януковича, сепаратистські настрої в Криму вибухнули з новою силою. 23 лютого в Севастополі відбувся 20-тисячний мітинг, на якому було прийнято рішення не перераховувати у Київ податки, а міським головою проголошено громадянина Росії Олексія Чалого. 25 лютого акції сепаратистів були проведені перед Кримським парламентом, але вони були нівельовані проукраїнським мітингом. У ніч на 27 лютого парламент та уряд Криму були захоплені російським спецназом, над ними підняли прапор Російської Федерації. Захоплення будівлі парламенту російським спецназом не завадило зібратися депутатам Верховної ради Криму і під дулами автоматів ухвалити рішення про призначення референдуму щодо статусу півострова. Тоді ж «зеленими чоловічками» був також узятий під контроль ряд стратегічних об'єктів в Криму. Було захоплено аеропорт «Бельбек» у Севастополі, зупинено паромну переправу в Керчі.

1 березня самопроголошений голова Ради міністрів АР Крим Сергій Аксьонов звернувся до президента Росії Путіна посприяти у «забезпеченні миру і спокою» на території Криму. У відповідь того ж дня Президент РФ відправив до Ради Федерації пропозицію про введення російських військ у Крим. Обидві палати Державної думи 1 березня 2014 р. проголосували за введення російських військ на територію України і, зокрема, в Крим.

Починаючи з 1 березня російські війська розпочали блокування українських військових баз на території Криму. Відбувались захоплення адміністративних приміщень та інших стратегічно важливих об'єктів, встановлювався контроль над транспортними магістралями.

Після ідеологічної обробки та за умов морального тиску дві третини особового складу частин перейшли на бік ворога, зокрема зрадив присязі командуючий флоту України Д.Березовський.

Треба згадати, що в Криму служили в основному кримчани, оскільки в українській армії діяв територіальний принцип формування військових частин. Багато з цих кримчан просто не розуміли, що робити в такій ситуації.

Але росіяни прекрасно знали, що і як треба робити за таких умов. Як писали потім кореспонденти Бі-бі-сі, особовий склад частин не відразу сам переходив на бік Росії, але після «обробки».

Командир зенітної частини, дислокованої під Євпаторією, розповів як до прохідної кілька днів приїздили представники Чорноморського флоту: «Розповідали, як добре служити в російській армії. Говорили, що тих, хто відмовиться від служби, з території Криму виганяють, квартири, які є в розпорядженні військовослужбовців, будуть передані тим людям, які будуть тут служити» [18].

Командир сказав, що солдати і офіцери були готові відстоювати частину, але наказ про застосування зброї так і не надійшов, оскільки для Києва головним було не дати привід росіянам пустити в справу весь привезений з собою арсенал [18].

У той же час були приклади героїзму українських військових. Екіпажі кораблів у заблокованому Донузлавському озері до кінця чинили опір окупантам. Частина курсантів військово-морського училища в Севастополі відмовилася давати присягу на вірність Росії. Морські піхотинці вчинили силовий спротив нападникам.

В таких випадках частини брали штурмом, як це сталося з базою морської піхоти України під Феодосією. Серед морпів було чимало вихідців із західних областей України, і тому вони не хотіли здаватися. Штурму передувала блокада, як писали журналісти Бі-бі-сі: «Облога була дуже добре організована. По периметру бази були виставлені пікети з козаків, які нікого не підпускали до огорожі. На невеликому майданчику перед воротами, навпаки, знаходилося безліч людей, горіло багаття, на якому готувалася гаряча їжа. Перед воротами стояли кілька сотень місцевих жителів, за спинами яких розташовувалися два бронетранспортери, очевидно, російської армії» [18].

Згодом, вранці 24 березня російські війська за підтримки двох вертольотів Мі-24 взяли штурмом частину феодосійських морпів. Українські морські піхотинці вступили в рукопашний бій, але були взяті в полон [19].

На аеродромі в Бельбеку українські військові на чолі з полковником Юлієм Мамчуром без зброї, строем, з розгорнутим прапором частини, виконуючи Гімн України, розблокували частину. Тож, в окремих випадках супротив був.

Однак, після майже місячної облоги і силових дій воєнні об'єкти України в Криму були захоплені російськими військовими.

11 березня 2014 р. Верховна Рада автономної республіки Крим і Севастопольська міська рада прийняли декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, згідно з якою у разі рішення народів Криму в результаті референдуму увійти до складу Російської Федерації, Крим буде оголошений суверенною республікою і саме в такому статусі звернеться до Російської Федерації з пропозицією про прийняття на основі відповідного міждержавного договору до складу Російської Федерації як нового суб'єкта Російської Федерації [20].

Рада Безпеки ООН 15 березня не ухвалила резолюцію щодо України через Росію. Росія наклала вето на резолюцію Радбезу ООН щодо Криму. Серед присутніх членів засідання 13 віддали голоси на підтримку резолюції, 1 (Росія) - проти, 1 утримався (Китай).

Діями Кремля та маріонеток сепаратистів, спрямованими на розкол України, була організація і проведення 16 березня 2014 року так званого «референдуму» у Криму. Референдум було проведено, попри указ виконувача обов'язків Президента України Олександра Турчинова про призупинення рішення кримського парламенту, а також попри рішення Конституційного Суду України, який визнав оголошення референдуму таким, що не відповідає Конституції України.

В умовах присутності великої кількості озброєних російських військовослужбовців, при бойкотуванні референдуму кримськотатарським народом, референдум в АРК, начебто зібрав понад 1,2 млн заповнених бюлетенів (що відповідає 83,10% загальній кількості виборців), з яких, нібито, 96,77% засвідчили вибір «за возз'єднання Криму з Росією на правах суб'єкта Російської Федерації» [20].

«Кримський референдум» є незаконним із точки зору національного права. «Референдум» відбувся з порушенням Конституції України, Закону України «Про всеукраїнський референдум» та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Це також підтверджено рішенням Конституційного суду України 2014 р. щодо невідповідності референдуму Конституції України [13].

Відповідно до Конституції, питання, пов'язані зі зміною кордонів і території України, можуть розглядатися тільки на всеукраїнському референдумі. Напередодні Верховна Рада України підтримала постанову за дострокове припинення повноважень Верховної Ради АР Крим, відповідно подальша її діяльність є нелегітимною.

Президент Європейського парламенту Мартін Шульц заявив, що минулий в Криму референдум є незаконним і ускладнює вирішення кризи, це було порушенням міжнародного права і порушенням українського суверенітету. Білий дім оприлюднив заяву щодо України, в якій були оголошені наступні тези: - США відкидають референдум; - рішення щодо України не будуть прийматись без участі уряду України; - дії Росії небезпечні та дестабілізують ситуацію; - міжнародна спільнота не буде тихо сидіти, поки одна країна захоплює іншу. США і Євросоюз засудили дії Росії, відмовилися визнавати результати референдуму і запровадили санкції щодо російського бізнесу і високопосадовців, наклавши візові обмеження і заморозивши їх закордонні активи.

Як у радянські часи російське телебачення повідомило, що у Криму 96.77% виборців висловились за возз'єднання з Росією... Аксьонов заявив, що явка була на рівні 85% і що 40% татар проігнорували бойкот оголошений Меджлисом. Насправді, за твердженням лідерів кримських татар, за

незалежність Криму проголосувало не більше 32-34% виборців, за умов масових фальсифікацій.

Про масштаб фальсифікацій свідчить той факт, що при кількості населення у м. Севастополі на 1 листопада 2013 року 383 499 осіб, на референдумі підтримали приєднання до РФ 474 137 осіб, тобто 123% населення [8].

Доречі, за результатами соціологічного дослідження «Суспільно-політичні, міжнаціональні та міжконфесійні відносини в АР Крим: стан, проблеми, шляхи вирішення», проведеного у 2008 р. Центром Разумкова спільно з Інститутом Європи Університету Базеля, до сепаратистських настроїв були схильні 32,4% жителів АР Крим [21].

За результатами соціологічного опитування, проведеного компанією International Republican Institute (IRI) у листопаді 2011 р. і травні 2013 р., за приєднання півострова до складу Росії виступало 23-33% мешканців Криму, тоді як 49-53% виступали за збереження статусу автономії у складі України [22].

За даними соціопитування, проведеного з 8 до 18 лютого 2014 року Київським міжнародним інститутом соціології, 41% жителів Криму бажали входження автономії до складу Росії (у 2013 р. - 35,9%) [23].

18 березня 2014 року в Кремлі президент Росії Володимир Путін, прем'єр-міністр самопроголошеної Республіки Крим Сергій Аксьонов, голова новоутвореної Державної Ради самопроголошеної Республіки Крим Володимир Константинов, представник сепаратистського керівництва міста Севастополь - громадянин РФ Олексій Чалий підписали Договір про прийняття Криму до складу Росії.

20 березня договір був ратифікований Державною Думою Російської Федерації, а 21 березня - Радою Федерації, і відразу набув чинності. 11 квітня відповідні зміни були внесені до конституції Росії.

27 березня Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію на підтримку територіальної цілісності України. За підтримку документа проголосували 100 держав, проти - 11 (Венесуела, Зімбабве, Сирія, Куба, Нікарагуа, Судан, Білорусь, Вірменія, Північна Корея, Болівія), утримались - 58 [20].

2 липня 2014 року Парламентська асамблея Організації з безпеки і співробітництва в Європі визнала такі дії Росії військовою агресією, неспровокованою і заснованою на абсолютно безпідставних припущеннях і приводах.

Згодом, 13 березня 2015 року в інтерв'ю РІА «Новості» екс-командувач Чорноморським флотом РФ адмірал Ігор Касатонов розкрив подробиці російської операції в Криму: «Чорноморський флот підготував плацдарм, офіцери знали, що діється навколо, де розташовані українські частини, сценарії розвитку подій пророблялися на картах. Тобто Чорноморський флот зі своїми завданнями впорався - були доставлені «ввічливі люди», з 27 на 28 лютого взято Верховна Рада Криму ... «ввічливі люди» були армійським спецназом, який доставлявся до Криму по повітрю і морем [17].

У документальному фільмі журналіста Андрія Кондрашова «Крым. Путь на родину» 2015 року, про який ми вже згадували, була вперше викладена версія російської влади про те, як проводилася військова операція по анексії Криму. В фільмі говориться про те, що існувала небезпека можливого втручання з боку США в ситуацію з Кримом. Нібито американський есмінець «Дональд Кук» з крилатими ракетами на борту, що знаходився на той час в Чорному морі, став наближатися до півострова. В якийсь момент, на думку командувача російським Чорноморським флотом адмірала Олександра Вітко, півострів опинився в зоні дії його ракет. Однак в кіно не стверджувалося, що він увійшов в територіальні води України.

Проте, як розповів Володимир Путін, до того моменту в Криму вже був розміщений російський протикорабельний комплекс «Бастіон», який включив радар і «засвітив» есмінець, що наближався. Саме це, за словами адмірала Вітко, змусило «Дональда Кука» розвернутися і відійти на безпечну відстань.

Однак у прес-службі міністерства оборони США у відповідь Російській службі Бі-бі-сі заявили, що нічого не знають про такий інцидент [18].

Бурхливу реакцію світової спільноти і засобів масової інформації викликали слова Путіна про готовність застосувати ядерну зброю у разі військового втручання в конфлікт третьої сторони.

В «New York Times» у 2015 році вийшла стаття під заголовком «Путін заявив, що зважував можливість приведення в готовність ядерних сил через Крим». У статті наводиться заява Путіна, про існування занепокоєння щодо того, що Захід може втрутитися у військове протистояння, це спонукало його розглянути питання про посилення ядерної зброї Росії. Він був готовий зіткнутися з «найгіршим можливим поворотом подій», але в остаточному підсумку вирішив, що це непотрібно [24].

«Чи означає це, що ми привели в стан бойової готовності і наші ядерні сили?» - запитав у своєму фільмі Кондрашов Путіна. Який на це відповів: «Ми готові були це зробити. Ми не збиралися йти напролом, але нас на це змусили» [25].

Але виникає питання, чому Україна з першого ж дня агресії не вступила в протиборство, відповідаючи силою на напад. Чому під час подій в Криму в 2014 році Київ не дав команду військового опору? На думку Володимира Горбуліна, криваве протистояння в Криму, спровоковане спецслужбами і

збройними силами РФ, мало б надати політичні і пропагандистські підстави для вторгнення російських військ у східні і південні області України [8].

«Ми не могли воювати з Росією» - заявила в інтерв'ю Радіо Свобода лідер партії «Батьківщина» Юлія Тимошенко. На її думку, рішення не боротися за Крим було правильним: «... у нас було два варіанти. Або дати підставу країні-агресору, Росії, маючи убитого будь-якого офіцера або рядового в Чорноморському флоті, дати їм підстави просто йти на Київ, так, як вони пішли на Тбілісі... А потім вже звільняти не тільки Крим, а значну частину України і мати загиблими як мирне населення, так і абсолютно невідготовлених людей, які тоді склали українську армію. Або нам треба було локалізувати конфлікт, уберегти територію України, включаючи Київ, від війни і готуватися, піднімати світову спільноту ... І потім звільняти наші території всіма шляхами, які можливі. Так ось, я вважаю, що тоді однастайна, підкреслюю, однастайна позиція РНБО, до складу якого я не входила, була вірна. Ми захистили мінімум десятки тисяч українських життів і значну частину території України» [26].

Щодо згаданого засідання РНБО, то зі слів політолога Євгена Магди, Олександр Турчинов, який тоді виконував обов'язки президента, наполягав на тому, щоб дати росіянам відсіч, однак більшість була проти [26].

Екс-віце-прем'єр Роман Безсмертний також впевнений у тому, що у 2014 році однозначно потрібно було назвати війну війною і ввести воєнний стан: «Крим необхідно було захищати і потрібно було діяти, до того ж активно ... Те, що у 2014 році люди, відповідальні за безпеку країни, були розгублені, - очевидно. Кадрова чехарда, відсутність будь-яких рішень, я вже не кажу про дії у силовому напрямі... Найімовірніше, це просто бездіяльність і той випадок, коли застосування сили могло призвести до якихось жертв, але цих жертв не було б тисячі» [27].

На думку Безсмертного, треба було не роздумувати, а діяти: «У виконувача обов'язків президента України Турчинова вибору не було, він зобов'язаний був це зробити! Якщо виникає ситуація крайньої необхідності, в якій потрібно ухвалити важливе рішення, його має хтось ухвалити. Більш того, якщо ви на ці два закони подивитеся - «Про оборону України» та «Про правовий режим воєнного стану», - то побачите: люди могли діяти, не чекаючи команд. Усе ж прописано насправді» [27].

Складно сказати, що міг і що мав робити кожен офіцер, але заступник начальника управління інформаційних технологій міністерства оборони України Сергій Галушко у інтерв'ю Бі-бі-сі, стверджує, що для того щоб частини не потрапили до рук військових іншої держави, було досить і просто статуту: «... це не знімає відповідальність з керівників органів військового управління всіх рівнів з приводу виконання обов'язків, прописаних у військових статутах. Наприклад, командир будь-якої частини закон дає досить повноважень для захисту території військового об'єкта від нападу, диверсій і спроб захоплення зброї. Це прописано і в статутах, і в закритих документах міністерства оборони ... Який наказ потрібен командирі частини, коли є факт збройного нападу на його частину і у нього є план охорони і оборони його військового об'єкта? Є алгоритм на випадок збройного нападу на частину - як забезпечувати безпеку людей, захист боєприпасів і т.п. Для таких дій командирам частин ніяких команд не потрібно було. На жаль, не всі командири частин і підрозділів використовували своє законне право в тій ситуації» [18].

Люди дійсно могли діяти за статутом ЗСУ, але у більшості випадків на початку 2014 року українські військові ще не були морально готові воювати з росіянами, мабуть і через це також багато командирів і начальників військових частин в Криму потім нарікали, що не могли чинити опору атакуючим, оскільки не отримували виразних наказів з Києва. Доречі, Путін стверджував, що заблоковані українські частини не чинили опір, оскільки спецназ позбавив їх зв'язку, але міністерство оборони України спростувало цю інформацію [18].

Щодо самих росіян, то на жаль, постійно працююча імперська пропаганда дала свої результати, тому фактом є те, що військо втручання у справи незалежних країн знаходить широку підтримку у всіх прошарках російського суспільства. У січні 2016 року, згідно з результатами соціологічних опитувань, 64% росіян підтримували агресію проти України [8].

Більш того, у травні 2017 року соціологи «Левада-центру» з'ясували, до яких країн росіяни зараз налаштовані найбільш вороже. За результатами опитування з'ясувалося, що США головним ворогом Росії вважають 69% опитаних, Україна посіла друге місце серед ворогів - 50%, на третьому місці Німеччина - 24%. При цьому число росіян, які вважають Україну ворожою державою, зросла до максимуму за весь час досліджень [28].

У лютому 2018 року в Оболонському райсуді Києва відбувся розгляд провадження про державну зраду колишнього президента України Віктора Януковича. У ході судових засідань були допитані свідки у справі, а саме - помічник экс-представника України в Радбезі ООН Андрій Цимбалюк, колишній глава Служби безпеки України Валентин Наливайченко, экс-очільник Міноборони Ігор Тенюх, колишній командувач Військово-морських сил Сергій Гайдук. Свої покази у суді дали також президент України Петро Порошенко, голова РНБОУ Олександр Турчинов, колишній виконуючий

обов'язки міністра оборони Михайло Коваль та інші політики та високопосадовці.

Зокрема, вищезазначені особи розповіли про захоплення Росією Криму, а також про дії української влади та військового керівництва під час анексії півострову Росією. Ці покази дають можливість відтворити картину драматичних подій 2014 року в Україні. Розглянемо основні заяви свідків у справі про держраду Януковича, які стосуються російської агресії.

Помічник колишнього постійного представника України в Радбезі ООН Андрій Цимбалюк заявив, що в лютому 2014 року російські військові підрозділи без розпізнавальних знаків незаконно втрутилися на територію Криму. За його словами, на півострів приземлилися близько 10 літаків Іл та 14 вертольотів з російськими військовими. Він також розповів, що 28 лютого 2014 року на засіданні Радбезу ООН Україна поінформувала міжнародну спільноту про початок захоплення Криму. Натомість 3 березня на засіданні Радбезу, яке було скликане за ініціативи Москви, тодішній представник РФ Віталій Чуркін продемонстрував звернення Януковича до російського президента Владіміра Путіна, у якому закликав ввести російські війська в Україну. Цимбалюк висловив переконання, що цим листом Росія намагалася легітимізувати вторгнення своїх військ в Україну [29].

Колишній голова СБУ Валентин Наливайченко заявив, що в 2010 році, з приходом екс-президента Януковича до влади, була розпочата підготовка бази для російської агресії в Україні та окупації. За його словами, у цей час почалися призначення на керівні посади СБУ людей, які співпрацювали зі спецслужбами Росії, а також була відновлена угода з ФСБ в Криму: «Факт здачі України почався з Харківських угод. Вони повернули ФСБ Росії в Крим, хоча я в 2009-му домігся виведення їх з Криму. Було зрозуміло, що вони готувалися до окупації і анексії», - зазначив він. Крім того, Наливайченко повідомив, що взимку 2013-2014 в Україну приїжджали російські генерали ФСБ, а також помічник президента РФ Владіслав Сурков.

У ході допиту екс-глава СБУ заявив, що окупація Криму почалася 20 лютого 2014 року: «Окупація проводилася в основному силами Чорноморського флоту в кількості 24 тисяч чоловік. Друге - контрактниками. Третє - колаборантами. Ще одна складова - сепаратистські організації, які виступили п'ятою колоною», - сказав він.

Наливайченко переконаний, що їхньою метою було взяття під контроль СБУ та інших правоохоронних органів. Зокрема, у Севастопольському СБУ проводилися збори спільно з ФСБ, де їм ставили ультиматум - переходити на службу в ФСБ. Проводив їх керівник тодішнього СБУ Петро Зима. Згодом стало відомо, що керівництво української спецслужби на півострові перейшло під пряме розпорядження ФСБ. Водночас кримська поліція передала російському спецназу зброю, унаслідок чого було захоплено адміністративні будівлі Криму, зокрема парламент: «У ніч з 22 на 23 лютого я вже бачив у Криму російську військову техніку. Я підтверджую, що я тоді з Аваковим побував в держрезиденції біля Ялти, де повинен був перебувати Янукович. Його там не було. Тоді вже була розпочата повномасштабна окупація», - наголосив він [29].

Колишній виконувач обов'язків міністра оборони Ігор Тенюх заявив, що процес «здачі Криму» почався з приходом Януковича. Тоді влада цілеспрямовано намагалася послабити українських військових в Криму. Зокрема, за допомогою «кадрових чисток», скорочення чисельності флоту, розформування військових комісарітів, укомплектування ВМС контрактниками-мешканцями Криму, а також заміни проукраїнських офіцерів на проросійських. Водночас земля під будівництво віддавалася офіцерам РФ. За його словами, до силового варіанту захоплення півострова Москва перейшла після того, як Україна відмовилася вступати в Митний союз. Так, 20 лютого почалося блокування військових частин в Криму.

Тенюх зазначив, коли Росія почала перекидати свої війська, тодішній начальник Генштабу ЗСУ Юрій Ільїн віддав наказ не приводити Військово-морські сили України в бойову готовність і почав співпрацювати з Росією: «Ільїн тоді тричі схилив до зради начальника Академії Військово-морських сил Гончаренка, щоб він перейшов на бік Росії...», - сказав Тенюх.

Екс-очільник Міноборони також повідомив, що армія була приведена в повну бойову готовність лише 27 лютого 2014 року, коли він заступив на посаду. За його словами, тоді почалися навчання на полігонах під назвою «Весняна злива». Однак з 20 тисяч військових, які повинні були бути готові, реально були готові лише 6 тисяч.

Крім того, Тенюх розповів, що наполягав на введення воєнного стану та негайному ухваленні рішення щодо приведення ЗСУ в повну бойову готовність з використанням бойової авіації: «Мій план полягав у тому, щоб йти на прорив (у Криму). Так, це війна, але іншого шляху не було». Однак відповідного дозволу він не отримав. За його даними, з 12 тисяч військових ВМС 10 тисяч перейшло на сторону Росії [29].

Колишній командувач Військово-морських сил України Сергій Гайдук назвав окупацію Криму наслідком тих процесів, які відбувалися в країні. Зокрема, Росія довгий час не визнавала передачу Криму Україні, а також дислокація флоту РФ та інформаційний вплив всередині АРК. Однак причинами

початку вторгнення російських військових на півострів, за його словами, були події на Майдані в 2014 році.

Гайдук розповів, що військові РФ прибули на півострів різними шляхами: за допомогою транспортної авіації, за допомогою десантних кораблів ЧФ, Балтійського і Північного флоту РФ, а також за допомогою поромної переправи. Так, до Криму стягувалися війська Південного військового округу РФ. Колишній очільник ВМС переконаний, що в той час, ЗСУ повинні були розпочати антитерористичну операцію зі звільнення півострова.

Натомість, уже 27 лютого військовими РФ були захоплені адмінбудівлі Криму, а наступного дня були знищені всі документи бойового застосування, зокрема, карти, бойові розпорядження, а також засоби спецв'язку. Однак інтенсивніше процес пішов 3-6 березня: «Групи, які блокували військові частини склалися з цивільного населення з транспарантами і гучномовцями. Там також були переодягнені козачки, потім з'явилися військовослужбовці без відзнак. Належність військовослужбовців визначила розвідка, ми їх ідентифікували як 810 бригаду 45 полку ВДВ РФ. За даними розвідки це була 76 дивізія ВДВ РФ. Також блокувалися берегові частини», - додав він. Гайдук наголосив, що українські військові до 25 березня 2014 року продовжували чинити опір загарбникам [29].

У справі про державну зраду экс-президента Віктора Януковича також викликали экс-депутата Державної Думи РФ Іллю Пономарьова. Экс-депутат Державної Думи Росії 20 березня 2014 року був єдиним депутатом, який проголосував проти анексії Криму. Пономарьов розповів про те, як Росія планувала захопити півострів і як саме анексували Крим, яку роль зіграв лист Януковича до Путіна, датований 1 березня 2014 року, чому президент-утікач в останній момент відмовився підписувати Асоціацію з ЄС [30].

Далі наведено тези з показів Іллі Пономарьова мовою оригінала: «То, что мы вмешиваемся в процессы на территории Украины, было понятно с осени 2013 года, когда наши политтехнологи поехали работать в Украину во время Евромайдана... Это дело поручено команде, которая связана с Владиславом Сурковым. Мне стало понятно, что происходит что-то чрезвычайное, и будут захватывать территории только в марте 2014 года...

Вице-премьеру Шувалову было поручено найти экономический способ поддержать лично Януковича и его окружение. И тем самым склонить, чтобы Ассоциацию не подписали, а Украина оставалась в сфере российского влияния. В итоге была найдена нестандартная схема... В данном случае это была схема, связанная с украинскими еврооблигациями. Россия обязалась купить определенное количество украинских облигаций. Первый транш был запланирован - 3 миллиарда долларов. В общей сложности объем финансирования должен был составлять 15 миллиардов. Представителям украинской элиты предложили скупить эти облигации на вторичном рынке. Чтобы после объявления о покупке Россией облигации взлетели в цене. Насколько мне известно, основным переговорщиком со стороны Украины был Александр Янукович. Это был прямой подкуп Януковича...

Это классическая спланированная инсайдерская сделка. Вся суть в том, чтобы не напрямую передавать государственные деньги РФ или Украины, а дать возможность конкретным физическим лицам, в данном случае Александру Януковичу, сыну президента, обогатиться с помощью операции на фондовом рынке. В процессе в России участвовал как минимум один крупный инвестиционный фонд Franklin Templeton...

В ночь с 22 на 23 февраля было собрано узкое совещание. Я разговаривал с одним из участников. Тогда присутствовало, кроме Путина, еще четыре человека из высшего руководства. Обсуждалось, что делать с событиями в Украине. Именно там Путиным лично был поставлен вопрос об аннексии Крыма. По словам моего собеседника, большинство на совещании были против...

23 февраля 2014 году процедура по аннексии была запущена. И в конце февраля, кажется, 27 числа, появились первые вооруженные представители российской армии помимо контингента Черноморского флота на территории Крыма...

Поручение было дано двум людям - министру обороны Сергею Шойгу, который должен был обеспечить войсковую часть операции, и Владиславу Суркову – на тот момент советнику президента, который должен был отвечать за политическую часть вопроса. У Шойгу в Минобороны этим процессом занимался Белавенцев. У Суркова работала команда политтехнологов...

Существовала группа, которая объединялась вокруг известной оппозиционной газеты «Завтра» и писателя Проханова. Там были такие фамилия, как Глазьев, Дугин, Гиркин (он же Стрелков), ряд предпринимателей, например, Константин Малофеев. Эта группа активно и многократно предлагала каким-то образом вернуть Крым...

Ключевой фигурой, которая могла бы быть российским сторонником, называлась фигура Леонида Грача, бывшего руководителя Коммунистической партии в Крыму ... Грач не принял на себя ответственность за аннексию. Говорил, что он патриот. Одно дело - независимый Крым, другое - захват с участием Вооруженных сил... тогда было принято решение опереться на Аксенова. Главный фактор -

он был связан с местными криминальными группировками, имел силовой ресурс. В качестве основной противостоящей силы назывались крымские татары. И считалось, что только Аксенов в состоянии им силовым образом противостоять...

Тогда же было понятно, что добровольно депутаты Верховного совета Крыма голосовать не готовы. Тогда Малофеев дал команду бывшему руководителю своей службы охраны Гиркину силовым образом собрать депутатов, чтобы они приняли решение о его назначении и запуске процедуры аннексии...

Голосование в Совете Федерации. ...это ключевая роль в этой истории. Это способ легитимировать военную агрессию на территории Украины. Это основа, на которой принималось решение об использовании военных сил.

28 февраля 2014 года начали обзванивать сенаторов верхней палаты Федерального Собрания РФ, чтобы собрать на внеочередное заседание... Время назначено было очень необычно - 18:30. Обычно это 10 утра. Ждать не хотели ни одного дня. Когда начиналось заседание, при регистрации не было кворума... Было 75 из 166 сенаторов. Пришлось заново переголосовывать, и набралось уже 85 человек. На грани был набран кворум.

Председатель Совета Федерации Валентина Матвиенко объявила основную тему: поступило обращение от президента, нужно дать согласие на использование Вооруженных сил за пределами РФ. Звучало, что это обосновывается защитой прав населения в Крыму и Украине...

Было три ключевых докладчика в Совете Федерации: Комитет по обороне, по международным делам и по конституционному законодательству.

... Третий выступающий - Андрей Клишас, председатель Комитета по конституционному законодательству. Он начал выступление с того, что поступило письмо от Януковича. Он не демонстрировал его, но что-то зачитывал - это было видно. Сказал, что оно поступило за час до заседания, примерно в 17:30.

Назвал обращением, сказал, что легитимный (и подчеркнул это) президент Украины поддерживает обращение президента РФ и просит применить войска на территории Украины для защиты граждан.

Дальше он сказал, что с точки зрения Комитета по конституционному законодательству это достаточное основание для Совета Федерации, чтобы дать согласие на обращение президента.

Подчеркну, что все выступление базировалось на письме. Оно было главным правовым основанием, чтобы Совет принял подобное решение. До письма, с точки зрения присутствующих в зале, - это был «акт агрессии». После письма - «ответ на обращение президента», как у нас любят говорить, «братского народа» с просьбой воспрепятствовать военному перевороту и защитить граждан...

Это был организованный захват территории другой страны... Конечно, фактически это был ввод Вооруженных сил до согласия Совета РФ. Это преступление, которое совершило руководство моей страны. Иначе как агрессией я назвать это не могу» [30].

Екс-депутат Держдуми РФ Ілля Пономарьов також заявив, що збройна відсіч України російській армії в 2014 році унеможливила б анексію Криму. Відповідальним за втрату півострова він назвав тодішнього керівника держави Олександра Турчинова [31].

Ще один свідок у справі про державну зраду Януковича, екс-начальник Генерального штабу ЗСУ Володимир Замана, також висловився на адресу Олександра Турчинова, заявивши про те, що мав з ним у лютому 2014 року жорстку розмову: «Сказав, що там наші люди, треба дати посил, що за них будемо боротися і не покинемо їх. І почув, що наші західні друзі пропонують не робити різких кроків, і тому ми на агресію відповідати не будемо, намагатимемося політичними кроками врегулювати цю ситуацію» [32].

У відповідь на це Олександр Турчинов заявив, що Володимир Замана збрехав, коли свідчив у суді. За словами Турчинова, якби дійсно були герої, «які заявляли, що вони щось там хотіли рятувати», то «я б їх першими відправив на чолі з тим, хто готовий воювати, у Крим», але їх насправді тоді не було». Турчинов додав, що саме Замана, який був «керівником ЗСУ фактично за Януковича, ніс повну відповідальність за їх розвал» [33].

13 лютого 2018 року, в інтерв'ю на «Громадському» телеканалі, секретар Ради національної безпеки і оборони України Олександр Турчинов зробив сенсаційне зізнання: «Армія на початку 2014-го не могла захистити країну, я тоді говорив неправду, що в нас сильні Збройні сили... Коли почалася російська агресія в Криму, наші Збройні сили... не були здатні виконати накази і хоча б обороняти місця дислокації і використовувати зброю для оборони. Навіть цей наказ не виконувався... Якби я вийшов і поскаржився на військових, що вони нездатні вас захистити, був би психоз. Я брав увесь негатив на себе, я розповідав, що в нас сильні Збройні сили, хоча це була, чесно кажучи, неправда. Це була брехня. Нам Київ тоді не було чим захистити» [34].

За словами Сергія Пашинського, який під час анексії був виконуючим обов'язки глави

Адміністрації Президента, Турчинов давав команду українським військовим у Криму стріляти по російських військовослужбовцях, але вони так і не виконали наказу. На думку Пашинського, це сталося тому, що багато військових у Криму симпатизувало російській владі: «На 70% кримські частини було укомплектовано кримчанами, а ви знаєте настрої в Криму. Вони вважали, що це історична справедливість» [34].

Під час доповіді в якості свідка в Оболонському районному суді Києва у справі про державну зраду экс-президента України Віктора Януковича, секретар РНБО Олександр Турчинов детально повідомив про всі події, пов'язані з анексією Криму Росією [35].

Далі розглянемо головні заяви О.Турчинова щодо подій в Україні в лютому - березні 2014 року.

Секретар РНБО Олександр Турчинов вважає, що підписані у 2010 році экс-президентом Віктором Януковичем Харківські угоди про продовження перебування Чорноморського флоту РФ на території України до 2042 року зробили можливою окупацію Криму у 2014 році: «Я хочу сказати, що головна зрада, яка відбулась на чолі з Януковичем, - це, безумовно, підписання Харківських угод. Це був перший акорд в окупації Криму... Харківські угоди - це фактично і був фундамент окупації Криму» [36].

Як відомо, угода між Україною і Російською Федерацією, підписана 21 квітня 2010 року у Харкові тодішніми президентами України Віктором Януковичем та Росії Дмитром Медведевим передбачала продовження терміну перебування Чорноморського флоту Російської Федерації у Севастополі з 2017 до 2042 року з автоматичним продовженням на 5 років, якщо будь-яка сторона не висловить заперечення, та встановлена орендна плата.

Турчиновим зазначив, що дані угоди дали можливість необмежено пересуватись в Криму величезним військовим підрозділам Російської Федерації: «Фактично не було обмежень (в пересуванні військ РФ після підписання угод). Не тільки в Севастополі вони тепер могли знаходитись, вони тепер могли пересуватись і в Криму, чим вони і скористались» [36].

Турчинов впевнений у тому, що сценарій захоплення України відпрацьовувався під час навчань «Захід-2013»: «У 2013 році відбувалися навчання аналогічні до минулорічних навчань «Захід-2017». Фахове завдання цих навчань полягало в наступному: якась країна звертається до Росії щодо допомоги відновлення конституційного ладу у країні, допомогти побороти терористичні угруповання, які захопили центральні органи влади... Тобто такі навчання проводилися у вересні 2013 року» [37].

На думку секретаря РНБО, російська влада розуміла, що режим экс-президента Віктора Януковича може впасти в будь-який час і планували захоплення української території: «20 лютого почалася прихована частина операції, ми нічого про це не знали. І вони тихо брали під контроль об'єкти критичної інфраструктури, вибудовували свою нову владну вертикаль. І 27 лютого о 4 ранку почали відкрите вторгнення, коли захопили Кабінет міністрів, кримський парламент, і неприховано почали перекидати додаткові сили ЗС РФ... Тут виступав поважний свідок, який сказав, що рішення щодо вторгнення до Криму було прийнято емоційно, що Путін прийняв рішення 22 щодо вторгнення, а 23 процес почався. Це з моєї точки зору необ'єктивна інформація, тому що, це вам будь-який професіонал скаже, таку операцію як окупація Криму треба планувати заздалегідь. І росіяни безумовно заздалегідь дуже професійно, дуже серйозно готувалися до окупації АР Крим. Більш того, я хочу сказати, що це навіть не почалося 20 лютого, як викарбувано на медалі, яку Путін роздав учасникам захоплення Криму» [37].

Секретар Ради Нацбезпеки й оборони Олександр Турчинов вважає, що Віктор Янукович не міг залишатися президентом не лише через утечу, а й через свої неконституційні дії: «Після того, як Янукович порушив перший пункт - відновлення Конституції, він (документ) перестав бути правовим і зобов'язуючим... Він умотав і нічого не зробив... Ми чекали, що Янукович одумається і повернеться... Навіть я голосував за те, щоб повернути його - не тільки підписати закон, а й написати заяву про відставку. Але не змогли ми знайти Януковича і повернути його... Швидше за все, він сів би на лаву підсудних, але він сховався... Щоб бути президентом України, треба діяти за Конституцією і за українськими законами. Людина, яка вбиває свій народ, не може бути президентом країни. Людина, яка втекла з майном у невідомому напрямку, не може бути президентом України» [38].

Турчинов заявив, що звертався до прикордонників з проханням не випускати гелікоптер экс-президента Віктора Януковича: «Як стало відомо, Янукович зібрав речі і зник в невідомому напрямку. Ніхто з оточення Януковича не повідомив мене про це. Нам 22 стало відомо, що Янукович перебуває в Харкові на сепаратистському заході. Нам стало відомо, що він спробує покинути територію України. І я, щоб попередити це, звернувся до прикордонної служби, щоб його гелікоптер не випускали» [35].

О.Турчинов також запевнив, що не віддавав наказ збивати вертоліт, на якому Янукович вилетів 22 лютого. Крім того, Турчинов заявив, що хотів переконати Януковича повернутися і написати заяву про відставку.

Останні місяці режим Януковича існував завдяки фінансуванню Путіна: «Що стосується останніх місяців режиму існування Януковича, вони жили виключно за рахунок подачки Путіна, тих

мільярдів, які вони йому дали. Тільки ці гроші ще якось утримували існування України і дозволяли платити зарплату силовикам, які знущалися над власним народом», - зазначив Турчинов [35].

За його словами, за часів Януковича країна була на межі виживання: «Країна не просто була доведена до банкрутства. Країна в той час була банкрутом», - зауважив Турчинов, наголосивши, що на казначейському рахунку України взагалі не було грошей.

РФ збиралася встановити контроль над Києвом, щоб відновити маріонетковий режим Януковича.

Керівництво Російської Федерації планувало завершити окупацію Криму до 1 березня, після чого розпочати вторгнення на інші території України: «За планами, які вже згодом стали зрозумілі, російських військових і політичних лідерів, окупація Криму, роззброєння українських частин мали завершитися 1 березня», - розповів Турчинов [39].

За його словами, далі: «...окупувавши Крим, спровокувавши загибель цивільних громадян в Криму, розпочати, користуючись тим, що в країні хаос, відсутня влада, починати без опору вторгнення на територію України, щоб узяти під контроль південь і схід України, а також встановити контроль над Києвом, щоб відновити силовим шляхом владу маріонеточного режиму Януковича» [40].

Турчинов наголосив, що саме для виконання такого плану Янукович написав листа до президента РФ Владіміра Путіна з проханням ввести війська в Україну: «І саме цьому в першу чергу слугувала заява Януковича щодо введення російських військ. І саме ця заява слугувала політичним прикриттям для президента Путіна і його кліки щодо ведення агресивних військових дій щодо України» [41].

У Росії на засіданнях в ООН на початку березня 2014 року для прикриття своєї агресії проти України не було жодних аргументів, крім листа екс-президента Віктора Януковича до президента РФ Володимира Путіна з проханням ввести війська: «Під час розмови в ООН довкола агресії РФ в Україні в російській стороні не було жодних аргументів, якими б вони могли пояснити свою агресію, окупацію АРК. І єдиним аргументом, яким би вони хотіли прикрити свою агресію, був лист Януковича, який і продемонстрував представник РФ (Віталій Чуркін) в ООН всьому світу. І, безумовно, ніхто не сприйняв, що це є підставою для нападу. Світова громадськість була на боці України. В той же час РФ отримала для себе так званий політичний «фіговий листок», щоби прикрити свою агресію» - сказав Турчинов [42].

За словами секретаря РНБО, ввечері 27 лютого 2014 року він дав наказ керівнику юридичного управління Адміністрації президента підготувати указ про введення воєнного стану: «Але указ не може працювати, якщо його не схвалить Верховна Рада, тому на засідання РНБО 28 лютого було запрошено лідерів парламентських фракцій» [35].

Турчинов наголосив, що на засіданні РНБО 28 лютого 2014 року не голосували за введення воєнного стану, тому що це заблокувало б проведення виборів, які давали можливість Україні отримати легітимного президента: «28 лютого на засіданні Ради національної безпеки я планував отримати підтримку... Лідери також розуміли, що російська агресія може затягнутися на довгий час. І у них були підстави вважати, що введення воєнного стану призупиняє проведення будь-яких виборів. І це призведе до того, що у мене буде необмежена влада і необмежений час. Тому за це рішення проголосував тільки я» [43].

«Безумовно, в умовах, коли почався цей сепаратистський шабаш, коли почалась така ситуація в багатьох регіонах, мені введення воєнного стану, безумовно, дуже допомогло б.... Значу, введення воєнного стану не дає права застосування зброї... Хоча я дійсно можу зрозуміти своїх колег, чому вони не підтримали. Тому що вони вважали, що саме проведення чесних прозорих виборів в Україні та обрання легітимного президента зміцнить позиції країни», - додав секретар РНБО [44].

Турчинов зазначив: «Потрібно розділяти поняття «воєнний стан» і «оголошення війни». Україна на той час не була готова до оголошення війни ядерній державі Росії. Натомість Росія була готова до війни» [45].

Російська Федерація у 2014 році планувала завершити окупацію Криму й після цього величезним військом почати наступ на материкову частину України. На початку російської агресії Україна очікувала на наступ 200 тисяч військовослужбовців РФ з півночі та сходу України: «Тому 5 тисяч боєдатного війська Збройних сил України перекинули на захист рубежів з півночі та сходу, тому в Криму не було кому протистояти російській агресії» [46].

За словами Турчинов, тодішній міністр оборони Ігор Тенюх 28 лютого 2014 року на засіданні РНБО зауважив, що неможливо можна було зібрати більше 5 тисяч боєдатних військових.

Олександр Турчинов на суді над Януковичем у Києві також заявив, що під час російського вторгнення в Крим, українські внутрішні війська не виконали його завдання розблокувати державні будівлі: «Коли мені доповіли, що російський спецназ захопив будівлі в Криму, я дав наказ внутрішнім військам оточити будівлі і розблокувати. Пізніше мені доповіли, що вони змогли тільки оточити, але під тиском цивільних змушені були відступити. Завдання з деблокування будівель виконати не змогли» [47].

Турчинов також засвідчив у суді, що під час засідання РНБО України 28 лютого голова Державної думи РФ Сергій Наришкін телефонував йому й погрожував збройним вторгненням в Україну: «Він повідомив, що Російська Федерація визнає мене тільки як легітимного голову Верховної Ради, але РФ принципово не визнає мої повноваження як в.о. президента. Вони вважають, що ми силою захопили владу. Вони підкреслили, що легітимним президентом вони вважають Януковича. І саме від нього готові сприймати будь-яку інформацію і мати сполучення з Україною. В той же час Наришкін почав, я так розумію, за дорученням Путіна, погрожувати, що у випадку, коли загинуть російськомовні люди, російські громадяни, військові, вони мають потенціал, здатний знищити і нову українську владу. Фактично йшлося про вторгнення з боку РФ» [48].

За словами Турчинова, він вказав Наришкіну, що росіянин порушують всі міжнародні угоди і не мають жодних підстав для перебування російських військових на території України. «На що Наришкін відповів, що будуть і політичні, і юридичні підстави. Він мав на увазі, що наступного дня парламент Росії прийняв рішення щодо дозволу Путіну вводити війська в Україну, а політичними підставами, на які натякав Наришкін, було, безумовно, звернення Януковича щодо введення таких військ», - наголосив Турчинов [35].

Перша хвиля мобілізації військовослужбовців була оголошена тільки 17 березня 2014 року: «Чому? Тому що не було зброї - озброїти нових військових, одягу - одягнути, резервів, щоб харчувати. Ми змушені були повністю відновлювати логістику армії», - заявив Турчинов [49].

В Україні була фактично відсутня система військкоматів, знищені архіви, не було зброї, одягу і навіть їжі для військових: «На нараді РНБО було схвалене рішення і реалізоване щодо початку мобілізації. Саме за рахунок мобілізації ми повинні були посилити Збройні сили, сформувати нові військові підрозділи і, таким чином, захистити країну... Але одразу виникла проблема - ми не могли розпочати мобілізацію одразу... Тому що була повністю зруйнована система військкоматів. У більшості регіонів військкомати були продані, приміщення військкоматів - продані. Були знищені архіви. Тобто проти країни попрацювали дуже серйозно, для того, щоби зробити її фактично нездатною себе захищати» [50].

Як заявив Турчинов, у Криму не провели антитерористичну операцію (АТО), тому що близько 90% працівників СБУ зрадили Україну, тож нема кому було проводити операцію: «АТО ініціюється, коли ми говоримо про окремих регіон, зокрема Крим, регіональним відділенням Антитерористичного центру СБУ, письмово затверджується головою СБУ, про що інформується президент або у відповідному випадку в.о. президента. СБУ не виходила з пропозицією проведення АТО. Я можу пояснити, чому вони не виходили з такою пропозицією. Тому що з працівників СБУ, я даю офіційні дані, які є у справі, у Військовій прокуратурі, 90% зрадили» [51].

Турчинов також пояснив, що говорив про готовність української армії протистояти загрозам після початку агресії Росії, щоб заспокоїти співгромадян і не викликати паніку в країні: «Після того, як в країні розпочалась російська агресія, після того, як російські війська почали захоплювати військові частини, почались сепаратистські заколоти в різних регіонах, в країні була паніка... Я знав, що буде багато диваних героїв, які будуть розповідати, що можна було зробити якимось інакше... Але я змушений був говорити, що є армія, яка захистить народ. Я ж не міг вийти і сказати перед всіма, що у нас нічого нема, а ви всі - беззахисні» [52].

Про повний розвал армії за часи Віктора Януковича розповів на допиті у справі про державну зраду экс-президента України, генерал-полковник Михайло Коваль, який з 25 березня по 3 липня 2014 року обіймав посаду виконувача обов'язків міністра оборони: «З приходом Віктора Януковича на посаду був скорочений Оперативний штаб у Збройних силах України. Це структура, яку зараз знову створили, яка повинна була виходити у загрозований район, витягувати на себе війська, виконувати завдання по обороні держави, він був знищений. Система логістики була знищена... Солдату давали чи офіцеру на пайок те, за що вже не можна було буханку хліба купити. Не було у що одягти армію: тільки один камуфляж, куца кепка, ні білизни, ні взуття, нічого не було» [53].

За чотири роки экс-президент-втікач Віктор Янукович, обіймаючи посаду верховного головнокомандувача Збройних сил України, не провів жодного стратегічного командно-штабного навчання: «Верховний Головнокомандуючий не провів ні одного стратегічного навчання. Під його егідою не було проведено ні одного навчання з бойовими стрільбами на рівні бригади. Такого не знали, щоб за чотири роки бригада не пройшла з авіацією по полігонах. Ні на одному підведенні підсумків чи на колегії в Міноборони я не знайшов присутності Головнокомандуючого. Я скажу, що настрої проти В.Януковича в армії були дуже сильні», - заявив М.Коваль [54].

На початок бойових дій в ЗСУ лише 56 із 117 з'єднань і частин знаходились в бойовій готовності: «Стан бойової готовності військових сил України на початок 2014 року був наступним. Сухопутні війська ЗСУ - було 35 з'єднань і частин, з них готових 10, частково готових - 5, неготових 20. Військово-морські сили ЗСУ - 37 з'єднань і частин, з них 14 готових, 15 неготових, та інші частково

готові. Стан бойової готовності військових частин та складових бойового та оперативного забезпечення на початок 2014 року був наступним. ВДВ - всього 5 бригад, з них готових - 1, це 95 бригада була, неготових - 4. Сухопутні війська ЗСУ - 38 з'єднань і частин, з них готових 13, частково готових - 9, 16 не готових. Повітряні сили - 64 з'єднань і частин, з них 35 готових, 2 частково готові, 27 неготові... І того разом ЗСУ - 117 з'єднань і частин, готових 56, частково готових - 11, неготових 50», - розповів М.Коваль [55].

Чотири справні кораблі та десятки літаків, з такими ресурсами, за словами Ковалю, Україна зустріла війну з Росією: «У ВМС України станом на початок 2014 року з 24 бойових кораблів в справному стані було лише чотири... зі 111 наявних на той час аеродромів в 2013 році залишилося 28» [56].

Підсумовуючи свідчення М.Ковалю, за його словами, збройні сили України на початок агресії Росії перебували у цілковитому стані небоездатності. При цьому, українська армія була деморалізована, військові не були готові стріляти у ворога.

А росіяни, навпаки, готувались до агресії. Зі слів Ковалю, під виглядом забезпечення Олімпіади-2014 РФ посилила військову міць у тому регіоні, створила нове військове об'єднання, посилила свій флот у Криму і суттєво збільшила кількість військово-транспортних літаків у Криму, які згодом використали для перекидання так званих «зелених чоловічків» [57].

Для захоплення півострова, як доповів Михайло Коваль, була проведена спецоперація: «Ні для кого не таємниця, що РФ під виглядом забезпечення проведення зимової Олімпіади в Сочі створила потужне угруповання Збройних сил, утворивши навіть нові з'єднання і частини, такі як розвідбригади нового типу, бригади спеціального значення... заявляли один літак Іл-76 на аеродром у Гвардійську, а прилетіло вісім. Ось вам і «зелені чоловічки»! 31-ша повітряна миротворча бригада з Ульяновська та 104-й парашутно-десантний полк із Псковської області. Я зразу доповів главі служби. Минає короткий час і замість трьох анонсованих вертольотів на навчання Чорноморського флоту прилітає 11» [58].

Навесні 2014 року під час окупації Криму і блокування військових частин Збройних сил України російські «вежливі люди» виставляли цивільних осіб живим щитом. За словами Ковалю: «Ми боялися за їхні життя, їх тоді штовхали поперед себе... Добровільно ті жінки не йшли. Їх штовхали «вежливі люди» під загрозою вбивства до охороняємих об'єктів, до межі поста...» [59].

Михайло Коваль вважає правильними дії, щодо реагування на ситуацію в Криму, які не допустили кровопролиття на півострові: «... ми спланували і почали виводити сили і засоби до кордонів з Україною з метою відбиття агресії. Я вам 200 відсотків даю гарантії, що прозвучав би перший постріл - був би Крим утоплений в крові» [60].

Перший заступник секретаря РНБО Коваль повідомив, що Збройні сили України перед анексією півострова наводнили зрадниками, які в ході самої анексії перейшли на бік Росії, а до анексії зливали інформацію про стан справ у ЗСУ росіянам [57].

Коваль виправдовує втрату Криму під керівництвом тодішнього виконувача обов'язків президента Олександра Турчинова зрадою військових: «Я мав велику довіру свого керівництва, мені не потрібно було роз'яснювати, що і як робити. Але тоді було дуже багато зрадників серед наших військових. Якби не ці зрадники, я б міг впоратися сам» [61].

Турчинов також зазначив, що найбільшою проблемою був масовий перехід українських силовиків та військових на бік агресора: «Дуже багато було представників силових структур України, збройних сил, вищого офіцерського складу в тому числі, завербовано російськими спецслужбами. Масово почалася зрада і перехід на бік агресора. Це була одна з найбільших проблем, з якими ми стикнулися після початку російської агресії» [37].

За словами Турчинова, на початку 2014 року Збройні сили України могли протиставити Росії лише дві батальйонно-тактичні групи. Більшість українських військовослужбовців, співробітників СБУ та МВС, які під час анексії перебували на півострові, за словами Турчинова, зрадили присягу: «Для розуміння ситуації: не зрадили свою країну із 13 468 солдатів і офіцерів Збройних сил, які перебували в Криму, тільки 3990 (29,6%), із 10 936 працівників МВС - тільки 88 осіб (0,8%), із 1870 прикордонників в Україну повернулося тільки 519 (27,7%), із 2240 працівників СБУ - лише 242 (10,8%), із 527 офіцерів і прапорщиків Управління держохорони не зрадили Україну тільки 20 осіб (3,8%)», - сказав Турчинов [34].

Турчинов переконаний в тому, що зірвати плани Росії щодо вторгнення вдалося лише завдяки тим військовим, які не зрадили присязі.

Але і зараз Росія продовжує розбудовувати потужну військову інфраструктуру вздовж українсько-російського кордону, відповідно загроза вторгнення військ РФ на територію України не зникла й на сьогодні, за словами Турчинова: «Росія тримає величезні військові підрозділи, які жодним чином не можна пояснити питанням оборони - вони мають наступальну зброю, і ці підрозділи можуть

бути використані в будь-який час» [62].

Як підкреслив секретар РНБО, Будапештський меморандум виявився «фактично фейком», у нас немає військових засобів для протидії ядерній державі: «Дійсно, оголошення війни робиться під час військової агресії. Проблема полягає в наступному - після тотального ядерного роззброєння України, яке відбулось із підписанням Будапештського меморандуму, в Україні, на сьогодні, на жаль, немає зброї, яка здатна протистояти ядерній державі, якою є Росія... Саме тому ми не могли оголосити війну ядерній державі, тому що ядерна держава була готова до цієї війни, і її збройні сили вже були готові до вторгнення, а Україна захистити себе у випадку повномасштабної війни на той час не могла» [63].

Висновки. Дії РФ під час анексії Криму грубо порушили принципи міжнародного права в галузі забезпечення миру і безпеки та мирного співробітництва, а саме: принцип незастосування сили чи погрози силою в міжнародних відносинах, принцип суверенної рівності держав, принцип непорушності державних кордонів, принцип територіальної цілісності держав, принцип невтручання.

Порушено умови Будапештського меморандуму, порушено Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 1997 року та Договір між Україною і Російською Федерацією про російсько-український державний кордон 2003 року.

Угода 1997 року потребує від Росії поважати територіальну цілісність України. Військові дії Росії в Україні - явне порушення територіальної цілісності і суверенітету України.

Для політичного виправдання російського вторгнення було використано звернення В.Януковича, який втік до Росії, до президента РФ В.Путіна від 1 березня 2014 року, котре представник РФ в Раді Безпеки ООН В.Чуркін оголосив під час її засідання 4 березня 2014 року. Лист містив звернення Януковича «... с просьбой использовать вооруженные силы Российской Федерации для восстановления законности, мира, правопорядка, стабильности, защиты населения Украины» [8].

16 березня 2014 року у Криму відбувся так званий «референдум» про статус півострова, за результатами якого Росія «приєднала» Крим 18 березня, фактично його анексувавши. Результати голосування на «референдумі» не визнані світом.

Вже у березні 2014 року ЄС, США, Канада, Австралія та низка інших держав застосували санкції до РФ як держави-агресора.

Під час анексії Криму у 2014 році мали місце факти силового захоплення і блокування російськими військовими військових частин ЗС України. Росія задіяла в цій операції своїх військових і спецназ, також було залучено місцевих сепаратистів та козаків, які приїхали до Криму з Росії.

Після захоплення Криму, підтримка Путіна в РФ зросла до 88 відсотків, однак анексія та наступна російська підтримка сепаратистів в Україні відкинули відносини Москви із Заходом до найнижчої точки з часів холодної війни.

РОЗДІЛ 2. АГРЕСІЯ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ НА ДОНБАСІ: ХРОНІКА ВІЙНИ У 2014 – 2015 РОКАХ

Агресія Росії проти України ретельно готувалась на протязі багатьох років. Комплексний тиск здійснювався в рамках розробленої РФ парадигми «гібридної війни». Ще у січні 2013 року, на загальних зборах Академії воєнних наук РФ, начальник Генерального штабу ЗС РФ генерал армії В.Герасимов у своїй доповіді виклав офіційне розуміння цієї парадигми.

Так звана доктрина Герасимова, в грудні 2014 року була включена в російську військову

доктрину. У ній описувалася саме «гібридна війна» і зазначалося, що в XXI столітті намітилася тенденція до стирання кордонів між миром і війною, а війни вже не оголошуються офіційно і більше не ведуться за встановленими правилами [64].

Але багато років до того, практично з моменту проголошення Україною незалежності, Росією й агентурою її спецслужб у збройних силах України велась підривна робота з розвалу українського обороноздатності. Розвиток Збройних Сил фактично не фінансувався. Прискорилися розпродаж найбільш сучасних зразків озброєння та його утилізація. За часів президентства Віктора Януковича, фінансування потреб оборони здійснювалося у критично обмежених обсягах на рівні 1 % від ВВП. По суті, під виглядом реформування МО України відбувалась дезорганізація роботи: з 1 грудня 2011 року до 30 серпня 2013 року було видано 14 наказів щодо змін структури Міністерства оборони України. [8].

Наведемо тільки деякі факти такого реформування ЗСУ: у 2010 році було розформоване Об'єднане оперативне командування, у 2011 році було розформоване Командування сил підтримки, з 2010 року було призупинено зборову підготовку військовозобов'язаних, практично відбулось руйнування української системи ППО...

Події під час анексії Криму стали прикладом для активізації сепаратистських рухів в інших регіонах України. Путін підтримав ідею «збирання російських земель», сподіваючись на те, що населення в російськомовних регіонах України буде не проти приєднатись до РФ. Більш того, вважалося що така зухвала ідея буде позитивно сприйнята виборцями у самій Росії.

В Донбасі для активізації сепаратистів були спочатку задіяні російські політтехнологи, а потім почали прибувати і бойовики. Сепаратисти вдалися до силових методів у протистоянні збройним силам України, а кінцевою метою вони вбачали вихід підконтрольних їм територій зі складу України і приєднання до Російської Федерації, за сценарієм, який був відпрацьований у Криму.

II. «Русская весна»

Початок «Русской весны» припадає на 1 березня 2014 року, коли почались координовані і контрольовані російськими спецслужбами проросійські виступи на Сході та Півдні України. В Донецьку, Луганську, Харкові, Дніпропетровську, Запоріжжі, Миколаєві, Херсоні та Одесі мітингувальники разом з російськими «туристами» намагались підняти над будівлями облдержадміністрацій російські прапори. Ці акції користувалися підтримкою Комуністичної партії України та Партії регіонів і проходили під гаслами приєднання півдня та сходу України до РФ, сепаратисти скандували: «Путін - наш президент!» та «Росія! Росія!» [20].

Акції сепаратистів продовжувались, але вони зустріли спротив з боку українських патріотів, почалися сутички, під час яких міліція часто була бездіяльною. Такий перебіг подій з перемінним успіхом тривав до кінця березня. Регулярні війська РФ у повній готовності увесь цей час були зосереджені на кордонах України і чекали прямої привід здійснити вторгнення на Донбас. Згодом В.Путін стверджував в інтерв'ю, що російські війська могли бути в Києві через два тижні.

У квітні 2014 року ситуація на Донбасі почала загострюватись. Активізація проросійських сил припала на 6-7 квітня. До материкових міст Півдня і Сходу України стали перекидати бойовиків, які допомагали Росії захоплювати Крим. Спеціально підготовлені штурмові групи на чолі з російськими офіцерами здійснили спроби захопити адміністративні будинки. Після сутичок з міліцією, були захоплені приміщення обласних державних адміністрацій у Донецьку і Харкові, а також управління служби безпеки України у Луганську.

Після захоплення арсеналу стрілецької зброї в Луганському обласному управлінні СБУ, лідери луганських бойовиків від імені «об'єднаного штабу армії Південного Сходу» поширили в Інтернеті ультиматум владі. 7 квітня 2014 року у Донецьку та Харкові мітингувальники проголосили «Донецьку народну республіку» та «Харківську народну республіку».

Стабілізувати ситуацію та призупинити поширення сепаратистського руху українській владі та правоохоронцям вдалося в більшості регіонів, крім Донецької та Луганської областей. Міліція запобігла захопленню натовпом Миколаївської обласної адміністрації. Приміщення Харківської обласної адміністрації звільнив спецназ Міністерства внутрішніх справ. Частина лідерів «ХНР» та інших активних сепаратистів, які не встигли втекти до Росії, було заарештовано.

Тим часом, у Донецьку оголосили про створення «озброєних загонів самооборони», з вуст ватажків «ДНР» звучали різні заклики: до федералізації України, незалежності Донбасу чи до приєднання цього регіону до Росії. Лідери бойовиків затягували час і чекали дій Росії.

12 квітня 2014 року бойовики захопили у місті Слов'янську Донецької області райвідділ міліції й підняли над ним російський прапор. Ця операція була здійснена групою озброєних і добре екіпірованих терористів, яка прибула з Криму, очолював її відставний полковник російських спецслужб Ігор Гіркін, відомий як Стрелков.

Того ж дня було захоплено відділ міліції та виконком у Краматорську, те ж сталося і в

Артемівську. Над будівлями виконкомів були підняті прапори ДНР.

Уже через рік, Гірін в інтерв'ю російській газеті «Завтра» зізнався, що якби він не захопив владу в Слов'янську на сході України, то всі розпалені проросійські настрої були б погашені: «Спусковий гачок війни все-таки натиснув я. Якби наш загін не перейшов кордон, в результаті все б скінчилося, як в Харкові, як в Одесі. Було б кілька десятків убитих, обпалених, заарештованих. І на цьому б все скінчилося», - заявив Гірін, повторивши, що «практично маховик війни, який до цих пір працює, запустив наш загін» [65].

До кінця квітня сепаратисти вже контролювали половину території Донецької та Луганської областей, були зайняті Донецьк, Луганськ, Горлівка, Краматорськ, Слов'янськ, Лисичанськ, Маріуполь.

«Зелені чоловічки», які штурмом брали адміністративні будівлі в Слов'янську і Краматорську, виявилися найманцями з Санкт-Петербурга. Ці бійці є ветеранами Загону спеціального призначення «Тайфун», який розміщується в Санкт-Петербурзі. Саме вони пропонували присутнім «отойти за поребрик» [66].

До рук мені потрапив путівник зоною конфлікту «Донбас в огні...», виданий у Львові у 2017 році, за сприяння Канадського Фонду підтримки місцевих ініціатив. Цей путівник допоміг відтворити хроніку війни на Донбасі, починаючи з квітня 2014 року [67].

Початок Антитерористичної операції

14 квітня виконавч обов'язків Президента України Олександр Турчинов підписав Указ, яким вводив в дію рішення Ради національної безпеки та оборони про початок Антитерористичної операції (АТО) на Сході України. Згодом територія проведення АТО була розділена на сектори: «А» (північ Луганської області), «С» (північ Донецької області), «В» (захід Донецької області), «М» (території, прилеглі до Маріуполя) і «Д» (вздовж кордону з Росією) [67].

Терорист Ігор Гірін, перебуваючи у Слов'янську, назвався командувачем всіма загонами «ДНР», очолив так зване «Народне ополчення Донбасу». У квітні бойові дії тривали на півночі Донецької області переважно проти загону Гіріна. Два штурми Слов'янська силами АТО, проведені 13 і 24 квітня, не принесли очікуваних результатів. Бойовики широко використовували проти української армії тактику живого щита з місцевих мешканців. Збройні сутички також відбувалися у Маріуполі. Найближчим до зони конфлікту боездатним формуванням Збройних Сил України була 25 окрема повітрянодесантна бригада в Дніпропетровській області. Її підрозділи першими перекинули до Краматорського аеропорту [67].

27 квітня 2014 року луганські сепаратисти проголосили так звану «Луганську народну республіку». озброєні загони бойовиків «ЛНР» діяли під назвою «Об'єднана армія Південного Сходу». До кінця місяця їм вдалося опанувати весь Луганськ та деякі міста області, зокрема Алчевськ, Станицю Луганську, Довжанськ, Хрустальний.

Початок травня відзначився драматичними подіями в Одесі. 2 травня мали місце спровоковані зіткнення між проросійськими сепаратистами і прихильниками єдиної України. Під час пожежі в будинку профспілок загинуло кілька десятків людей, більшість з них були проросійськими активістами. Після цих подій відкрита активність проросійських сил у містах Півдня та Сходу України пішла на спад.

У травні тривали бої біля Краматорська проти загону Гірка. Українські військові змогли зайняти стратегічну висоту Карачун між Слов'янськом і Краматорськом. ЗСУ почали застосовувати вертолітну авіацію, але через застосування бойовиками ПЗРК, протягом травня втратили 3 вертольоти.

Українська армія мала проблеми з озброєнням, оснащенням і підготовкою, але в українському суспільстві відчутним було патріотичне піднесення, на допомогу армії прийшли волонтери, були створені добровольчі батальйони, серед яких батальйони територіальної оборони «Дніпро», «Донбас», «Кривбас», «Айдар», «Азов» та інші.

Однак, бойовики змогли закріпитися у Маріуполі та низці інших міст Донецької і Луганської областей. У цей час розгорталися нові бойові формування сепаратистів, зокрема з'явився батальйон «Восток» у Донецькій області, «Козача національна гвардія Всевеликого Війська Донського», батальйон «Призрак», батальйон «Заря» у Луганській області. Через кордон з РФ проникають групи спецназу, у травні помічено на Донбасі бойовиків з Чечні [67].

З метою легалізації своєї влади в «ДНР» і «ЛНР» у цих так званих «республіках» 11 травня були проведені псевдореферендуми, за результатами яких сепаратисти оголосили про незалежність. Сумнівними були результати цих референдумів: явка виборців у Донецькій області склала 74,87%, «за» ДНР проголосували 89,07%, «проти» - 10,19%, а 0,74% бюлетенів виявились зіпсованими. В Луганській області, при явці 75% виборців, незалежність ЛНР підтримали 1 млн 298 084 осіб (96% виборців), «проти» проголосувало 51 276 тис. осіб (3,8%), недійсними було визнано 10 тис. 600 бюлетенів при явці 75% виборців [20].

17 травня Генеральна прокуратура України визнала «ДНР» і «ЛНР» терористичними організаціями. А 24 травня ватажки «ДНР» і «ЛНР» проголосили об'єднання у так званий конфедеративний союз народних республік «Новоросія». Це було заявкою територіальних претензій на інші області Півдня і Сходу України. 26 травня сили АТО вибили бойовиків батальйону «Восток» і російських найманців з Донецького аеропорту. У бою проти бойовиків була застосована авіація. Наприкінці місяця українські військові неподалік Донецька вперше збили над зоною АТО російський безпілотник [67].

25 травня 2014 року в Україні відбулися президентські вибори, на яких перемогу здобув Петро Порошенко. Він запропонував мирний план, який передбачав 12 кроків з відновлення миру, але це зробити не вдалось.

Червень-липень 2014 року

Завдяки підтримці росіян, влітку 2014 року сепаратистам вдалось перетворити донецькі містечка на справжні укріплені райони, озброєні формування нараховували приблизно 20 тисяч бойовиків і були посилені бронетехнікою та артилерією.

Початок червня 2014 року був нібито затишшя перед бурею, а вже у другій половині червня почалась повномасштабна війна на Донбасі. Українська армія звільнила Лиман, Маріуполь, Щастя. Сили АТО закріпилися в Донецькому та Луганському аеропортах, продовжувалась блокада Слов'янська. 13 червня неподалік Добропілля сили АТО захоплюють РСЗВ «Град», у якому містяться документи, що вказують на приналежність до 18-ї гвардійської мотострілецької бригади 58-ї армії Росії. ЗСУ продовжувало застосовувати авіацію, однак зазнавало втрат. Під Слов'янськом бойовики збили вертоліт і розвідувальний літак Ан-30Б, а 14 червня, при заході на посадку в аеропорту Луганська, був збитий військово-транспортний літак Іл-76, у якому загинуло 49 українських військовослужбовців [67].

Сили АТО продовжили наступ вздовж лінії державного кордону з наміром перекрити канали зв'язків бойовиків з РФ, активізувалися бої на прикордонних заставах: Дякове, Маринівка, Вознесенівка. Тим часом, через Ізварине до України масово перекидаються вантажівки та бронетехніка з Росії. Протягом 20-30 червня тривало перемир'я, під час якого сторони продовжили нарощування сил. У Донецьку бойовики створюють батальйони «Оплот» і «Кальміус», у них з'являються танки і великокаліберна артилерія.

На початку липня активізувалися бої на півночі Донецької області. 5 липня угруповання Гірка залишає Слов'янськ, Краматорськ, Дружківку, Костянтинівку, Бахмут та відступає у Донецьк. Сюди зміщується епіцентр боїв у Донецькій області. На підступах до міста бойовики обладнують потужний укріплений район. Тривали затяжні бої у секторі «Д», в наслідок яких сили АТО опинилися затисненими у вузькому коридорі між укріпленнями бойовиків і державним кордоном.

11 липня 2014 року реактивна артилерія з території РФ завдала удару по табору сил АТО під Зеленопіллям, внаслідок якого загинули 36 військовослужбовців 24-ї моторизованої бригади ЗСУ.

Близько сотні українських військових отримали поранення та контузії. За даними РНБО, проти українських військових були задіяні реактивні системи залпового вогню «Торнадо-Г», які поступили на озброєння Росії у 2011 році [72].

З того часу обстріли української території з Росії велися регулярно. У звіті неурядової правозахисної організації Truth Hounds йдеться про те, що Росія провела серію транскордонних нападів на українські населені пункти і військові позиції на початку конфлікту на Донбасі, що можна частково розглядати як міжнародний збройний конфлікт.

Із липня до вересня 2014 року з території РФ із реактивних систем залпового вогню «Смерч», «Торнадо» і «Град» здійснювали обстріли селищ Колісниківка, Комишне, Юганівка, Мілове, Красна Талівка, Дмитрівка та Перемога, які розташовані в Луганській області. У деяких випадках спостерігали вилазки російських військових на територію України з використанням бронетранспортерів, вертольотів і безпілотників [73].

Дослідницька група Bellingcat 21 грудня 2016 року опублікувала черговий звіт щодо російської агресії проти України. Дослідники приводять докази обстрілів Донецької та Луганської областей з території Ростовської області РФ. Згідно з отриманими даними, влітку 2014 року російська артилерія завдала по Україні понад 149 ударів, випустила кілька тисяч снарядів [74].

У липні 2014 року продовжувалися бої в районі Донецького й Луганського аеропортів, підконтрольних силам АТО, а також на підступах до обласних центрів, Українська армія практично оточила Горлівку.

ВСУ силами авіації та артилерії завдавали великих втрат бойовикам, але водночас і українська авіація зазнавала втрат. Протягом липня були збиті 4 військові літаки України, при чому 2 з яких - ракетами класу «повітря-повітря» з території Росії [67].

17 липня бойовики збили під Грабовим літак Boeing 777 малайзійських авіаліній, що виконував пасажирський рейс МН17. В авіакатастрофі загинули 298 осіб. Бойовиками було використано ЗРК «Бук», який прибув з РФ.

20-24 липня українська армія вибиває антиурядові сили з міст Лисичансько-Северодонецької агломерації Луганської області. Бойовики відходять у район Кадіївки. Надалі облога та штурми українською армією великих міст не дають результатів. Після успішного взяття Дебальцева 29 липня запеклі бої розгортаються за Шахтарськ. Рейдова група 95 бригади вийшла до північних околиць Шахтарська і продовжила рух до Маринівки та висоти Савур-Могила.

Наприкінці липня сили сектору «Д» опинилися в так званому «Південному котлі» і потерпали від постійних артилерійських обстрілів з території Росії, було неодноразово зафіксоване перекидання на Донбас регулярних військ Росії із бронетехнікою.

Підсумовуючи викладене, треба сказати, що українські війська здійснювали спроби відновити контроль над українсько-російським кордоном. У липні, в результаті недільного наступу вдалось пробитий коридор вздовж кордону протяжністю близько 100 кілометрів і шириною від 10 до 20 кілометрів, за таких умов «ДНР» і «ЛНР» могли бути відрізані від Росії та заблоковані. Однак ЗСУ цього досягти не вдалось і наступ зупинився. Оскільки невідконтрольною залишалась ділянка кордону з Росією близько 120 кілометрів, сепаратисти мали можливість отримувати підкріплення живою силою та

озброєнням. Більш того, по затиснутим у коридорі частинам збройних сил України вівся систематичний артилерійський обстріл з території Росії. Після тяжких боїв, маючи великі втрати, ЗСУ вимушені були відступити від кордону.

Наступ на центральній ділянці фронту тим часом розвивався успішніше. Влітку 2014 року до середини липня збройні сили України відновили контроль над містами Слов'янськ, Краматорськ, Артемівськ, Дзержинськ, Дебальцеве. Вдалося взяти під контроль Азовське узбережжя та зайняти стратегічно важливий промисловий центр Маріуполь, 100-кілометрова ділянка сухопутного кордону на північ також була під контролем українських військових.

Отже, влітку 2014 року збройні сили України разом з добровольчими батальйонами у складі Міністерства внутрішніх справ і ЗСУ зробили успішний наступ на позиції сепаратистів, фактично взявши в оточення Донецьк, повністю відрізвавши його від сполучення з Луганськом. Завдяки стрімкому наступу, ЗСУ мали надію відновити контроль над державним кордоном України, у результаті, з початку бойових дій, територія самопроголошених «ДНР» і «ЛНР» скоротилася на три чверті. Тож успіхи були, але були і трагедії...

Серпень 2014 року: Іловайський котел

На початку серпня стало зрозуміло, що сили сектору «Д» не втримають свої позиції вздовж кордону. 7 серпня вони з боєм прорвалися з «Південного котла» на захід. Крім того, українська армія не змогла закріпитися у Шахтарську.

Тактику бойових дій сил АТО було змінено. Замість широкого охоплення вздовж кордону, українська армія розпочала наступ на укріплені міста вздовж Донецького кряжу - від Іловайська до Хрустального. Силам АТО вдалося взяти під контроль Іловайськ та Міусинськ. Після низки невдалих спроб штурму, сили АТО зуміли зайняти і втримати стратегічну висоту - Савур-Могили. У секторі «А» бої велися на ділянці від державного кордону до Луганська. У серпні українська сторона так само активно застосовувала бойову авіацію та мала втрати: 4 літаки і 2 вертольоти [67].

У цей час Москва спланувала спільну операцію російської армії та бойовиків, мета якої полягала в оточенні й розгромі сил АТО. Відбулися зміни у керівництві «ДНР» і «ЛНР». З Донецька до Росії відкликали Гірка та Бородаєва, а на перший план висунули Захарченка. У Луганську Болотова замінили на Плотницького.

Один з ватажків самопроголошеної «ДНР» Олександр Захарченко 15 серпня під час засідання так званої Ради Міністрів публічно заявляв, що вирішальну роль в контрнаступі зіграло підкріплення, яке прийшло з Росії: «150 одиниць бойової техніки, з них близько 30 танків, все інше - БМП і БТР, а також 1200 осіб особового складу, які проходили навчання протягом чотирьох місяців на території РФ. Вони були сюди впущені в найвідповідальніший момент» [68].

19-20 серпня український наступ на фронті захлинувся, оскільки з території РФ прибуло масоване підкріплення, включаючи військову техніку і частини регулярної армії. Контрнаступ противника призвів до виникнення «котлів» уздовж російсько-українського кордону, у наслідок цього і українська, і російська армії зазнали значних втрат.

Через кордон, залишений українською армією і прикордонниками, в Україну почали заходити колони російських військ. У боях, що тривали протягом 20-тих чисел серпня, у полон сил АТО потрапило близько двох десятків кадрових військовослужбовців ЗС РФ. Так, зокрема 24 серпня 2014 року, українські військові затримали групу з десяти російських десантників. Це були контрактники 331-го парашутно-десантного полку (Кострома), 98-й повітрянодесантної дивізії (Іваново) повітрянодесантних військ ЗС РФ, які на бронетехніці зуміли просунути на 20 кілометрів углиб території України, після чого потрапили під обстріл в районі населеного пункту Дзеркальне і опинилися заблоковані ВСУ. Міністерство оборони РФ пояснило присутність російських десантників на українській території тим, що вони заблукали в ході навчань і випадково перетнули кордон [17].

Прикриттям для насичення Донбасу російськими військами, озброєнням і боеприпасами став перший так званий «гуманітарний конвой». Накопичивши значні сили, 24 серпня російські гібридні війська перейшли в контрнаступ. Ударами на Амвросіївку та Старобешеве російські війська оточили сили АТО під Савур-Могилою та Іловайськом. Сектор «Д», фактично розгромлений, припинив існування. На півдні Донецької області російські війська захопили Новоазовськ і наблизилися до Маріуполя [67].

Трагічними стали події кінця серпня, коли відбувались бої за місто Іловайськ. Іловайський «котел» став для української армії однією з найстрашніших сторінок у війні на Донбасі. В Іловайську загинуло близько тисячі військових, сотні були поранені, потрапили в полон бойовиків та пропали безвісти.

Відправною точкою боїв за Іловайськ вважається 9 серпня. 22 серпня вперше повідомляється, що ряди бойовиків підсилені частинами регулярної армії РФ. Після наступу 25-26 серпня, противник

просунувся на 35-40 кілометрів від кордону і оточив частини ЗСУ в районі міст Іловайськ та Кутейникове. В Іловайському котлі опинилися підрозділи регулярних військ України і п'яти добровольчих батальйонів.

27 серпня бойовики ДНР повідомили, що повністю взяли Іловайськ під свій контроль. Добровольчі батальйони робили невдалі спроби вирватися з кільця в Іловайську, але поверталися на свої позиції. Безуспішними виявилися спроби деблокувати оточених.

29 Серпня президент РФ Володимир Путін закликав бойовиків відкрити коридор для виходу українських військ. Командування оточених під Іловайськом українських військ домовилося з росіянами про мирний вихід на свої позиції двома колонами за визначеними маршрутами. Коридор відкривають вранці 30 серпня, але пройти крізь нього не вдається...

Колона українських військ, яка за домовленостями з російською стороною виходила з оточення по так званому «зеленому коридору», була піддана на марші масованому обстрілу. 29 Серпня російські війська порушили домовленість і розстріляли колони АТО прямою наводкою, вцілілі військові проривалися з боєм. Вихід українських сил з Іловайського котла тривав до 7 вересня. Вирватися з-під щільного вогню вдалося лише окремим бійцям та розрізненим підрозділам, за даними генштабу втрати ЗСУ сягнули понад 400 українських вояків, а за неофіційними даними - були удвічі більшими. Комбат Семен Семенченко озвучив свою цифру втрат під Іловайськом - понад 1000 осіб. Командир «Азова» Андрій Білецький оцінює кількість загиблих так само.

За п'ять днів боїв в районі Іловайська та Амвросіївки кількість загиблих склала майже половину від сукупних втрат ЗСУ за весь час боїв. Чималих втрат убитими зазнали також і росіяни. У доповіді «Путін. Війна» припускається, що у цих боях загинуло не менше 150 російських солдатів [17].

У цей же час сепаратисти та російські війська почали наступ уздовж узбережжя Азовського моря на Маріуполь, але були зупинені на підході до міста. У результаті наступу російсько-терористичних формувань на Луганщині, українські війська були змушені зняти облогу Луганська, залишили зруйнований аеропорт міста і відступити на північ, за річку Сіверський Донець, зосередившись на стратегічно важливому рубежі біля селища Щастя.

«Відпускники» та «заблукали»

Ще одним доказом військової інтервенції з російської сторони служать заяви терориста Ігоря Гірка (Стрелкова) в інтерв'ю газеті «Завтра». За його словами вирівнювання фронту і, зокрема, кидок на Маріуполь, був здійснений «в основному відпускниками і окремими підрозділами ополчення, які були їм підпорядковані». «Донецк впав би... ми сорок діб тримали Донецьк до приходу «відпускників» ... у якусь мить я перестав вірити, що допомога з Росії взагалі прийде» - згадував Гірка [69].

«Відпускниками», про яких розповідав Гірка, були озброєні кадрові російські військові, які прибули на територію України. На час такого «відрядження», вони формально перебували у відпустці, але згідно з російським законодавством, контрактникам, які проходять службу у збройних силах РФ, заборонено брати участь в бойових діях під час будь-яких відпусток. Мабуть через те, згодом Міністерство оборони РФ спростовувало факти присутності так званих російських військових «відпускників», на території України.

Звичайно що розпізнавальних знаків та шевронів у військовослужбовців російської армії на Донбасі не було, тому офіційні особи РФ і зараз спростовують факт участі в бойових діях на території України. Президент РФ Володимир Путін в інтерв'ю французькому телеканалу TF1 4 липня 2014 року заявив: «Ніяких російських армійських підрозділів або військових інструкторів на південному сході України не було і немає. Американці брешуть .... Ми ніколи не займалися дестабілізацією обстановки на Україні і не займаємося цим» [70].

Ту ж саму пісню «співали» всі інші посіпаки Путіна. Так його прес-секретар Дмитро Песков, виступаючи на круглому столі в ТАСС 31 березня 2015 року, заявив, що російська сторона «рішуче спростовує» присутність російських військ в зоні українського конфлікту: «Мы абсолютно не стесняемся об этом говорить и говорим открыто» [71]. Таким чином Песков відповів українському журналісту на питання, чому влада Росії не визнає наявності військових підрозділів в Україні.

Однак заперечувати очевидне неможливо. Факти річ уперта. Таких «заблукалих» та «відпускників» разом з новою технікою виявляли не одноразово. Доречі, за правилами «гібридної війни», перед відправкою бойових машин на Донбас, з них знімалася заводське маркування, зафарбовувалась символіка і знімалися номерні знаки. Все це робилось, щоб приховати приналежність військової техніки до ЗС РФ. Бойові втрати також і надалі будуть ретельно приховуватись, але вантажівки з позначкою «Вантаж-200» повертались саме до Росії.

Осінь 2014 - зима 2015 року

Восени 2014 року, враховуючи факт прямого вторгнення російських військ на Донбас, командування АТО вживає відповідні заходи. Українські підрозділи, які утримували Лутугине і Луганський аеропорт, відступили на північ до Щастя. Основні бої розгорнулися між Донецьком і Азовським морем.

2-5 вересня 95 і 79 аеромобільні бригади провели рейди в напрямку Тельманового і Комсомольського, завдаючи істотних втрат російським військам і бойовикам. 5 вересня під Веселою Горою (між Луганськом і Щастям) у засідку потрапила рота батальйону «Айдар». У бою загинуло кілька десятків українських вояків.

Після серпневого контрнаступу сепаратистів і частин російської армії в Мінську відбулися мирні переговори за участю президента України Петра Порошенка та президента Росії Володимира Путіна. За підсумками консультацій сторонам вдалося домовитися про припинення вогню, що заморозило конфлікт на території України на деякий час. У цілому контрольована проросійськими силами територія збільшилася вдвічі. У цій ситуації 5 вересня в Мінську було підписано угоду про припинення вогню, а 19 вересня - про розмежування сторін і відведення важкого озброєння з лінії зіткнення.

Протягом осені 2014 року стабілізувалася лінія зіткнення сил бойовиків та української армії. Випадки порушення режиму припинення вогню відбуваються часто, але масштабні наступальні дії сторін припинилися.

У цей період найбільш очікуваним сценарієм продовження війни вважався наступ бойовиків і російської армії на Маріуполь з подальшим встановленням сухопутного сполучення РФ з окупованим Кримом.

Наступна активна фаза активних бойових дій розпочалася наприкінці листопада 2014 року. Бойовики «ДНР» за підтримки регулярних військ Росії атакували сили АТО в Донецькому аеропорту. По всій лінії зіткнення відновилися сильні артилерійські обстріли.

13 січня бойовики обстріляли блокпост української армії під Волновахою, внаслідок чого влучили у рейсовий автобус, тоді загинуло 12 цивільних осіб, 18 отримали поранення [67].

Бої за Донецький аеропорт тривали до 21 січня і завершилися виводом українських військ з об'єкту. Оборона Донецького аеропорту тривала 242 дні. 18-21 січня 2015 року внаслідок підриву терміналу ДАП загинуло 58 «кіборгів». За офіційними даними, захищаючи донецький аеропорт, загинули понад 200 українських військових. Героїчна оборона летовища стала символом незламності українського духу.

Разом зі завершенням боїв за Донецький аеропорт, розпочалися масштабні наступальні дії бойовиків за підтримки регулярних військ РФ на Дебальцівський виступ.

24 січня артилерія «ДНР» завдала удару по житлових кварталах Маріуполя, в наслідок якого загинуло близько 30 людей та більше сотні були поранені. Ватажок «ДНР» Захарченко оголосив про початок наступу на Маріуполь.

В січні 2015 року російські військові знову взяли активну участь в протистоянні з ВСУ і забезпечили наступ сил сепаратистів на стратегічно важливий населений пункт Дебальцеве. Перед відправкою в зону бойових дій, російські військовослужбовці на цей раз подавали командуванню

рапорти про звільнення, про це в інтерв'ю газеті «Комерсант» повідомили чотири контрактники армії РФ. За їх словами, «напередодні перекидання в зону бойових дій солдати написали заяви про звільнення, щоб в разі затримання або загибелі бути ідентифікованими в якості добровольців, а не професійних військових» [17].

Таким чином, планувалося приховати участь російської армії в боях, виставляючи військових добровольцями. На відміну від літньої інтервенції російської армії, коли військові частини перетинали кордон колонами, на цей раз перекидання здійснювалася невеликими групами по три людини.

Через неконтрольовану ділянку кордону, під виглядом «гуманітарних конвоїв» відбувалось регулярне постачання терористам російської зброї, боєприпасів і амуніції. Взимку 2015 року здійснювались регулярні обстріли і атаки українських військ. Кількість таких обстрілів могла сягати від 30 до 70 раз на добу. Сепаратисти робили постійні спроби вибити українські війська з позицій біля Щастя та важливого транспортного вузла Дебальцеве, але безрезультатно.

У січні-лютому 2015 року суттєва ескалація конфлікту була пов'язана зокрема протистоянням під містом Дебальцеве.

Російські офіцери планували оточити й знищити сили АТО під Дебальцевим. 10 лютого для відтягування ворожих військ з Дебальцівського виступу підрозділи сектору «М» атакували в напрямку Новоазовська. Український наступ зупинився біля населеного пункту Широкине.

12 лютого підписано «Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод» (Мінськ-2), який передбачав негайне припинення вогню та план політичного врегулювання конфлікту. Однак Мінськ-2 не зупинив російський наступ. Бойові дії в секторі «С» завершилися тільки 18 лютого 2015 р. після виходу сил АТО з Дебальцева та закріплення їх на так званій «Світлодарській дузі» [67].

За даними Міноборони, під час бойових дій в районі Дебальцевого з 15 січня по 18 лютого 2015 року загинули 110 військовослужбовців, 270 були поранені, 7 взяті у полон і 18 зникли безвісти. Близько 30% техніки були знищені противником.

19 лютого, коли українські війська організували прорив з Дебальцевського «котла», 5 окрема танкова бригада російської армії (Улан-Уде) була спрямована в бої проти українців для утримання позицій сепаратистів. Танкісти з Бурятії були заздалегідь поінформовані про відправку в зону бойових дій на території України, але офіційно їм говорилося, що їдуть на навчання.

За підрахунками Бориса Немцова, в цей період на сході України загинуло щонайменше 70 російських військових. Як мінімум 17 російських десантників загинули на території України, приїхавши з міста Іваново [17].

Після тривалої оборони Дебальцеве 20 лютого 2015 року українські військові повністю вийшли з міста. Нині Дебальцеве контролюють бойовики «ДНР».

Від лютого 2015 і дотепер у зазначений період, за активної участі російських кураторів, була проведена реорганізація розрізаних збройних формувань бойовиків. На їх базі створено 1-й армійський корпус «ДНР» та 2-ий армійський корпус «ЛНР». Частину погано контрольованих польових командирів бойовиків вивезли до Росії, або ліквідували.

Керівництво РФ зробило ставку на досягнення власних політичних цілей в Україні у рамках «мінського процесу». Це передбачало інтеграцію бойовиків «ДНР» і «ЛНР» у систему ухвалення рішень на рівні державного керівництва України.

18 травня 2015 р. самопроголошені міністр закордонних справ «ДНР» Кофман та спікер парламенту «Новоросії» Царьов заявили про закриття (замороження) на невизначений час проекту «Новоросія».

Періодичні загострення ситуації пов'язані переважно з тиском Москви на керівництво України для прискорення реалізації власних планів. Бої за Дебальцеве стали останнім значним епізодом протистояння. Великих операцій більше не відбувається, однак періодично режим припинення вогню порушується.

Серед воєнних подій цього періоду можна виділити невдалу атаку бойовиків на Мар'їнку у червні 2015 р., спалахи боїв на Світлодарській дузі у червні та грудні 2016 р., а також бої в Авдіївській промзоні, що тривають з кінця січня 2017 року [67].

Висновки. Таким був початок широкомасштабного вторгнення Росії на територію України, з метою відновлення втрачених сфер впливу і реставрації маріонеткового режиму Януковича. Однак, завдяки небувалому патріотичному піднесенню, Україна змогла дати гідну відсіч агресії Росії. Українські громадяни разом з військовослужбовцями та добровольцями зірвали плани з окупації восьми південних і східних областей України. Агресори перейшли до прихованої терористичної і підривної діяльності в Україні. В Донецькій та Луганській областях наступ російських військ було локалізовано.

Перша фаза російсько-української війни тривала до вересня 2014 року і завершилася підписанням «Мінського протоколу» (Мінськ-1). Найбільш інтенсивні бої за час конфлікту відбувалися протягом липня-серпня 2014 року.

Друга фаза російської агресії проти України припала на грудень 2014 - лютий 2015 року, поки не почав діяти «Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод» (Мінськ-2).

Плани російського блицкригу проти України були провалені. Ворог був зупинений, але дуже дорогою ціною понад десяти тисяч життів українців.

Зараз протистояння набуло характеру обмеженого позиційного конфлікту.

Війна стала серйозним випробуванням для української економіки: втрачено значну частину промислового потенціалу, відчутною є нестача енергоносіїв, суттєвою є проблема біженців.

Російська влада продовжує підтримку сепаратистів в Донбасі, незважаючи на зростаючі політичні і економічні втрати, через санкції та політику ізоляції з боку Заходу. Гібридна війна триває донині і вона далека від завершення.

III. РОЗДІЛ 3. НА ШЛЯХУ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ: ДИПЛОМАТИЧНІ БАТАЛІЇ

Мінські угоди

5 вересня 2014 року в Мінську було підписано угоду про припинення вогню. Ця угода на деякий час призупинила війну. За оцінкою колишнього радника Путіна А.Іларіонова: «Єдиний позитивний результат Мінських протоколів - можливе припинення вогню. В іншому Путін отримав практично все, чого хотів. При цьому не взяв на себе жодних зобов'язань. Всі зобов'язання взяла на себе Україна. Причому ці українські зобов'язання тепер ще підкріплені зобов'язаннями Німеччини та Франції» [75].

Розмежування протилежних сторін давало шанс на припинення кровопролиття. А.Іларіонов та А.Піонтковський проаналізували основний зміст прийнятих документів та подальші перспективи наступним чином:

- Міжнародна ізоляція кремлівського режиму прорвана.
- Путін знову може спільно з лідерами демократичних держав підписувати спільні документи.
- Росія не визнана стороною конфлікту.

- Російська агресія проти України не визнана.
  - Знаходження російських військ на території України не засуджено.
  - Вимога виведення російських військ з території України відсутня.
  - Можливі поставки оборонної зброї Україні зірвані.
  - Захоплений Крим в прийнятих документах взагалі не згадано.
  - Скасовано можливе введення нових економічних санкцій проти агресора.
  - Вимоги розслідування терористичних актів (МН-17, Волноваха, Маріуполь, інші) і покарання терористів відсутні.
  - Терористам і бандитам гарантовані помилування і амністія.
  - Відсутні будь-які гарантії проведення на окупованих територіях вільних виборів відповідно до українського законодавства.
  - Україна зобов'язується до кінця 2015 року провести конституційну реформу з гарантіями збереження терористичного режиму ЛНР-ДНР.
  - Україна зобов'язується провести конституційну реформу і обговорювати питання проведення місцевих виборів з нинішніми представниками терористичного режиму ЛНР-ДНР.
  - Україна зобов'язується гарантувати повноваження «депутатів місцевих рад та посадових осіб, обраних на дострокових виборах», ці повноваження не можуть бути достроково припинені.
  - Україна зобов'язується визнати силову вертикаль ЛНР-ДНР - «органи прокуратури і судів», «загони народної міліції», створені і створювані терористичним режимом ЛНР-ДНР.
  - Контроль за міжнародно визнаним українсько-російським кордоном в даний час українській стороні не переданий. Його передача віднесена «до кінця 2015 року за умови виконання пункту 11 - за погодженням з представниками окремих районів Донецької та Луганської областей в рамках Тресторонньої Контактної групи», за умови проведення місцевих виборів і здійснення конституційної реформи в усій Україні. Тобто - або ніколи або при визнанні політичного режиму ЛНР-ДНР і зміні конституційного устрою України.
  - Звільнення військовополонених / заручників, які перебувають на території Росії, не передбачено.
  - Гарантовано продовження проникнення на територію України російських «гумконвоев».
  - Зобов'язання щодо фінансування пенсій та інших виплат в ЛНР-ДНР покладені на Україну і частково на західні країни.
  - Реанімувати антиукраїнський Закон України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей».
  - Встановлено зобов'язання для Верховної Ради України для визначення «територій, на які поширюється особливий режим» (на територію ЛНР-ДНР).
  - Україна гарантує виключення ЛНР-ДНР з загальнонаціонального режиму здійснення зовнішньоекономічних зв'язків.
  - Україна і Захід гарантують початок переговорів між ЄС, Україною і Росією з практичних питань введення в дію підписаного Україною Угоди про зону вільної торгівлі з Євросоюзом [75].
- В такій ситуації А.Гларіонов радив українцям вирішувати проблему звільнення Східного Донбасу не військовим шляхом, а саме: негайно визнати Східний Донбас, також як і Крим, тимчасово окупованою територією; сприяти евакуації на вільну територію України всіх українських громадян, охочих покинути окуповані території; націлити ВСУ на оборону нових ліній розмежування з окупованими територіями України; використовувати всі можливі дипломатичні та інші невійськові засоби для звільнення всіх захоплених українських громадян, тощо [75].
- Другі Мінські угоди були підписані 12 лютого 2015 року. Цей документ повинен був змусити сторони конфлікту на Донбасі виконувати так званий «Мінськ-1» - домовленості, укладені у вересні 2014 року. Передбачалося, що другі мирні домовленості зможуть повністю врегулювати ситуацію до кінця 2015 року, однак жоден із 13 пунктів повністю так і не виконали, а припинення вогню та відведення зброї відбулося лише частково. Росія заявляє, що є лише «гарантом» виконання Мінських домовленостей [76].
- Однак, всім відоме висловлення римлян: хочеш миру, готуйся до війни. Минуло понад три роки з моменту підписання Мінських угод, та мир так і не настав. Але сама Україна і її збройні сили безумовно стали сильнішими.

Реформування Збройних Сил України

Восени 2017 року міністр оборони України Степан Полторак з впевненістю заявляв: «Бюджет на наступний рік буде достатнім для того, щоб зробити важливий крок уперед і досягти максимальних результатів у реформуванні Збройних Сил, переозброєнні, оснащенні, підготовці» [77].

Глава оборонного відомства оптимістично оцінив перспективи, щодо можливостей розвитку навчально-матеріальної бази, вже зараз створюється сучасна інфраструктура навчальних полігонів, центрів по всій Україні, які відповідають стандартам НАТО з можливостями навчання, відпочинку, підготовки.

На думку міністра, бюджет міністерства у 2018 році переходить з бюджету утримання на бюджет розвитку. В Міністерстві оборони порахували, що їм у 2018-му добре було би мати 141,2 млрд грн, (4,3 % ВВП), але у Державному бюджеті відомству виділили набагато менше від бажаного - 83,3 мільярди (2,56% ВВП). Військо отримало майже вдвічі менше, ніж просило, однак на 14,5 млрд. грн або на 20,7 % більше, ніж у 2017 році. Минулорічний бюджет МО склав 69,0 млрд грн. [78].

Для порівняння, на початку президентства Віктора Януковича, на Збройні сили України було виділено 10 млрд 242,2 млн грн, що складало тоді 1,1 ВВП, а у 2013 році, ближче до втечі Януковича, - 15 мільярдів 531, 4 млн грн, що становило вже 0,78 ВВП [79].

Заступник секретаря РНБО Михайло Коваль наводить такі дані про фінансування ЗСУ у 2010-2014 роках: «У 2010 році на ЗСУ було виділено 10 млрд 242,2 млн грн, це 1, 1 ВВП, 2011 рік - 12 млрд 295, 1 млн грн, це 1, 01 ВВП, 2012 рік - 14 млрд 41, 2 млн грн, це 0, 94 ВВП, 2013 рік - 15 млрд 531, 4 млн грн це 0, 78 ВВП, 2014 рік - було виділено вже 26 мільярдів 510 млн, це вже 1, 69 ВВП» [79].

На 2018 рік та визначені такі основні пріоритети фінансування:

1. Утримання ЗСУ. До витрат на персонал належать: виплата грошового забезпечення, заробітної плати, одноразової допомоги, харчування особового складу та закупівля речового майна. На це в наступному році планують витратити 50,6 млрд грн (60,8 %).

2. Озброєння та техніка. На обладнання військ сучасними зразками озброєння та військової техніки планується виділити 16,4 млрд грн або 19,6 % від бюджету міністерства у 2018 р.

3. Інфраструктура. До цього можна віднести відновлення непорушних запасів, створення сучасної мережі військових баз та відновлення інфраструктури. На це передбачено 4,2 млрд грн (5,1 %).

4. До експлуатаційних витрат належать: закупівля пально-мастильних матеріалів, оплата комунальних послуг та енергоносіїв, медичне та санаторне забезпечення тощо. На це МО виділило 12,1 млрд грн (14,5 %).

Отже, 5 % ВВП виділяється на усі силові відомства. По факту українські Збройні сили отримують 2,56 % від внутрішнього валового продукту, а це, на жаль, не покриває усіх потреб Міністерства оборони. Для того, щоб бюджет утримання війська став бюджетом його розвитку, грошей потрібно удвічі більше [78].

Але, за будь-яких умов, українська армія поступово змінюється, мабуть тому экс-командувач Сухопутних військ Польщі Вальдемар Скішипчак вважає що: «... Путін все більше побоюється української армії, оскільки її сила зростає і вона зараз вже в стані під час бойових дій відбити від сепаратистів Луганськ і Донецьк» [80].

Однак, це ніяк не гарантує припинення агресивних дій з боку РФ, навпаки Путін продовжує брязкати зброєю і готується до наступальних дій, зокрема про це свідчить проведення навчань «Захід-2017» у вересні 2017 року.

На думку Скішипчака, загроза для України залишається: «Перекидання першої танкової армії Росії в Білорусь є небезпечною для центру України. В разі якогось загострення ситуації росіяни можуть здійснити удар з півночі, розколюючи Україну на дві частини, пробиваючи коридор у Придністров'ї і

намагаючись створити в Києві сепаратистський уряд» [80].
Початок обговорення миротворчої місії ООН на Донбасі

5 вересня 2017 року В.Путін зробив неочікувану заяву на прес-конференції за підсумками саміту БРІКС. Президент РФ висловив думку, що наявність миротворців ООН на Донбасі пішла б на користь вирішення конфлікту на сході України, і доручив МЗС РФ внести відповідний проект резолюції на розгляд РБ ООН. На думку Путіна: «... ці сили повинні бути у зв'язку з цим на лінії розмежування і на жодних інших територіях ... вирішення цього питання має відбутися не інакше, як після розведення сторін і відведення важкої техніки, і це не може бути вирішено без прямого контакту з представниками самопроголошених республік, ДНР і ЛНР» [81].

«Наявність миротворців, навіть можна сказати не миротворців, а тих людей, які гарантують безпеку місії ОБСЄ, вважаю цілком доречним і не бачу тут нічого поганого», - заявив В. Путін [81].

Оскільки, за словами В.Путіна, може йтися «тільки про функції гарантування безпеки співробітників ОБСЄ», то і реакція на цю заяву не була однозначною. Перший віце-спікер Верховної Ради Ірина Герашенко заявила, що про введення миротворчої місії ООН на лінії зіткнення на сході України не може бути й мови, миротворців потрібно ввести на всю окуповану Росією територію України [82].

А от міністр закордонних справ ФРН Зігмар Габріель розгледів у ініціативі Москви про миротворців ознаки зміни зовнішньої політики держави-окупанта: «Зовнішня політика Росії зазнала змін, і ми не повинні втратити цей шанс. Буде добре, якщо ми сприйmemo це як готовність до переговорів про нові шляхи розрядки напруженості» [82]. В уряді Німеччини однак зауважили, що було б доцільно дислокувати «блакитні каски» не просто вздовж лінії зіткнення, а на території всього Донбасу [83]. Доречи, позиція Держдепу США аналогічна - Миротворчі сили ООН мають бути розміщені на всій окупованій території України.

Ще більш відвертим у своїх оцінках щодо пропозицій Путіна був заступник голови фракції «Народний фронт» Сергій Пашинський. На його думку, провокації Путіна щодо миротворців показують, що санкції почали діяти, своїх військових перемог на даному етапі Путін не бачить, тому хоче, не втративши своїх імперських амбіцій, придумати які-небудь фейки, щоб послабити економічну блокаду: «Що таке миротворці в нашому розумінні? Це не російські, не білоруські, не узбецькі, не казахські збройні сили, які виконують пункт перший «контроль державного кордону та блокування поставок військової зброї на території, підконтрольні РФ». Що таке миротворці в баченні агресора? Це російські війська в блакитних касках, які будуть стояти на лінії розмежування, і Путін буде доповідати світовій спільноті: мир настав, знімайте санкції, і нехай Україна там проводить вибори і вибирає вже спадкоємців Мотороли до Верховної Ради», - пояснив свою позицію голова Комітету з питань національної безпеки й оборони. Пашинський наголосив, що Україна вимагає повного очищення своєї території від російських військ, відповідно Комітет ухвалив заяву про засудження маніпуляцій російського президента Путіна щодо миротворчої місії на Донбасі [84].

У той же час повпред РФ у Контактній групі з урегулювання ситуації в Україні Борис Гризлов повідомив, що «представники Донецька і Луганська» підтримали російську концепцію введення на Донбас контингенту ООН на лінію дотику: «Важливою умовою розгортання контингенту ООН має стати продовження дії закону про особливий статус Донбасу і внесення в нього поправок, які передбачають дію цього закону на постійній основі ...» [85].

Ситуація ще більше прояснилась після заяви прес-секретар президента РФ Дмитра Пескова: «Будь-які миротворці можуть розміщуватися в точки зіткнення сторін, що конфліктують, за згодою цих сторін. Як ви знаєте, РФ не є стороною цього конфлікту. Конфлікт на південному сході України підлягає обговоренню між Києвом і владою невизнаних республік «ЛНР» і «ДНР». Це основна модальність, яку було б нерозумно відкидати, від якої було б не логічно абстрагуватися» [86].

Перша початкова умова Кремля щодо розміщення будь-яких миротворців, це діалог із російськими найманцями на окупованих територіях, тобто їх легітимізація, далі - особливий статус Донбасу, а Росія стороною цього конфлікту не є, «их там нет» і все таке інше...

Далі, постпред РФ при ООН Василь Небензя заявив, що Росія направила голові СБ ООН і генеральному секретареві проект резолюції про заснування місії зі сприяння захисту спостерігачів ОБСЄ на південному сході України. На що офіційний представник генсека Стефан Дюжаррік відповів, що Генсек ООН буде керуватися рішенням Радбезу щодо відправлення миротворців на Донбас [87].

Але позицію України ще раз озвучив Представник України в Тристоронній контактній групі з урегулювання ситуації на Донбасі Леонід Кучма, який заявив що введення миротворців на Донбас у запропонованому Кремлем варіанті для нас неприйнятне: «Що таке миротворчі війська для охорони Спеціальної місії ОБСЄ? Це знущання просто: миротворці повинні охороняти миротворців. Миротворчі війська вводять для того, щоб охороняти населення і сприяти припиненню конфлікту протиборчих

сторін... Росія хоче загнати в такий кут цю ситуацію, що потім не будемо знати, як вийти... нас це абсолютно не влаштовує» [88].

За словами Кучми, на сьогодні 400 км кордону України, який не охороняють - це «чисто російський кордон». А тому, миротворців ООН на Донбасі слід розмішувати на кордоні з РФ, такою є позиція Міністерства закордонних справ Польщі: «... ми не можемо погодитися із ситуацією, коли присутність цих сил (миротворців ООН) може порушувати загальноприйняті норми міжнародного права, зокрема ті, що стосуються територіальної цілісності і непорушності кордонів» [89].

В польському МЗС також наголосили, що розглядаючи висловлювання президента Росії Володимира Путіна про миротворців ООН на Донбасі, складно абстрагуватися від двох питань: «По-перше, мова про військові дії бойовиків, яких тренує і фінансує Росія, і те, що їхні дії спрямовано проти спостережної місії ОБСЄ. По-друге, йдеться про відсутність прозорості і наступальний характер навчань «Захід-2017» [89].

У листопаді 2017 року, зі слів міністра закордонних справ України Павла Клімкіна, Україна, Сполучені Штати Америки, Німеччина та Франція мали фактично готовий проект резолюції щодо миротворчої місії Організації Об'єднаних Націй на Донбасі. Міністр наголосив, що «у нас є спільний проект, у нас є повна позиція, що нам потрібно... Це невизнання оцієї російської колонії російського протекторату. Логіка, що має робити мандат... майбутньої миротворчої місії, включно звичайно з контролем, безпекою, роззброєнням. Це географія - уся територія, і звичайно кордон. Без кордону це взагалі сенсу немає. Тому тиск має бути весь на Росію» [90].

Місія Курта Волкера та взаємодії з міжнародними партнерами

Переговори мали продовжитись під час запланованої на 13 листопада зустрічі спеціального представника Державного департаменту США Курта Волкера з помічником президента Російської Федерації Владиславом Сурковим.

Попередня зустріч Волкера і Суркова відбулася також в Белграді 7 жовтня. Першу зустріч, після вступу на посаду спецпредставника США щодо України, Курт Волкер і Владислав Сурков провели в Мінську 21 серпня 2017.

Однак, і ця зустріч Волкера і Суркова в Белграді не принесла очікуваних результатів, Росія прийняла лише три з 29 абзаців пропозицій США щодо миротворців на Донбасі. Владислав Сурков за підсумками зустрічі зазначив: «Американські друзі передали свої пропозиції до нашого проекту резолюції Радбезу - двадцять дев'ять абзаців. Три з них наша делегація визнала прийнятними. Небагато, звісно. Але все-таки три - це не нуль. Краще, ніж нуль» [91].

Посольство США в Росії повідомило наступне: «Незважаючи на те, що Сполучені Штати і Росія мають різні концепції щодо шляхів досягнення миру, спільна робота в цьому напрямку триватиме. Відповідно до Мінських угод слід поєднувати політичні заходи із заходами у сфері безпеки. Обидві сторони проаналізують думки, висловлені під час зустрічі і обміркують подальші шляхи вирішення цього завдання» [91].

На початку листопада Волкер заявляв, що США порадили Україні не подавати власний проект резолюції ООН щодо розміщення миротворців на тимчасово окупованих територіях Донбасу. Під час зустрічі в Белграді Волкер передав Суркову пропозицію до російського проекту резолюції Ради безпеки ООН щодо розміщення миротворців на Донбасі. При цьому США запропонували розширити повноваження і зону присутності миротворців на Донбасі, не обмежуючись лише кількома постами на лінії зіткнення.

Російська влада продовжувала стояти на своєму, у численних заявах підкреслювалося, що миротворців потрібно розмістити тільки на лінії розмежування конфліктуючих сторін, але не на всій окупованій території Донбасу і тим паче не на російсько-українському кордоні. Однак, дещо пізніше канцлер Німеччини Ангела Меркель заявила, що Путін погодився на розміщення миротворців на всьому Донбасі для охорони співробітників ОБСЄ.

Як стало відомо згодом, Ангела Меркель у телефонній розмові з Путіним у вересні переконала його піти всього на одну поступку, щоб миротворці були розгорнуті не тільки на лінії зіткнення [100].

Питання чисельності миротворчої місії Організації Об'єднаних Націй, яку Україна хоче розмістити на всій території Донбасу, зокрема на непідконтрольній ділянці російсько-українського кордону, залишалось відкритим. За попередніми підрахунками, необхідна кількість іноземних миротворців для миротворчої місії на Донбасі може сягнути 20 тисяч [92].

На той час у Мінську Трестороння Контактна група стосовно Донбасу питання введення миротворчого контингенту взагалі не обговорювала, ця тема не була предметом переговорів. Але дещо раніше голова МЗС Білорусі заявляв, що Мінськ готовий при необхідності виділити своїх миротворців для гарантування безпеки на Донбасі [93].

Про свою готовність прийти на допомогу Україні заявляли також представники Конгресу українців Канади. Діаспора закликала Канаду приєднатися до миротворчої місії в Україні. Щоб повернути в Україну мир, Канаді варто запропонувати очолити миротворчу місію ООН на Донбасі. Про це писав в своїй статті президент Конгресу українців Канади Павла Грода: «Канаді варто скористатися власним досвідом і оголосити міжнародній спільноті про готовність у найближчому майбутньому очолити миротворчу місію в Україні. Канаді слід швидко визначити потреби, масштаб і необхідні ресурси для повноформатної та ефективної миротворчої місії на сході України» [94].

Глава оборонного відомства Канади Харджит Саджан також наголошував на те, що Канада готова продовжувати свою підтримку України: «Канада зосередила свою допомогу Україні на збільшенні можливостей ЗСУ, запуску вільної торгівлі і нещодавно підписаній оборонній угоді... Наш уряд, як завжди, рішуче налаштований на продовження допомоги народу України в збереженні суверенітету, стабільності і безпеки» [95].

Отже, Україна не залишилась наодинці з агресором, міжнародні партнери готові надати допомогу. Міністр оборони Фінляндської Республіки Юссі Ніністе на конференції ООН у Ванкувері заявив: «Ми маємо робити все належне, щоб не дати заморозити конфлікт у цьому регіоні. Можливим варіантом дотримання миру є Мінські домовленості, яких повинні дотримуватися всі сторони конфлікту і утримуватися від агресії щодо мирного населення. Своєю чергою, ми готові до співпраці з Україною, обміну досвідом...» [96].

Але фактом є також і те, що саме ці Мінські домовленості залишаються невиконаними. Введення миротворців на Донбас стане можливим тільки за умов досягнення перемир'я на Донбасі на довгостроковій основі. Федеральний міністр закордонних справ Німеччини Зігмар Габріель заявив, що в Росії і Німеччині поки різні погляди на питання введення миротворців у зону конфлікту на Донбасі. Однак він зауважив, що: «обидві сторони не дотримуються перемир'я... важливо спробувати зараз визначити загальні умови, чіткий мандат такої місії миротворців, яка разом з ОБСЄ змогла б контролювати перемир'я. І не тільки кілька годин удень, але і вночі, коли відбуваються основні порушення режиму вогню... Якщо вдасться це зробити (домовитися), то можна буде почати відновлення Донбасу» [97].

Однак, говорити про перспективи введення миротворців на Донбас можна буде тоді, коли генсек ООН прийме рішення про відправку так званої «Assessment Mission». Як пояснив посол України в США Валерій Чалий, мова йде про спеціальну оціночну місію в регіоні на сході України, яка має передувати введенню миротворців ООН. За словами дипломата, позиція України щодо миротворців ООН на Донбасі є принциповою: «повинна бути прийнята резолюція, яка говорить саме про розташування миротворчого контингенту на всій території, включно з кордоном», бо основна мета - принести мир, а не заморозити конфлікт [98].

Вселяє надію на позитивний результат у вирішенні конфлікту на Донбасі, той факт, що це питання залишається у полі зору світових лідерів, зокрема Президента США. 21 листопада 2017 року лідери США та РФ Дональд Трамп і Володимир Путін під час телефонної розмови обговорили шляхи забезпечення міцного миру в Україні [99].

Хоча деталі цієї розмови не розголошувались, американське видання The Washington Post вважає, що президент США Дональд Трамп може припуститися помилки в спілкуванні з російським президентом Володимиром Путіним з питань врегулювання ситуації в Україні. Йдеться про активну позицію Москви з просування власної ініціативи щодо миротворців на Донбасі, аби закріпити там російську присутність. The Washington Post зазначає наступне припущення: «Після того, як підіграли Росії в Сирії, адміністрація Трампа знову ризикує повторити свою помилку в Україні, навколо якої розігриваються дипломатичні дискусії щодо російської ініціативи. План Москви - легітимізувати своє вторгнення та контроль над частинами двох східних областей України, затягнувши президента Трампа ще в одну погану угоду» [100].

Видання пише, що Путін діє за відпрацьованим сценарієм: «використовує свої війська для посилення боїв на місцях, а потім зближається із Заходом із пропозицією, яку продає як деескалацію конфлікту». Стають зрозумілими мотиви Путіна з його пропозиціями щодо миротворців на сході України, вони «дійсно розроблені таким чином, щоб розділити його супротивників і закріпити свої переваги» [100].

Американські політики прекрасно розуміють цю гру і реагують відповідно. Так, ще 4 листопада, Державний секретар США Рекс Тіллерсон обговорив цю ситуацію з президентом України Петром Порошенком. А далі, як ми вже знаємо, 13 листопада відбулася зустріч спецпредставника США Курта Волкера з російським колегою Владиславом Сурковим, на якій американці запропонували свій план.

Версія США, за словами Волкера, полягала в тому, щоб забезпечити присутність контингенту ООН на всій території конфліктної зони, включно з неконтрольованою ділянкою українсько-російського кордону. При цьому миротворці повинні отримати повну свободу, а не обмежуватись охоронною

функцією для спостерігачів ОБСЄ, а також не мати у своєму складі росіян. Результат ми також вже знаємо: Москва відкинула 26 із 29 пунктів плану Волкера [100].

26 листопада Курт Волкер в інтерв'ю газеті The Washington Post, детально пояснив позицію Америки на переговорах у столиці Сербії Белграді. Зокрема, Вашингтон вважає, що охоронна місія ООН повинна мати свободу переміщення по всьому Донбасу і контролювати українську сторону кордону з Росією: «Контингент повинен мати доступ до українсько-російського кордону і не мати у своєму складі жодного російського персоналу» [101].

За словами Волкера, план США полягає в тому, щоб направити на Донбас миротворчий контингент ООН, який би не тільки мав широкі функції, а й мав би великі повноваження щодо гарантування безпеки. Стратегія Вашингтона базується на припущенні, що глава Кремля прагне, або щонайменше розглядає можливість відмови від своїх фінансових і військових зобов'язань на сході України. Якщо довгострокова мета Путіна полягає в створенні промосковської України, тоді його постійне втручання дає протилежний ефект, вважає Волкер.

Американський дипломат підкреслив, що має намір продовжувати переговори, на яких обговорюється, в тому числі питання про введення «блакитних касок», про врегулювання на сході України з помічником президента Росії Владиславом Сурковим. Волкер зазначив, що миротворчий план вселяє надію на повернення до «Мінська – 2» [101].

Але оцінка Волкера щодо результатів зустрічі із Сурковим у Белграді, яка прозвучала в його інтерв'ю американському виданню The Global Politico, була більш ніж стриманою: «Наша третя зустріч була кроком назад. Вони знову повернулися до своєї початкової пропозиції. Я не знаю, яким буде наступний крок після цього. Можливо, це сталося із зовсім інших причин, які не мають нічого спільного з Україною, що стосуються американсько-російських відносин. Це могло бути пов'язано з відсутністю двосторонньої зустрічі між президентом Путіним і президентом Трампом» [102].

Спецпредставник США з питань України Курт Волкер скептично ставиться до майбутнього врегулювання конфлікту на Донбасі, тому він вважає, що конфлікт та активні бойові дії на Донбасі будуть тривати ще не менше року: «Я б сказав, що імовірність цього 80%. Є шанс, що це буде не так, але найбільш вірогідний сценарій, все триватиме так, як зараз» [103].

За словами Волкера, між росіянами та українцями більше нема довіри, тому миротворці необхідні: «Таким чином, сили миротворців будуть направлені на подолання розриву. Це буде способом встановлення безпеки, створення умов, в яких можна проводити місцеві вибори, створити умови, в яких українці продовжать імплементувати Мінські домовленості, що наприкінці призведе до повернення території України та відновлення суверенітету України» [104].

Спецпредставник підкреслив: «Мінські домовленості розраховані на боротьбу з конфліктом на Сході, саме там відбуваються активні бойові дії. В середньому кожні три дні, захищаючи країну, гине один український солдат. Це дуже гарячий конфлікт» [104].

На його думку, єдиною людиною, яка приймає рішення щодо майбутнього розвитку ситуації, є президент РФ Володимир Путін. Однак він, втім, ще не прийняв остаточного рішення з цього приводу: «Очевидно, що є російське командування силами у зоні конфлікту. Також є місцева влада, яку повністю підтримує Росія. І хто приймає рішення - це саме президент Путін. Президент Путін, я думаю, що ще не прийняв остаточного рішення, що він хоче тут зробити... Так звані сепаратисти, які представлені на зустрічах у Мінську, на переговорах, що відбуваються кожні два тижні, також можуть бути почуті. Але ті, хто приймає рішення - це насправді Росія. І ми маємо про це пам'ятати» [105].

При цьому президент США Дональд Трамп хоче вирішити українське питання, досягти миру і щоб Україна отримала свої території назад: «Я знаю, це почули й безпосередньо від президента, він хоче це зробити. Він хоче миру, він хоче, щоб це вирішилося, він хоче бачити Україну в своїх територіях. Це кристально зрозуміло», - сказав Курт Волкер.

Стосовно Криму, американський дипломат припускає, що ситуація буде затяжною і напевне схожою на окупацію Радянським Союзом країн Балтії, які США ніколи не визнавали законною частиною СРСР [106].

Сполучені Штати не згодні з заявами російської влади про те, що питання анексії Криму закриті і не повинні обговорюватися. «Я піднімав питання Криму, та росіяни кажуть: «Ми не збираємося говорити про Крим». Важливо відзначити, що ми не згодні з цим», - сказав Волкер в інтерв'ю виданню Politico.

Ситуацію і з Кримом, і з Донбасом, Волкер оцінює рівнозначно: «це російське вторгнення, російська окупація території... Росія хоче мати проросійську Україну, дружню до Росії, уряд, з яким вони можуть співпрацювати. Проте, вторгнувшись до країни і беручи участь у конфлікті на її території, вони створили більш націоналістичну, більш орієнтовану на Захід, більш об'єднану Україну, ніж вона була раніше» [104].

Одним із важелів стримування агресора може стати американська зброя: «Україна бореться на

своїй території, щоб захищати свою країну від насильства, люди вмирають чи не щодня. Отже, це справа самозахисту. Це те, що закріплено в Статуті ООН. Це те, що зробить кожен народ, якщо потрібно буде захищати свою територію, захищати своє населення від агресії. США здійснюють взаємодію з питань оборони та співпрацюють в галузі продажів зброї з десятком країн по усьому світу. І я не бачу жодних причин, чому Україна повинна бути особливим випадком, і чому ми не повинні поводитись з ними аналогічно, особливо з огляду на те, що вони захищають свою територію. І йдеться саме про захист... Поставки озброєння не призведуть до ескалації конфлікту на Донбасі» - сказав Курт Волкер в інтерв'ю Politico [104].

У Кремлі відповіли на слова Волкера про «крок назад» по ситуації на Донбасі. Як заявив прес-секретар президента РФ Дмитро Песков: «Росія бачить конструктив у намаганнях якимось чином реанімувати процес імплементації мінських домовленостей, і ми розраховуємо, що США тут також свою частку шляху пройдуть... без цього координація буде практично неможлива» [107].

Щодо першочергових дій України в цих питаннях, то Курт Волкер порадив думати про майбутні перспективи: «Україні потрібно зробити кілька речей: по-перше, це дотягнутися до людей, які проживають на окупованих територіях. Ви повинні продемонструвати, що вони вам не байдужі і ви турбуєтесь про них. По друге, позиція уряду: особливий статус, проведення виборів, часткова амністія тим, хто не скоїв важких злочинів. Введення миротворчих сил по усій окупованій території» [108].

На думку Курта Волкера, Україна має піти на складні кроки для миру на Донбасі, вона має бути готовою до виконання своїх зобов'язань за Мінськими угодами в частині надання особливого статусу Донбасу та обмеженої амністії бойовиків [109].

Отже, незважаючи на всі труднощі, діалог щодо ситуації в Україні продовжується. Говорячи про результати П'ятого саміту Східного партнерства у листопаді 2017 року, президент Петро Порошенко підкреслив, що українській делегації вдалося вирішити одне важливе політичне питання - об'єднати позиції країн Європейського Союзу навколо миротворчої місії на Донбасі [110].

Однак, треба розуміти, що без згоди РФ миротворча місія на Донбасі неможлива. У грудні 2017 року спеціальний представник Держдепартаменту США у справах України Курт Волкер заявив про те, що США підтримують розміщення миротворчої місії на Донбасі, але без згоди Росії втілити цей задум буде нереально: «Ідея миротворців - у тому, що вони потрібні для безпеки в регіоні і для виконання критичних пунктів Мінських угод. Ми віддаємо перевагу миротворчій місії, тому що вважаємо її кращою для безпеки. Пропозиція Росії щодо надання охорони спостерігачам ОБСЄ не відповідає цим завданням. Вони фактично пропонують залишити їхні війська на території Донбасу і надалі давати їм контролювати частину кордону України. Це суперечить Мінським угодам» [111].

Волкер підкреслив, що фундаментальна відмінність міжнародної миротворчої місії полягає в тому, що вона не передбачає присутності важкого озброєння і дає можливість Україні контролювати свій кордон: «Зараз немає жодного контролю кордону на окупованій території. Це треба припинити. Міжнародні сили зможуть його контролювати. Крім того, за присутності миротворчої місії спостерігачі ОБСЄ зможуть в повному обсязі виконувати свою роботу» [111]. При цьому Волкер визнав, що без російської згоди миротворців на Донбасі не буде: «Миротворчої місії не буде, якщо Росія на це не погодиться», - зазначив він [111].

Росія чудово це розуміє і продовжує вести свою гру. 14 грудня 2017 року президент Росії Володимир Путін заявив, що Україна має домовлятися із бойовиками «ЛДНР» для введення миротворців ООН. За словами Путіна, після розмови з Меркель він погодився на те, щоб миротворці ООН були на всій території конфлікту на Донбасі, включно з кордоном між Україною та Росією: «Я подумав, і сказав (Меркель): так, ти права, ми погодимося. І ми одразу ж внесли корективи у свою резолюцію. Але зараз виявляється, що і цього недостатньо. Що по суті, все зводиться до того, щоб поставити під міжнародний контроль цю територію. Ми не проти цього, але для цього потрібно владі Києва домовлятися із самим Донбасом. І взагалі конфлікти подібного виду у світі ніде не вирішувалися лише через посередників. Вони всюди вирішувалися в ході прямих контактів між конфліктуючими сторонами. Влада Києва уникає цих прямих контактів», - заявив Путін [112].

Склалась ситуація, коли на поступки не бажала йти жодна з сторін. Посол України в ООН Володимир Єльченко висловив думку щодо цього: у питанні миротворців на Донбасі є «червоні лінії», які ніхто ніколи не перейде. Український дипломат вважає, що у питанні з миротворчою місією на Донбасі переговори зайшли у глухий кут, шансів на їх розвиток у близькій перспективі не лишилося.

Постпред України в ООН Володимир Єльченко розповів про свої надії та розчарування з цього приводу: «Такий прогрес намічався, і був певний оптимізм десь на початку вересня, після того, як цим питанням почав займатися щойно призначений спецпредставник США Курт Волкер. Він провів декілька зустрічей із Владиславом Сурковим і почали з'являтися приводи для оптимізму. Але якщо чесно, то в мене від початку цього оптимізму не було...

Просто я пропрацював майже чотири роки в Москві і кілька разів мав справу з паном Сурковим.

Цей досвід давав підстави не вважати, що початок обговорень про миротворців дає підґрунтя для оптимізму. Я в це не вірив, так воно й сталося.

Після трьох-чотирьох зустрічей американська сторона переконалася, що Росія відкидає всі умови, важливі не лише для України і США, а й для партнерів по Нормандському формату і членів Ради безпеки ООН. Радбез справді був готовий починати роботу над мандатом миротворчої операції, але Росія відкинула практично всі важливі положення і повернулася до своєї ідеї про дивну операцію, де миротворці ООН охороняли б спостерігачів ОБСЄ.

І Лавров, і інші очільники Росії повторюють, як мантру: «Ми готові піти на те, щоб місія ООН охороняла ОБСЄ». Хоча ні в ОБСЄ, ні в ООН ніхто не може зрозуміти, що це дасть. Щонайменше, миротворці мають стояти на державному кордоні між Україною і Росією!

Росія цей варіант відкидає. І це - «червона лінія», яку ніхто ніколи не перейде. Тому мені здається, що найближчим часом зрушень у цьому питанні не буде. Так, шанс був, але Росія його не використала чи не дала можливості використати його» [113].

Сльченко припускає, що РФ просто блефувала: «Я думаю, що це була просто гра. Росія від початку не хотіла миротворчої операції ООН на території Донбасу. Їм потрібне або збереження ситуації, яка є на зараз, або так звана «миротворча» операція на російських умовах, яка заморозила б цей конфлікт на десятиліття. Адже ми б отримали таку миротворчу операцію, з якою потім не знали б, що й робити і як її звідти вивести» [114].

На думку дипломата, для України є принциповими наступні моменти, щодо можливого розміщення миротворців на Донбасі: «Перший момент: місія має бути розгорнута на державному кордоні між Росією і Україною. Це не заважає їй розташовуватися також вздовж лінії розподілу. Але в першу чергу – на кордоні, тому що ми всі чудово розуміємо, що всі проблеми йдуть через кордон: це і найманці, і зброя, і гроші, і фінансування, і техніка, і боєприпаси – це все йде через неконтрольовану ділянку кордону.

Друге – це склад місії. Не може навіть йтися про участь росіян! ...це могли би бути військовослужбовці, серед інших, з країн СНД...

Третя умова – обов'язкове відведення важкої зброї і збройних сил перед введенням миротворчого контингенту...

Четверте – зрозуміло, що Україна не вестиме жодних переговорів із нинішніми керівниками так званих ЛНР і ДНР. Тільки після того, як там пройдуть вибори під наглядом ОБСЄ, коли там виберуть людей, які будуть реально представляти населення цих регіонів – тоді можна буде з ними вести і переговори, але до того – ні.

Є ще багато інших технічних нюансів. Але ми ще дуже далекі від цього, потрібно хоча б розпочати переговори на рівні Ради безпеки ООН про мандат операції, вирішити, для чого ця миротворча операція потрібна» [113].

«Ближчим часом зрушень із миротворцями не буде... Це все гра, спрямована на російську аудиторію», - такі висновки зробив Постпред України в ООН Володимир Сльченко.

Отже, 2017 рік українські дипломати закінчували у стані очікування змін. Два роки тому, 1 січня 2016 року Україна розпочала роботу в Раді Безпеки ООН і ось тепер - в ніч на 1 січня 2018 року цей період закінчився. Україні в складі Радбезу вже не буде, але розгортання місії на території нашої держави неможливе без згоди України. Наприкінці 2017 року українські дипломати мали сподівання, що після певної паузи Рада безпеки ООН у 2018 році все ж зможе ухвалити рішення про миротворчу місію.

Хочеш миру - готуйся до війни

Незважаючи уваги на переговорний процес, у листопаді-грудні 2017 року Росія продовжувала стягувати війська до кордону з Україною. За даними, які озвучив восени міністр внутрішніх справ України Арсен Аваков, загальна численність російських військ на окупованому Донбасі - 35,5 тисяч осіб. Під виглядом воєнізованих формувань так званих «Донецької та Луганської народних республік» працює оперативне угруповання військ РФ - мається на увазі перший і другий «армійські корпуси» РФ.

За словами Авакова, на Донбас перекинули кількість військової техніки, що відповідає чисельності озброєння у великих країн Європи: «Загальна численність першого і другого російського армійського корпусу - 35,5 тисяч, танків - 478, бронемашин - 848, систем залпового вогню до 208, мінометів до 750, протитанкових засобів 3. 478 танків і 800 БТР - це більше, ніж є на озброєнні у Великій Британії» [115].

У січні 2018 року заступник секретаря Ради національної безпеки і оборони України Олександр Литвиненко заявив, що загроза з боку РФ залишається: «Попри величезні досягнення наших Збройних Сил, Національної гвардії, Служби безпеки у стримуванні російської агресії, чинник російської широкомасштабної операції залишається актуальним. Якщо росіяни не зможуть добитися успіху у спосіб дестабілізаційної кампанії, то вони можуть повернутися до широкомасштабної військової агресії... І тут слід сказати про дві нові розгорнуті армії - 8 армію та 20 загальновійськову армію. Тут слід сказати про три нові створені дивізії - 150, 3, 144, а також дивізію, яка створюється в Ханкалі на Кавказі. Тут слід сказати про швидке переозброєння повітряних армій Південного і Західного округів, куди надходять нові літаки. Тут слід сказати про стрімке розгортання угруповання в окупованому українському Криму... Західні санкції зробили надзвичайно багато, вони обмежили нові дуже серйозні російські програми, такі як програма створення нового літака, нового винищувача 5 покоління, нового танку «Армата», нової бронеплатформи. Але грошей на модернізацію та розгортання підрозділів біля кордонів України в росіян багато. І те, що це робиться на системній основі, довели навчання «Захід-2017» [116].

Виникає питання: чи може за такої ситуації озброєння України Сполученими Штатами вплинути на зміну балансу сил?

Багато експертів вважає, що надання Україні зброї зі США матиме винятковий сенс у боротьбі проти агресії Росії. Інші - дотримуються думки, що це може навіть зашкодити ситуації.

Адміністрація колишнього президента США Барака Обами відкидали можливість надання летальної зброї Україні, не бажаючи провокувати ескалацію конфлікту. Більш рішучими у цьому питанні завжди були республіканці, зокрема сенатор Джон Маккейн неодноразово закликав надати Україні летальну зброю та посилювати санкції проти Росії. Але наразі ситуація у Сполучених Штатах така, що Сенат, Пентагон і Держдепартамент рекомендують передачу зброї Києву.

14 листопада 2017 року, Палата представників Конгресу США ухвалила законопроект про оборонний бюджет на 2018 рік, який передбачає надання Україні допомоги у сфері безпеки на 350 мільйони доларів, однак за умови реформування її оборонного сектору. Це ж рішення підтвердив і американський Сенат. Отже, Конгрес і Сенат уже дали «зелене світло» на озброєння України.

У цьому законопроекті передбачено можливість надання Україні летальної зброї оборонного характеру. Вперше на законодавчому рівні пропонується надати Україні такі оборонні засоби: радіолокаційні засоби протиповітряної оборони і спостереження за надводною ситуацією, військово-морські протимінні засоби, кораблі берегової охорони. Крім того, законопроект продовжує на 2018 рік

дію обмежень у військово-технічному співробітництві між США і Росією [117].

То чи підпише Дональд Трамп це рішення законодавців? Президент США хоч і вагається, але з великою ймовірністю може прийняти рішення, яке матиме винятковий сенс у боротьбі проти агресивної Росії. Вирішальним в ухваленні рішення Трампом все-таки може зіграти те, які вигоди отримають Штати від того, що нададуть Україні таку підтримку.

Посол України в США Валерій Чалий вважає величезним досягненням сам факт, що Конгрес схвалив законопроект, який передбачає подальший розвиток співпраці між Україною і США: «Питання розширення військово-технічного співробітництва, яке включає надання, в тому числі прямої допомоги з боку США - це один з пріоритетів і України, і нашої двосторонньої взаємодії. Ви знаєте, що звучало дуже багато заяв в самій Україні, що рівень взаємодії та підтримки з боку США знижується. Так ось цей законопроект показує, що цей показник не тільки не знижується, він розширюється не тільки в обсягах фінансування, але і за напрямками і типами оборонної допомоги, яка передбачена для України» [117].

Допомога з боку США надавалась і раніше, однак, в основному у вигляді фінансів на реформування армії, навчання військовослужбовців, відправлення груп військових інструкторів, а також надання військової техніки і різного роду засобів несмертельного характеру. Питання можливого надання Україні летальної зброї з боку США виникло після анексії Росією Криму і початку конфлікту на Донбасі.

Але вже зараз Україна закуповує у США летальну зброю оборонного характеру. Тільки це зброя тактичного характеру, з обмеженим радіусом дальності дії, йдеться про стрілецьку зброю, гранатомети, боеприпаси. Зокрема, компанія з Техасу AirTronic USA постачає в Україну гранатомети. Як заявив директор компанії Річард Вандівер: «PSRL - це система летальної зброї. Але це оборонна летальна зброя. Це не якісь серйозні ракетні установки, у них дальність потрапляння тільки 1000 метрів. Так поки ці системи озброєнь будуть залишатися на українській частині від кордону, це не наступальна зброя. Але якщо наступальні війська почнуть перетинати кордон, тоді, українські збройні сили могли б використовувати наші системи, щоб зупинити наступ» [117].

Експерт Стівен Бланк писав для Atlantic Council про те, що Рада національної безпеки США ухвалила виділення гранту Україні у розмірі 47 мільйонів доларів для закупівлі оборонної зброї, зокрема протитанкових систем Javelin, наразі це рішення повинен підтримати лідер Сполучених Штатів [118].

На думку Стівена Бланка, Звісно, існує загроза того, що Москва може спровокувати посилення конфлікту у разі постачання американської зброї в Україну, але Путін знає, що загострення на Донбасі означатиме чимало інших втрат в Росії і незмінно призведе до нових руйнівних санкцій, йдеться у публікації. Російська ескаляція в Україні, швидше за все, посилиться, що прискорить переозброєння та розгортання НАТО в районах Балтійського і Чорноморського регіонів та пришвидшить передачу зброї Україні

Окрім того, летальна зброя зі США також змінить динаміку бою, обмеживши здатність Москви завдати щоденні чи нічні напади на ЗСУ. Озброєння України Сполученими Штатами підніме бойовий дух українських військових, покращить технічний рівень української армії та загальний моральний стан у країні, прогнозує Бланк. Постачання зброї в Україну має і значний політичний вимір: Москві буде важче загрожувати Україні іншими методами, включаючи терор, пропаганду, інформаційну війну та корупцію. Це також посилюватиме опір Європи та НАТО Росії, - впевнений Бланк [118].

Таким чином, озброєння України має значення, яке поширюється далеко за межі простого відновлення тактичного дисбалансу між Москвою та Києвом.

Ще одне питання, яке привернуло увагу громадськості та ЗМІ на початку 2018 року, було пов'язане з долею кораблів українського флоту.

Під час анексії та окупації Криму на початку 2014 року, 57 з 64 українських суден здались без боротьби росіянам. Зрада відбулася під проводом командуючого-колабораціоніста контр-адмірала Березовського [119].

При цьому роль Чорноморського флоту полягала в нейтралізації потужностей ВМС України на півострові, щоб українські судна не могли полишити Севастополь і вийти до контрольованих Україною портів Одеси, Маріуполя, Очакова, Чорноморського та Феодосії.

Після анексії Криму в 2014 році Росія почала передавати Україні захоплену техніку, однак після вторгнення на Донбас така передача була припинена. 15 квітня 2014 року на той час заступник міністра оборони РФ Анатолій Антонов заявив, що Міністерство оборони РФ призупинило передачу Україні озброєння та військової техніки з Криму. На той момент були передані 389 одиниць бронетехніки, зокрема вісім вертольотів і три бойові кораблі. У Криму залишилися 17 кораблів, катерів і суден, у тому числі 11 бойових кораблів [120].

11 січня президент РФ В.Путін заявив, що Росія готова передати українській стороні її бойову техніку, що залишилася в Криму. Водночас він зазначив, що українська військова техніка «перебуває в жалюгідному стані». «Але це вже не наша справа. Вона в такому практично й була - за ці роки ніким,

звісно, не обслуговувалася... Що стосується кораблів, то, думаю, буде краще, якщо українські військовослужбовці просто прийдуть і їх заберуть. Ми готові допомогти їм здійснити транспортування до Одеси», - сказав В.Путін [121].

Коментуючи цю заяву В.Путіна, командувач Військово-Морських сил Збройних сил України Ігор Воронченко заявив, що українська військова техніка, яка залишилася в Криму після анексії його Росією, була справна. За даними І.Воронченка, на момент анексії в Криму було вісім бойових кораблів, із них не на ходу був лише ВДК «Ольшанський», а корвет «Луцьк» був на ремонті. Говорячи про берегові частини, він сказав: «Там залишилося техніки на два батальйони БМП, і два батальйони БТР... було сім дивізіонів артилерії та чотири мінометні батареї» [121].

Однак, на думку військових експертів, ЧФ РФ у Криму використовує найбільш боєздатні українські кораблі у якості «донорів» для російських кораблів і розбирають їх на комплектуючі. Таким чином, найбільш ймовірно, що українські кораблі та інша техніка зараз знаходиться у Криму у непридатному для використання стані [122].

Реакція України на таку пропозицію Путіна була цілком очікувана. Як відомо, згідно з міжнародною конвенцією, сторони конфлікту можуть передавати зброю після укладення миру. Але про мир говорити зараз складно.

Уповноважена з питань мирного врегулювання конфлікту на Донбасі Ірина Геращенко заявила, що Україна не піде на жодні поступки перед Росією щодо анексованого Криму [120].

Прем'єр-міністр України Володимир Гройсман, коментуючи заяви президента РФ Володимира Путіна про можливе повернення Україні військової техніки, що залишилася в окупованому Криму, запропонував разом із флотом повернути Україні і сам півострів [121].

Україна буде задіювати всі можливі інструменти, щоб прискорити повернення Криму, сказав президент Петро Порошенко, а отже «ми готові прийняти кораблі з Криму тільки разом із Кримом» [123].

На шляху до звільнення Донбасу

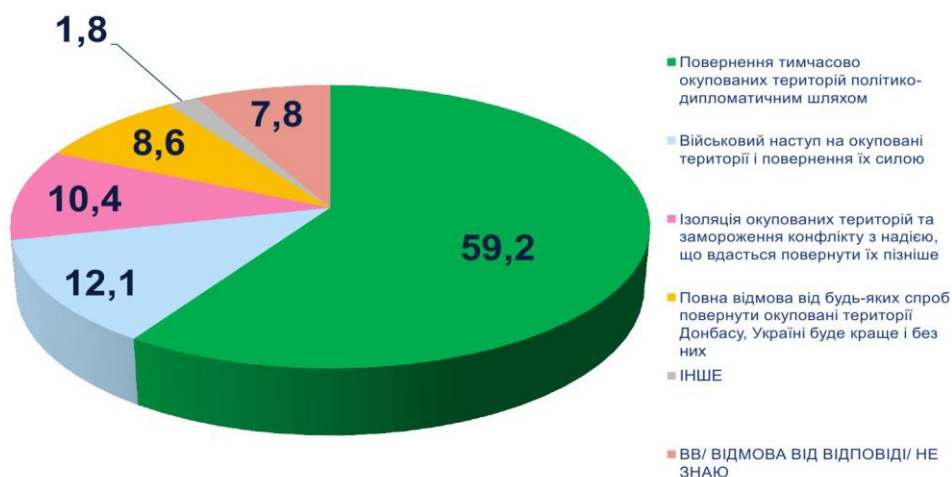
У листопаді 2017 року по всій території України, за винятком ОРДЛО і окупованого Криму, кампаніями SOСIS, КМІС, «Рейтинг» і Центру Разумкова проводилося опитування громадської думки.

Дані опитування говорять про те, що абсолютна більшість громадян України (59,2%) виступають за повернення тимчасово окупованих територій Донбасу політико-дипломатичним шляхом.

За воєнний наступ на окуповані території і повернення їх за допомогою застосування сили виступають 12,1% українців. Ще 10,4% громадян нашої країни підтримують ізоляцію окупованих територій і замороження конфлікту з надією, що вдасться повернути їх пізніше.

Крім цього, 8,6% респондентів виступили за повну відмову від будь-яких спроб повернути окуповані території Донбасу, вважаючи, що Україні буде краще і без них.

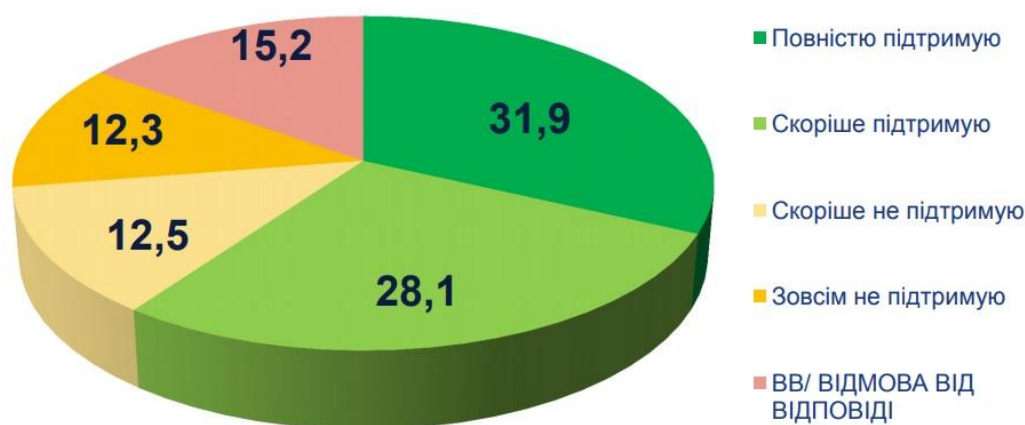
На Вашу думку, яка стратегія є оптимальною для вирішення ситуації на сході України? (%)

Більшість українських політиків та пересічних громадян вважають, що подальшої ескалації військового конфлікту необхідно уникати, але нам треба бути готовими дати відповідь на будь-які провокації ворога.

Також у цілому громадяни України підтримують ідею введення миротворчого контингенту на Донбас: «Повністю підтримую» - 31,9% респондентів, «Скоріше підтримую» - 28,1% [124].

Як Ви ставитеся до ідеї введення миротворчого контингенту ООН на територію окупованих територій на сході України? (%)

Листопад 2017 Соціально політична ситуація в Україні 31

Свою точку щодо теперішньої ситуації на сході України висловив також ватажок бойовиків так званої ДНР Олександр Захарченко, який заявив, що окупований регіон може повернутися до складу України, якщо в Києві відбудеться зміна влади, або ж повернення Донбасу можливе, якщо вбити півтора мільйона жителів ОРДЛО, які начебто за Росію. Дещо раніше, Захарченко висловлювався про те, що «ми дійдемо до Ла-Маншу», що «ми завтра захопимо Київ, потім захопимо Харків», отже він залишається в своєму репертуарі [125].

Народний депутат України Іван Вінник вважає, що будь-який прояв гібридної війни має передбачати гібридну відповідь: «Мінські домовленості - це не юридичний документ, а дипломатично-політичний пакт. І підписи, які стоять там, засвідчують, що сторони бачили і прочитали цей документ. Мінські домовленості змінювалися залежно від переговорної позиції сторін, відтак Україна була слабкішою у 2014 році, дещо сильнішою в 2015 році, і суттєво сильніша зараз... На той час єдиним варіантом, який дозволи в би державі застосовувати у повному обсязі Збройні сили України на окупованій території, був закон про боротьбу з тероризмом. І сьогодні ми вже можемо рухатися далі, щоб назвати не тільки тих, хто фінансує тероризм, а й ту сторону, яка є його джерелом, тобто Російську Федерацію» [126].

А щодо найближчих перспектив, то Іван Вінник висловив думку, що по закону про деокупацію Донбасу Росії не буде оголошено війну, бо в світі цього не роблять ще з 50-х років минулого століття [127].

Пропозиція віддати Росії Донбас є дуже небезпечно, таку точку зору має заступник міністра з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб Георгій Тука. Агресія Росії не обмежиться лише Сходом України, а наші поступки лише посилять її апетит. За його словами, наступними регіонами, які Росія захоче захопити, можуть бути Херсон, Одеса, Миколаїв, Харків, і навіть Західна Україна - Закарпаття: «...є таке поняття, як вектор сили. Якщо зараз з боку Росії цей вектор сили спрямований саме на Донбас, то як тільки буде зниження напруження на тій території, то абсолютно хибна точка зору, що на цьому все закінчиться. Цей вектор сили буде спрямований в інший напрямок нашої Батьківщини... Тому віддати просто на потугу ворогу нашу територію, сподіваючись, що на цьому цей ненажера заспокоїться, - величезна помилка» [128].

Саме тому, Україна ніколи не відмовиться від своїх територій, - впевнений міністр внутрішніх справ Арсен Аваков: «Окуповані території - це не тільки Донбас, але і Крим. Філософія, яку нам рано чи пізно запропонує Росія, - забирайте свій Донбас, але підпишіть правою рукою, що ви відмовляєтеся від Криму. Неприйнятно. Україна ніколи не відмовиться ні від Криму, ні від Донбасу» [129].

Спочатку звільнення, а потім вибори - за таких умов на території ОРДЛО можливе проведення легітимних виборів. Заступник голови СБУ Віктор Кононенко розповів з цього приводу наступне: «Вибори на Донбасі можливі тільки після відновлення всіх українських інституцій. Коли всі інститути будуть відновлені та будуть працювати, тоді ми можемо говорити про вибори. Вибори на даному етапі, поки ці території є тимчасово не підконтрольними, вони розглядалися Росією неодноразово, і від них відмовилися, тому що вони ніким не будуть визнані, бо на сьогодні не визнані всі керівні органи цих псевдо республік» [129].

А щодо термінів проведення парламентських виборів в ОРДЛО, то вони не можуть проводитися упродовж 5-7 років після звільнення: «Це міжнародна практика, нормальна практика. Люди повинні трошки охолонуть від змін. Що стосується місцевої влади, то я наполягаю, що вибори повинні провести і наполягаю на тому, що байдуже з політичної точки зору, як ці люди будуть налаштовані. У якийсь момент вони в значній мірі будуть проросійськими, але функція їх буде не політична, а функція їх буде - забезпечення якості життя» - заявив міністр внутрішніх справ [129].

Арсен Аваков переконаний в тому, що мінські домовленості не працюють, а для вирішення ситуації необхідно прийняти нову угоду: «Я вважаю, що мінські угоди мертві і говорити про це вже не варто. Потрібно віддати належне, що мінські угоди були необхідні як механізм припинення вогню. Чи можуть Мінські угоди бути імплементовані під реальний механізм для досягнення миру і розв'язання конфлікту? Моє глибоке переконання, що ні» [130].

На думку Авакова, повинні бути наступні угоди - «віденські, паризькі, будь-які інші, в які б дуже ясно були б інтерпретовані основні принципи, котрі закладені і обговорюються усіма політиками зараз... Перше - це повне виведення всіх російських військових з'єднань з території України, контроль на кордоні України спільно з миротворцями, який запропонував президент Порошенко, введення органів юстиції України на території України, що окуповані зараз на Донбасі і в Криму, проведення виборів» [130].

Також міністр висловився про необхідність прийняття закону про колаборантів: «Якщо люди співпрацювали з місцевими адміністраціями, вимушено або по слабкості, в тій чи іншій мірі, то ось тут повинна бути наша воля примирення і ми повинні визначити, що ми цю сторінку перевернули» [130]. Але філософія амністії повинна виходити з того, «чи є на руках кров українських солдат», і якщо є, то механізми амністії працювати щодо таких осіб не повинні.

На думку Авакова, звільнення Донбасу можна домогтися наступним шляхом: «Миротворці спільно з українськими силами стають на межу України міжнародно визнану. З території України йдуть всі підрозділи РФ, забирають з собою всі ці напівбандитські організації ... І туди вводяться органи юстиції: ніяких народних міліцій, ніяких своїх додаткових судів, все виключно на законодавчому та юридичному полі України» [130].

Цей шлях потребує багато часу та колосальних фінансових вкладень: «20-30 млрд, знадобиться багато років, від 5 до 10 років, щоб пройти по шляху реабілітації» - такими є прогнози глави МВС України.

Наприкінці 2017 року, кандидат на посаду президента РФ Ксенія Собчак також висловила своє бачення щодо відносин між Росією та Україною: «РФ повинна закінчити війну... і це вже стане великим вирішенням проблеми... Проблема наших країн в тому, що ми чекаємо капітуляції один одного, а це неможливо. Наше завдання - домовитися» [131].

Собчак заявила про можливість виплати компенсацій Україні за окупацію, руйнування Донбасу і загибель людей: «Безумовно, мова може йти про якісь компенсації. Виведення (російських сил) і неучасть у воєнних діях ... Росія має за що просити вибачення в Україні, і я особисто можу, хоча не я ухвалювала ці рішення» [131].

Як зазначила Собчак, конфлікт на Донбасі був спровокований Росією, і зараз ситуація погіршилася, хоча спочатку війну було роздуто «штучно», аби «відволікти від Криму». «Інструктори, добровольці та вся ця складна система, що нібито нас там немає, а насправді зрозуміло, що ми там є. Все це має бути виведено за межі (України)» - вважала Собчак [131].

А от як бути з Кримом? Тут Ксенія Собчак була дещо стурбована. Вона навіть припускала, що наслідком повернення Криму Україні може стати початок громадянської війни у Росії. Мабуть тому, на думку Собчак, питання про повернення окупованого Криму Україні має вирішуватися на новому визнаному в усьому світі референдумі.

Отже, анексований Крим Володимир Путін не віддасть - це зрозуміло. А чи зміниться стратегія Кремля щодо Донбасу, після президентських виборів у Росії в 2018 році?

На думку народного депутата Дмитра Тимчука, для Путіна зараз важливо зберегти статус-кво, проте він буде тягнути його до виборів: «Той же Крим досить таки дорого обходиться Путіну, війна на Донбасі стоїть не копійки, санкції беруть своє, міжнародна ізоляція - всі ці фактори в сукупності дають можливість розуміти, що для росіян після виборів настануть не найкращі часи. Їм вже безпосередньо скажуть, що потрібно досить серйозно затягнути паски, а в Росії далеко не всім громадянам це сподобається... Крим, ясна річ, він не віддасть, а от щодо Донбасу в нього стане питання руба: або йти з надією на зняття санкцій, плюс зняти з себе тягар фінансування цієї кампанії, або продовжувати війну з незрозумілими наслідками вже всередині своєї країни. Що він обере - поки незрозуміло. Але в Кремлі чудово розуміють, що цей вибір скоро настане» [132].

Щоб допомогти Росії зробити правильний вибір, Україна має не зволікати, а діяти, і вона це робить.

Початок 2018 року: з надією на мир

10 січня 2018 року президент України Петро Порошенко зустрівся з представниками України у Тристоронній контактній групі з урегулювання ситуації на Донбасі та обговорив завдання на 2018 рік. На зустрічі були присутні народний депутат Ірина Геращенко, другий президент України Леонід Кучма, экс-прем'єр міністр Євген Марчук.

Україна має намір домогтися не тільки припинення вогню на фронті, але і посилити переговорний процес в Мінську, щоб домогтися просування у врегулюванні конфлікту на Донбасі і взяти під контроль російсько-український кордон. За словами Ірина Геращенко, під час зустрічі з президентом Петром Порошенком, який визначив пріоритети України на переговорах в Мінську, говорили про можливість введення миротворчої місії на Донбас, про відновлення інфраструктури Донбасу, реінтеграцію, розмінування, протидію гібридній і інформаційній війні, боротьбу за умми українців, які залишилися на окупованій території.

Ключовими завданнями України на 2018 рік на переговорах в Мінську є наступні:

- першочергове виконання безпеки і гуманітарного блоку;
- вимога дотримання тиші, міцний мир;
- звільнення всіх незаконно утримуваних, активізація роботи з пошуку зниклих без вести і залучення до цього Червоного Хреста;
- вимога відкриття КПВВ «Золоте»;
- відведення важкої зброї від лінії зіткнення;
- створення моніторингової місією ОБСЄ постійно діючих спостережних пунктів і роботи по схемі 24/7;
- створення групи щодо кордону, яка повинна вже зараз обговорювати питання повернення контролю України над кордоном з РФ, з подальшою роботою там СММ ОБСЄ [133].

Також Геращенко нагадала, що Мінські угоди дали можливість почати діалог з РФ, щодо вирішення конфлікту: «Саме до них прив'язані санкції проти РФ з боку США і ЄС. Під угодами стоїть підпис офіційних представників Росії, отже, це робить РФ стороною, яка зобов'язана їх виконувати. Також в протоколах чітко записано, що всі сторони повинні поважати суверенітет і територіальну цілісність України. Отже, найважливішим для нас ми бачимо відновлення суверенітету і територіальної цілісності України в повному обсязі. Також Мінські угоди як політико-дипломатичний план врегулювання зафіксований в резолюції Радбеза ООН, в десятках резолюцій ПАРЄ, Європарламенту, інших інститутів [133].

Як відомо, наприкінці 2017-го Україна визволила 74 своїх громадян з полону проросійських терористів і ця подія викликала навіть позитивні прогнози стосовно розвитку ситуації на Донбасі в найближчому майбутньому.

У Росії також озвучили свої задачі щодо Донбасу. Уповноважений представник Російської Федерації у Тристоронній контактній групі по врегулюванню ситуації в Україні Борис Гризлов розповів про пріоритети російської сторони на переговорах в Мінську: «Найближчим часом російська делегація зосередить зусилля на чотирьох рівно пріоритетних задачах. Перша - забезпечення результативності роботи політичної підгрупи. Друга - забезпечення режиму припинення вогню і безпеки на лінії розмежування та біля неї. Третя - якнайшвидше транспортно-економічне деблокування Донбасу. І четверта задача - продовження звільнення утримуваних сторонами конфлікту людей» [134].

Навесні минулого року міністр закордонних справ Росії Лавров заявляв: «...Наші зусилля й надалі будуть спрямовані на те, щоб не дозволити «гарячим головам» у Києві запустити на південному сході країни новий виток насильства. У будь-якому випадку жителів Донбасу в біді ми не залишимо...» [135].

А далі депутат Держдуми Росії Костянтин Затулін пропонував денонсувати ту частину російсько-українського Договору про дружбу, співпрацю і партнерство, де країни визнають кордони одна одної.

Ну а Лавров 15 січня заявив, що Росія поважає територіальну цілісність України в межах, які склалися після незаконного референдуму в Криму у 2014 році. Лавров стверджував, що Москва не порушувала Будапештського меморандуму, оскільки у відповідь на відмову Києва від ядерної зброї Росія, США і Великобританія нібито гарантували тільки те, що не будуть застосовувати аналогічні озброєння проти України»[136].

Перший президент України Леонід Кравчук так прокоментував заяву міністра закордонних справ РФ Сергія Лаврова про повагу територіальної цілісності України: «Усе це цинізм, розмови, розраховані на те, що є слабовірні люди. Лавров робить недоречну заяву. Якщо його послухати, то сьогодні РФ найбільше турбується про територіальну цілісність України. Мовляв, після референдуму в Криму, який було проведено на багнетах, уже Росія поважає територіальну цілісність. Російські війська знаходяться в Донбасі, російська зброя використовується в Донбасі. А в Будапештському меморандумі прямо написано, що до України не можуть бути застосовані не тільки атомна, але й інші озброєння. Ну хіба є совість у людини, коли весь світ бачить, є документи, фотографії, що свідчать про реальну участь Росії у війні на Донбасі, а він заявляє, що Росія не спить ні вночі, ні вдень, турбуючись про територіальну цілісність України?»[136].

Як і раніше РФ запевняє світ, що російських військ нема на Донбасі і при цьому продовжує постачання на окуповані території зброї, боєприпасів та найманців. Всі ці російські маніпуляції щодо України є проявами «гібридної війни», яка будується на брехні, цинізмі та впевненості, що ніхто не змусить їх відповісти за злочини.

Скоріше за все різких перемін на Донбасі і взагалі у відношенні України чекати не варто, Росія буде намагатись заморозити конфлікт, як це було у Придністров'ї, Абхазії і Південної Осетії. Путін ні за що не виведе свої війська з території, яку контролює, а залишить їх під виглядом «місцевих повстанців», миротворчих сил або російських військових баз. Як вважає колишній голова Служби зовнішньої розвідки України генерал Віктор Гвоздь, головна проблема в реалізації мінських угод полягає у спробах РФ змусити Україну прийняти російський підхід до їх виконання, що насправді означає «заморожування» конфлікту на Донбасі. Суть такого підходу в тому, що Україна виконує політичну частину мирного плану до того, як Росія виконає свої обов'язки [137].

За словами президента Петра Порошенка, РФ хоче повернути Україну у свою сферу впливу. У дій Росії в Україні одна мета - знищити Українську державу. Порошенко підкреслив, що порушникам норм міжнародного права необхідно дати жорстку відсіч: «Спроби умиротворення агресора завжди ведуть до зростання його апетитів і, як результат, до нової агресії... Найбільш дієвим запобіжником проти відродження імперських амбіцій Росії є демократична, успішна і незалежна Україна» [138].

Саме за таких умов в Україні було прийнято Закон про реінтеграцію Донбасу. 18 січня 2018 року Верховна Рада 280 голосами ухвалила у другому читанні і в цілому закон «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій і Луганській областях».

За це проголосували практично всі фракції, крім колишніх регіоналів: «Опозиційний блок» майже одностайно проголосував проти ініціативи, а депутатська група «Відродження» майже у повному складі проігнорувала засідання парламенту. Також не була присутньою голова фракції «Батьківщина» Юлія Тимошенко, через це деякі політологи навіть зробили припущення, що Тимошенко не бажає псувати стосунки з російськими елітами [139].

Отже, новоприйнятий закон називає речі своїми іменами: Росію - агресором, окуповані території - окупованими. Тепер війна - це не антитерористична операція, а «відсіч і стримування російській збройній агресії». Прифронтовими районами керуватимуть військові, і вони там отримали значно більше прав.

Що змінює цей закон? Спробуємо коротко викласти його суть:

- Росію визнано агресором і окупантом;

«Російська Федерація чинить злочин агресії проти України та здійснює тимчасову окупацію частини її території за допомогою збройних формувань Російської Федерації», - вказується у преамбулі [140]. Закон встановлює, що Росія є державою-агресором як у Криму, так і на Донбасі. В законі чітко описано дії Росії як єдиний акт агресії, що розпочався 20 лютого 2014 року і триває досі.

Відтепер у законі закріплено, що на Україну напала Російська Федерація. Росія - агресор і окупант, частина території Донбасу нею окупована. Які саме це території, визначатиме президент за поданням Міністерства оборони.

Згідно з ухваленим документом, тимчасово окупованими територіями Донецької та Луганської областей визнають частини території України, у межах яких незаконні збройні формування та окупаційна адміністрація встановили і здійснюють загальний контроль. Україна не є відповідальною за акти, ухвалені окупаційними адміністраціями.

- Війну на Донбасі описано в термінах і рамках міжнародного права;

Пreamбула закону містить численні посилання на міжнародно-правові та національні українські акти, які обґрунтовують визнання Росії агресором і окупантом.

Закон не містить жодних згадок про Мінські домовленості. Це є сигналом світу: гібридні мінські домовленості для нас важать лише стільки, наскільки вони відповідають нашим національним інтересам.

- Докладно описано механізм російської агресії і вчинені окупантами злочини;

Закон визначає, що «збройна агресія Російської Федерації розпочалася з неоголошених і прихованих вторгнень на територію України підрозділів збройних сил та інших силових відомств Російської Федерації, а також шляхом організації та підтримки терористичної діяльності», і що «Російська Федерація чинить злочин агресії проти України та здійснює тимчасову окупацію частини її території за допомогою збройних формувань Російської Федерації, що складаються з регулярних з'єднань і підрозділів, підпорядкованих Міністерству оборони Російської Федерації, підрозділів та спецформувань, підпорядкованих іншим силовим відомствам Російської Федерації, їхніх радників, інструкторів та іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією...» [141].

Також відзначаються факти обстрілів цивільних об'єктів, жертв серед цивільного населення, затримання заручників та їх вивезення в Росію, катувань, позасудових страт, поширення російських податків та обігу рубля на окуповані території тощо.

Акт агресії і самооборона країни від агресії де-факто означають війну.

- Окремі райони Донеччини й Луганщини визнано тимчасово окупованими територіями, а їх незаконну «владу» – окупаційною адміністрацією Росії;

Окупованими визнаються «частини території України, в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль...». Межі та перелік окупованих територій визначаються Президентом за поданням Мініборони.

- Акти та документи окупаційної адміністрації не визнаються;

Україна не визнає жодних актів, правочинів, документів чи рішень окупаційної адміністрації. Два винятки - свідоцтва про народження чи смерть громадян України - їх визнаватимуть.

- Відповідальність за наслідки окупації покладається на Росію;

Згідно з Законом, «Відповідальність за моральну та матеріальну шкоду, завдану державі Україна, органам державної влади та органам місцевого самоврядування, фізичним та юридичним особам, покладається на Російську Федерацію». Окремо підкреслюється, що «Україна не несе відповідальності за незаконні дії та рішення Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» [141].

Незаконні збройні формування «ЛНР» і «ДНР», які фактично керують окупованими територіями, є «представниками окупаційних адміністрацій РФ».

- Закон гарантує непорушність майнових прав;

Україна не визнає документів, оформлених на окупованій території, в тому числі угод про купівлю-продаж. Тобто власність залишається за тими, за ким була на початок окупації.

- Головна ціль держави – звільнення окупованих територій та відновлення на цих територіях конституційного ладу;

Кінцевою метою в законі визначено «звільнення цих територій та відновлення конституційного ладу на них, захист прав, свобод і законних інтересів громадян України, які постраждали внаслідок російської агресії, зміцнення незалежності, державності, забезпечення єдності й територіальної цілісності Української держави» [141].

- Визначено головні складові політики України щодо відновлення суверенітету над окупованими територіями;

- Визначено способи захисту прав і свобод цивільного населення на окупованих територіях;

- Уряд має створити міжвідомчий координаційний орган;

- Ключова роль переходить до армії;

Документом регулюють правові основи використання Збройних сил України на сході країни. У законі окрема увага приділяється запровадженню воєнного стану. У випадку введення воєнного стану координацію і контроль на окупованій території Донецької і Луганській областях областей здійснює Об'єднаний оперативний штаб ЗСУ за керівництва Генштабу. До ухвалення закону АТЦ координувала СБУ.

«Антитерористичну операцію може бути завершено у зв'язку із введенням воєнного чи надзвичайного стану або із початком здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях», - йдеться в тексті закону [140].

Командувач Об'єднаних сил здійснюватиме керівництво силами та засобами суб'єктів, що беруть

участь у заходах через об'єднаний оперативний штаб. 16 березня 2018 року командувачем Об'єднаних сил на сході країни президент України Петро Порошенко призначив заступника начальника Генштабу генерал-лейтенанта Сергія Наєва.

Порошенко поінформував, що поставив перед командувачем завдання зміцнити Збройні сили України настільки, «щоб вони були не лише обороноздатними, а й спроможними звільнити окуповані території» [142].

За словами глави держави: «Формат антитерористичної операції буде змінений на операцію Об'єднаних сил. Керівництво силами і засобами ЗСУ та інших військових формувань та правоохоронних органів покладатися на командувача об'єднаних сил» [143].

Командувач об'єднаних сил буде підпорядковуватися головнокомандувачу, яким є президент, та начальнику генерального штабу. Керувати операцією буде Генеральний штаб.

Закон посиляється на Статут ООН, що визначає право держав на самооборону.

- Військові отримують широкі повноваження, при цьому права людини можуть бути значно обмеженими;

Закон запроваджує поняття «зон безпеки» - смуг вздовж лінії розмежування. Там усі силовіки - армія і поліція - матимуть розширені повноваження.

- Регулюється порядок переміщення людей і товарів через лінію розмежування;

- Президенту розв'язані руки для застосування військ;

- Закон може поширитися й на інші області, якщо російська агресія пошириться на інші території України;

- Вільна економічна зона у Криму скасовується, відтепер Крим - просто окупована територія;

- Встановлено порядок взаємодії цивільної й військової влади;

Отже, закон посилює позиції України в питанні звільнення окупованих територій на міжнародній арені, посилює правові підстави як для мирної, так і для силової деокупації цих територій. Закон значно посилює можливості військових і президента використовувати всі засоби для відсічі ворогу. Водночас, він передбачає значні обмеження прав людини на Донбасі [141].

20 лютого президент України Петро Порошенко підписав Закон «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», а 26 лютого він набув чинності. Ухвалений парламентом 18 січня документ називає Росію агресором і надає нові повноваження військовим: «У цьому Законі ми кваліфікуємо російську державу - як державу-агресора. І це закріплено на законодавчому рівні. У цьому Законі юридично визначено, що саме Російська Федерація окупувала наші території. Цей Закон суттєво посилює правову базу застосування Збройних сил України та інших силових підрозділів для оборони нашої держави», - заявив президент Петро Порошенко [144].

Підписуючи закон, Петро Порошенко заявив також, про те, що закон «жодною буквою не порушує міжнародних зобов'язань України, включаючи Мінські домовленості» [144].

Президент України висловив переконання, що головним сигналом закону про відновлення суверенітету над Донбасом є реінтеграція окупованих територій України саме мирним, політико-дипломатичним шляхом.

Але при цьому, ухвалений нещодавно закон про окуповані території Донбасу не виключає силового шляху звільнення ОРДЛО, таку заяву зробив Секретар Ради безпеки і оборони України Олександр Турчинов: «Ми не кажемо, що сьогодні можемо звільнити територію виключно силовим шляхом. Але цей закон не виключає такого шляху і створює для цього передумови. Щоб не треба було ухвалювати додаткові законодавчі акти, які б забезпечили правове поле для застосування сили під час протидії агресору» [145].

Водночас закон не перекреслює мирний шлях, навпаки, сьогодні ніхто не скасував Мінські угоди. Так, Росія їх саботує, вона намагається їх нівелювати, але дипломатичний шлях, згідно з позицією Президента, залишається одним із пріоритетних, - наголосив Турчинов [145].

Про те, яким чином цей закон вплине на перебіг подій на сході України, висловились також українські політики та військові.

Народний депутат від фракції Радикальної партії Дмитро Лінько так прокоментував прийняття закону про деокупацію: «Я сумніваюся, що прийняттям законопроекту про де окупацію Донбасу ми зупинимо обстріли, зупинимо вбивства цивільних та військових. Цей закон законодавчо закріплює статус Росії, як агресора і Україна зможе на міжнародній арені вимагати притягнення окупанта до відповідальності. Також люди, які постраждали внаслідок війни зможуть через суди відшкодовувати завдані вторгненням збитки, а це є дуже важливим кроком до звільнення наших територій» [139].

На думку Дмитра Лінько, передача повноважень у зоні проведення АТО від СБУ до ЗСУ та утворення Командування об'єднаних сил, яке призначатиметься президентом є правильним кроком: «Дуже багато говорять про те, що таким чином президент хоче узурпувати владу. Важливо розуміти, що

якби чинний президент Порошенко хотів завершити війну і дійсно виконувати роль головнокомандувача, то він би це зробив, ввівши воєнний стан. На мою думку, для того аби наблизити кінець війни, верховний головнокомандувач дійсно має отримати більше повноважень і впливу» [139].

Україна отримала можливість використовувати зброю на сході у повному обсязі, про це заявила представник президента у Верховній Раді Ірина Луценко.

За словами Ірини Луценко, закон дозволяє не тільки визнати Росію країною-агресором та продовжити санкції, але й закуповувати летальну зброю для потреб ЗСУ: «Ми визнали, що ми країна, котра самообороняється. Це дає нам можливість залучати зброю у повному обсязі, використовувати ЗСУ та війська спеціального призначення, а також закуповувати летальне озброєння у наших країн-партнерів» [146].

У Міністерстві оборони України кажуть, що завдяки закону про деокупацію вдасться повернути окуповану частину Донбасу, а також анексований Росією Крим. Офіцер Управління правового забезпечення Генштабу Збройних сил України, полковник юстиції Юрій Бобров наголосив: «Ми переконані, що імплементацією цього закону наша держава успішно вирішить питання повернення не лише тимчасово окупованих районів Донецької та Луганської областей, а й повернення Криму» [147].

У Кремлі оперативно відреагували на прийнятий Верховною Радою закон про реінтеграцію Донбасу. В Росії це розцінили як сигнал про підготовку до війни, саме так можна трактувати офіційне повідомлення Міністерства закордонних справ РФ: «З моменту схвалення в першому читанні (6 жовтня 2017 г.) цей документ, хоча і зазнав певних коректив, але зберіг головну націленість - законодавчо підтвердити лінію Києва на рішення «проблеми Донбасу» силовим шляхом. Зокрема, оголошено про переформатування так званої антитерористичної операції в військову і передачі її управління військовим, яким будуть підпорядковані всі інші силовики» [148].

У російському МЗС також заявили, що президент України Петро Порошенко «отримує необмежені, близькі до диктаторських, повноваження на придушення інакомислення і невдоволення» і згадали про рішення США надати Україні озброєння [148].

«Ні про яку «реінтеграцію» мова не йде. Навпаки, все робиться для того, щоб ще більше розколоти Україну і відштовхнути від себе громадян, які проживають на Донбасі» - стверджують в МЗС РФ. Там зазначили, що ухвалений закон «загрожує небезпечною ескалацією в Україні з непередбачуваними наслідками для загального миру і безпеки» [149].

В Росії підкреслюють, що прийнятий закон суперечить Мінським угодам. Прес-секретар президента Росії Дмитро Песков заявив, що Рада безпеки РФ обговорила підписаний президентом України Петром Порошенком закон про реінтеграцію Донбасу: «Ви знаєте, що нещодавній закон, який був підписаний президентом, на превеликий жаль, у мінімальному ступені може сприяти реалізації Мінських домовленостей, якщо не сказати більшого... експерти мають побоювання, що цей закон провокує гарячі голови в Києві на повернення до силового варіанту врегулювання на південному сході, що мало б непоправні наслідки» [150].

Міністр закордонних справ РФ Сергій Лавров заявив, що закон про відновлення суверенітету над тимчасово окупованими територіями Донбасу «перекреслює» Мінські угоди, однак президент України Петро Порошенко підкреслив, що жодних міжнародних зобов'язань України, зокрема Мінських домовленостей, закон не порушує [151].

Заяви Росії про те, що закон порушує Мінські домовленості спростовують також міжнародні партнери України - зокрема, представник Державного департаменту США з питань України Курт Волкер. «У законі просто йде мова про те, що ми бачимо власними очима. А те, що там немає згадки про «Мінськ», не означає, що він суперечить «Мінську», - сказав Волкер [144].

Колишній президент України і представник у тристоронній контактній групі з урегулювання ситуації на Донбасі Леонід Кучма поскаржився, що в новому законі немає посилання на Мінські угоди: «Шкода, що в цьому документі немає посилання на Мінські угоди. Увесь світ сьогодні говорить про те, що це єдиний документ, за яким ведуться переговори, а Україна - ні» [151].

Кучма заявив, що закон про реінтеграцію Донбасу є винятково політичним.

Продовження переговорів щодо Донбасу (кінець січня - початок лютого 2018р)

У другій половині січня була озвучена інформація про можливе перенесення переговорів щодо врегулювання конфлікту в Україні з Мінська в інше місто. На думку політичного експерта Сергія Постоловського, таку пропозицію підтримав президент США Дональд Трамп і це пов'язано з тим, що мінський майданчик не працює вже четвертий рік, тому США не проти змінити місце переговорів щодо врегулювання ситуації в Україні, щоб нівелювати значення всіх мінських угод [152].

За словами Постоловського, Мінськ був свого часу обраний, тому що між Білоруссю і Росією - особливі стосунки, і на переговорах у Мінську першу скрипку грає Москва. Але якщо США змінюватимуть майданчик, то Вашингтон вибиратиме і його акторів - переговорників. При цьому США залишатимуться за кулісами і будуть ляльководами. В нових договорах Україна і Захід в особі США можуть наполягати на виключенні пунктів про особливий статус ОРДЛО і проведення там місцевих виборів [152].

Чи погодиться на переговори у новому форматі Росія? Не факт. Зараз РФ прикривається Мінськом, бажаючи вивести себе з-під санкційного удару і уникнути відповідальності за розв'язання війни проти України. Адже мінські домовленості підписали представники так званих республік, і Кремль постійно наголошує, що Київ мусить вести прямі переговори з сепаратистами. Тому зміна домовленостей може означати одне: Росію визнають стороною збройного конфлікту, а це РФ вперто заперечує.

Ідею про перенесення місця переговорів висловив президент Казахстану Нурсултан Назарбаєв. І, як зазначає політичний експерт Василь Мокан, наразі ця ідея - не офіційна позиція США чи елемент стратегії Білого дому. За словами політолога, навряд чи ця ідея буде реалізована оскільки, Казахстан - досить ангажована і дружня до Росії країна, отже, не може бути нейтральною стороною [152].

Втім, колишній посол США в Україні Джон Хербст вважає, що перенесення переговорів щодо врегулювання ситуації на сході України з білоруської столиці в інше місце буде корисним, якщо це переконає Москву виконувати свої зобов'язання за Мінськими домовленостями. Джон Хербст вважає, що більш перспективним є канал переговорів Волкер-Сурков. Хоча ці переговори поки теж не просунулися дуже далеко.

Отже, у січні 2018 року тривали «торги» щодо реалізації мінських угод. Як зазначає Василь Мокан: «Відбуваються торги щодо принципу реалізації мінських угод. Кремль ніколи не погодиться на відновлення Україною контролю за кордоном до виконання політичної частини домовленостей. А Україна не піде на політичні поступки без виконання РФ безпекового блоку. Зараз пріоритетним є сценарій, коли місія ООН може бути допущена як нейтральна сторона для забезпечення миру. Але заява Лаврова показує, що РФ в Радбезі ООН або блокуватиме цю ідею, або наполягатиме на власному сценарії» [152].

Ситуація залишається складною. Росія певно не проти вийти з конфлікту на Донбасі, повернувши Донбас Україні, але залишивши собі Крим і, зрозуміло, на російських умовах: спочатку Україна повинна

провести амністію бойовиків, закріпити особливий статус Донбасу у Конституції, провести вибори на окупованій території. І лише після цього можлива миротворча місія ООН на Донбасі. При цьому контроль України над кордоном з Росією Лавров називає останнім пунктом мінських домовленостей. Але Україна і Захід, зокрема США, наполягають на виконанні Росією безпекового блоку «Мінська», в першу чергу – повного виведення з окупованих територій російських військ.

РФ не довіряє миротворчій місії ООН, бажаючи зберегти вплив на Україну, Про це заявив глава МЗС України Павло Клімкін: «Росія не довіряє ООН і миротворцям ООН, називаючи їх насправді окупаційною адміністрацією, хоче зберегти свою колонію, провести вибори під російським протекторатом і розпочати з Донбасу фрагментацію України... Але ми будемо і далі послідовно і спільно тиснути на Росію» - наголосив він [153].

Європа і надалі підтримує Україну у цьому питанні. ПАРС вимагає від Росії зупинити військову агресію проти України. Асамблея також закликала Москву припинити визнавати паспорти та інші документи, видані на території, підконтрольній незаконним збройним угрупованням. 23 січня 2018 року була прийнята резолюція у якій йдеться про наступне: «Асамблея закликає російську владу призупинити всю фінансову та військову підтримку, надану незаконним збройним угрупованням в Донецькій та Луганській областях, припинити визнавати їхні паспорти та інші документи, включаючи рішення суду та документи, які підтверджують право на нерухомість, видані на території, підконтрольній незаконним збройним угрупованням в Луганській та Донецькій областях» [154].

ПАРС також закликала РФ гарантувати повагу прав людини та безпеку всіх людей, які живуть в анексованому Криму, зняти заборону на Меджліс кримськотатарського народу і заборону на в'їзд кримськотатарським лідерам, звільнити всіх українських в'язнів, які утримуються в РФ та анексованому Криму.

23 січня спецпредставник США Курт Волкер прилетів в Україну і зустрівся з президентом Петром Порошенко, начальником Генштабу ЗСУ Віктором Муженком і міністром з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб Вадимом Чернишем. Також він провів зустріч з секретарем РНБО Олександром Турчиновим, який розповів про розробки зброї в Україні.

Під час зустрічі зокрема обговорювалося, що «Москва має нарешті продемонструвати політичну волю до мирного врегулювання та погодитись на розміщення миротворчої місії ООН на окупованому Донбасі» [155].

Наголошується, що миротворці повинні бути допущені до неконтрольованої ділянки українсько-російського державного кордону. Сторони висловили занепокоєння у зв'язку з відсутністю прогресу у виконанні Росією безпеки положень Мінських домовленостей.

23 січня, у той час, як Курт Волкер перебував в Україні, жодних порушень припинення вогню на Донбасі не було. Відповідно Волкер заявив, що відсутність обстрілів у зоні бойових дій на Донбасі протягом минулої доби засвідчила можливість досягнення там стійкого миру за наявності політичної волі: «Перше, на чому я б хотів наголосити, це те, що конфлікт триває, дуже багато порушень перемир'я. 2017-ий був дуже жорстким роком. З вечора порушень режиму тиші, да даними українських військових, було нуль. Ми чекаємо офіційного звіту спостерігачів ОБСЄ, але думаємо, що і вони скажуть те ж саме. Можливо, це через погоду. Але, я думаю, це демонструє, що... мир можливий, що може бути перемир'я. Сподіваюся, що російська сторона дотримуватиметься цього і в майбутньому, що будуть докладені зусилля для досягнення справжнього перемир'я» [156].

На думку спецпредставника США, Росія перегляне свою позицію по Донбасу, коли прийде до висновку, що окупація території України більше не в її інтересах, але поки Москва продовжує заперечувати свою безпосередню участь в конфлікті на сході України: «Мінські угоди дуже важливі. По-перше, вони є інструментом, згідно з яким Росія підтверджує свою прихильність до відновлення суверенітету і територіальної цілісності України. Це дуже важливо. Реінтеграція цих територій до складу України - а це частина Мінських угод - має стати основою резолюції Радбезу ООН. По-друге, Мінські угоди мають всі необхідні для цього елементи: режим припинення вогню, відведення важкого озброєння, місцеві вибори, амністія для тих, хто брав участь у військовому конфлікті, особливий статус для сходу України, який повинен бути зафіксований в Конституції України» [157].

Всі ці пункти Мінських угод можуть бути виконані і можуть стати основою для реінтеграції цього регіону, «але проблема в тому, що реалізовані вони не були. В основному через те, що ті сили, якими керує Росія, не припиняють бойових дій і не виводять війська», - зазначив Волкер [157].

Разом з тим, за його словами, Росія повинна почати виконувати Мінські угоди: «Росії потрібно прийняти принципове рішення: припинити конфлікт і встановити мир. На даний момент Росія, як і раніше, продовжує заперечувати свою безпосередню участь, наполягаючи, що для стабілізації ситуації на сході України, необхідно мати справу з підконтрольними РФ структурами в регіоні. Поки справи йдуть саме так, ситуація не вирішиться... Ми всі сподіваємося, що Росія перегляне свою позицію, а саме її керівництво дійде до висновку, що окупація території України більше не в його інтересах», - сказав

Волкер [157].

26 січня в Дубаї, на зустрічі з помічником президента Росії Владиславом Сурковим, Волкер планував обговорити завершення війни на Донбасі: «Перш за все, щодо зустрічі з паном Сурковим, я сподіваюся викласти бачення США щодо того, що ми можемо зробити, щоб пришвидшити завершення конфлікту. Це вимагатиме від Росії рішення про відведення своїх сил. А підконтрольні сили, які там є, зрештою мають бути розформовані» [158].

Волкер зауважив, що при цьому на Донбасі необхідно створити безпекові умови для всіх жителів, цього можна досягти завдяки миротворцям ООН. Коли це питання буде вирішено, необхідно буде імплементувати Мінські угоди: «А це передбачає справжнє тривале перемир'я, відведення важких озброєнь, вибори, амністія, спеціальний статус для регіону. Всі ці речі важливі. Тому я хочу чітко заявити, що ми готові докласти всіх зусиль, щоб наблизити це, але це має базуватися і на рішенні Росії також» [158].

Напередодні зустрічі Волкер заявив, що серед цілей на поточний рік - світ і закінчення бойових дій на Донбасі: «Світ, поза всяким сумнівом. Ми хочемо побачити світ і закінчення боїв. Ми хочемо бачити всіх громадян України в спокої і безпеці. Це могло б стати базою для початку повного виконання мінських угод. І всього цього можна досягти за 12 місяців» [159].

Також дипломат прокоментував рішення США про надання летальної зброї Україні. Його прийняли після того, як побачили, що рівень насильства на сході України істотно зріс. І різке збільшення порушення режиму припинення вогню відбувається за участю сил, підконтрольних Росії. «Ми запропонували Україні оборонне озброєння. Наприклад, протитанкову зброю. Її можна використовувати, тільки якщо на вас йдуть танки. І обсяги поставок досить невеликі, в порівнянні з кількістю танків, які Росія розмістила на сході України. Безумовно, все це озброєння неефективне для наступальних операцій і ескалації конфлікту... Україна, будучи самостійною країною, має право захищати себе від агресії. І вона має право шукати допомоги у інших країн, щоб закрити прогалини в своїй обороні. І у Києва є такі прогалини. США та інші країни намагаються допомогти їх закрити», - заявив Курт Волкер [160].

Як ми пам'ятаємо, Курт Волкер назвав «кроком назад» минулу зустріч з помічником президента Росії Володимира Путіна Владиславом Сурковим, що відбулась 13 листопада в Белграді. Він наголосив, що Росія була не готова до сприйняття ідеї про введення повноцінної миротворчої місії ООН на Донбасі. Мабуть тому, напередодні зустрічі з Сурковим, особливого оптимізму Волкер не відчував. Тому результати цих переговорів навряд чи були неочікуваними.

Волкер і Сурков на зустрічі в Дубаї не змогли дійти згоди щодо закону про реінтеграцію Донбасу. Конкретних рішень за підсумками зустрічі спецпредставника Держдепартаменту США щодо України Курта Волкера і помічника президента Росії Владислава Суркова не ухвалено, але «сторони домовилися продовжити діалог». Не дійшли переговорники також і єдиної позиції щодо закону про реінтеграцію Донбасу [161].

Росія позитивно оцінила пропозиції Волкера щодо Донбасу. Помічник президента РФ Владислав Сурков вважає пропозиції США щодо розгортання миротворчої місії ООН на сході України конструктивними і такими, які можна реалізувати: «Основною темою переговорів знову стало обговорення російської ініціативи щодо розгортання на південному сході України місії ООН. Американці цього разу привезли набагато конструктивніші пропозиції. «Дубайський пакет» американських напрацювань, на відміну від «Белградського», в цілому виглядає цілком реалізованим. Принаймні, на перший погляд... Ми його уважно вивчимо і своєчасно дамо відповідь. Після чого запросимо Курта і його колег на нову зустріч», - сказав Сурков за підсумками зустрічі з Волкером [162].

Російський проект резолюції є неприйнятним для США й ООН: «Росія запропонувала іншу концепцію - так звану захисну силу, що оберігала би лише спостерігачів ОБСЄ. Контроль за кордоном вона не передбачає. Тому безкінечний потік російських сил та озброєння через міжнародний кордон тривав би... така концепція не гарантуватиме безпеку, а лише поглибить конфлікт. І жодна країна, що надає війська, не захоче опинитись у такій ситуації: коли є відкритий кордон і маріонеткові угруповання», - переконаний спецпредставник США [163].

США, Франція та Німеччина погодилися взяти таку пропозицію за основу, проте перетворити її на миротворчу місію. «Це створило би відповідальність за безпеку в регіоні, дало би можливість українській стороні контролювати українсько-російський кордон. Кордон би це не закрило. Він залишиться в такому разі відкритим, проте з'явиться контроль. Війська й озброєння не пересікатимуть його. Це дасть підґрунтя для реалізації Мінських угод», - вважає Волкер [163].

За його словами, також на перегонах йшлося про питання, що потребують «негайної» роботи. Зокрема, Волкер згадав повернення російських офіцерів до Спільного центру з контролю та координації (СЦКК) на Донбасі з метою «сприяти комунікації» між Росією та Україною, стежити за дотриманням припинення вогню і фіксувати «інциденти» [164].

РФ не зробила «абсолютно нічого для завершення конфлікту й не вивела війська відтоді, як ми розпочали цей процес... Наразі маємо дуже різні концепції того, що хотіли би бачити в результаті. Росія підтримує і пропонує не те, що Сполучені Штати та Захід хотіли би бачити», - резюмував дипломат.

29 січня Волкер зробив нову заяву щодо миротворців. За результатами зустрічі з Сурковим він заявив, що після введення миротворців на Донбасі їх мандат поступово поширюватиметься на всю територію, аж до російсько-українського кордону: «Росія, на мою думку, була відкритішою до ідеї широкого мандата для миротворчої місії. Вона може почати з лінії зіткнення, а потім розміститися на більш широкій території. Наприкінці ми матимемо миротворчу місію на всій території», - розповів Волкер [165].

На думку Курта Волкера, між Україною та РФ у питанні розміщення миротворчої місії ООН на сході утворилося «замкнуте коло»: «У нас було обговорення, як це може працювати на практиці. Ми повинні мати миротворців на всій території, щоб зробити можливим проведення виборів. Вибори будуть тоді, коли миротворча місія гарантуватиме безпеку... аби це сталося, з точки зору логістики, треба подумати, як це зробити. З іншого боку, українська сторона має виконати кроки в рамках Мінських домовленостей... Щодо кількісного складу (миротворчої місії) - ми не говорили про це. Ми намагаємося визначити, яким має бути правильний мандат, і ми ще повинні почути від росіян... Росія хоче бачити від України політичні кроки зараз. Українці кажуть, що вони не можуть цього зробити, бо немає безпеки. Фізично ми не можемо провести вибори в такому середовищі, ми не можемо зробити подальші кроки щодо спеціального статусу без того, щоб була призначена місцева влада і так далі. Це було замкнуте коло, а ідея миротворчої місії полягає в тому, щоб створити безпечну зону, де будуть зроблені всі політичні кроки», - зазначив спецпредставник Держдепу США [166].

Американська сторона після переговорів чекала на бачення ситуації щодо миротворців ООН на сході з боку Москви.

Безрезультатною зустріч Волкера й Суркова у Дубаї 26 січня назвав міністр закордонних справ Клімкін, який додав, що Україна все одно буде послідовно тиснути на Росію з метою імплементації логіки дорожньої карти з врегулювання ситуації на Донбасі: «На жаль, під час зустрічі не було досягнуто жодного результату... Сподіваюсь, що останні події, в тому числі з американського боку, теж «допоможуть» Росії зрозуміти, що її пропозиції стосовно бодігардів для СММ не мають жодного сенсу, а потрібна реальна миротворча місія» [167].

Однак, аналітики сподіваються, що після президентських виборів у Росії буде більше маневрів для ведення переговорів із США про введення миротворців ООН на Донбас. У переговорах США і Росії щодо Донбасу намітився компроміс.

У матеріалі приватної американської розвідувально-аналітичної компанії Stratfor відзначається, що Сурков обережно підійшов до цієї теми, заявивши лише, що після ретельного вивчення Росія запропонує швидко відповідь і що буде організована наступна зустріч. Компроміс по Україні буде представляти собою поступку Сполученим Штатам - а цього Кремль хоче уникнути в передвиборний період.

Поетапний підхід, якщо він буде застосований, значно змінить позиції Сполучених Штатів і Росії.

З тих пір, як президент Росії Володимир Путін вперше висловився на підтримку миротворчої місії на Донбасі у вересні минулого року, Кремль був непохитний, що така місія повинна бути обмежена охороною незалежних спостерігачів на лінії зіткнення між силами України і окупантів. Сполучені Штати та їхні союзники наполягали на тому, щоб миротворча місія була розгорнута по всьому Донбасу, у тому числі на кордоні між окупованими територіями і Росією, де росіяни регулярно надають зброю і війська для підтримки бойовиків. Поетапний підхід, як планується, забезпечить компроміс між цими двома планами [168].

На початку лютого 2018 року, канцлер Австрії Себастьян Курц повідомив, що Австрія готова розглянути участь своїх військових у миротворчій місії ООН на Донбасі: «Я розумію, що поки до цього дійде, потрібно здійснити дуже багато кроків... Щойно ця миротворча місія буде створена, буде вирішуватися питання щодо країн-учасників місії. І якщо з українського боку буде прохання або бажання, щоб Австрія теж долучилася чи надала якусь допомогу, то ми зі сторони федерального уряду проведемо обговорення», - сказав Курц, додавши, що в минулому Австрія брала участь у таких місіях [169].

На думку колишнього генерального секретаря НАТО Андерса Фог Расмуссена, ООН має розглянути застосування контингенту у 20 тисяч військовослужбовців з країн, які не є членами НАТО, і 4 тисяч поліцейських для того, щоб допомогти вирішити кризу в Україні [170].

«Для операції необхідно залучити низку європейських країн, таких як Швеція, країн, які мають досвід миротворчих операцій, таких як Бразилія, та країн, яким довіряє Росія, таких як Білорусь», - заявив експерт з ООН Колумбійського університету Річард Гован [170].

Деякі дипломати та експерти називали цифру у 50 000 осіб, однак, на думку Гована, ця цифра є нереалістичною, і Москва буде проти такого великого контингенту. Гован відзначив, що створення миротворчих сил може дозволити провести місцеві вибори на Сході України відповідно до досягнутих у Мінську домовленостей в 2015 році: «Якщо вдасться достатньо швидко розгорнути присутність на місцях, можна було б перейти до місцевих виборів за 12 місяців, а потім залишити миротворців на період охолодження, наприклад, на два роки загалом» [170].

Мюнхенська конференція з питань безпеки (16-18 лютого 2018 року)

Миротворча місія ООН в Україні стала однією з головних тем на конференції в Мюнхені. Для запровадження повномасштабної місії миротворців ООН потрібно дотиснути Росію - переконаний Президент Петро Порошенко: «На сьогодні мені здається, що ідея миротворців оволоділа умами людей, які приймають рішення, в тому числі і тут, у Мюнхені на безпековій конференції. На мою думку, є абсолютне розуміння, що це є ключовою складовою мирного мінського процесу. Для того, щоб в Україні було запроваджено повномасштабну місію миротворців ООН, яка забезпечить повернення цих територій під український суверенітет, потрібна лише одна річ - дотиснути Росію», - заявив Порошенко [171].

Він нагадав, що миротворці мають право роззброювати незаконні збройні формування, а також покликані забезпечити відсутність іноземних військ на окупованій території: «Ми можемо говорити, що обов'язковим компонентом має бути присутність миротворців на неконтрольованій ділянці українсько-російського кордону для того, щоб зупинити інфільтрацію російських військ і російських боєприпасів, пального і військової техніки на територію України», - підкреслив президент [171].

За словами Порошенка, з більшості інших позицій можна вести відкритий діалог і пошук компромісів. Зокрема, щодо функціональних етапів; країн, які можуть брати участь у миротворчій операції. Він акцентував на принципі миротворчих операцій, який полягає в тому, що у складі миротворчої місії, як правило, участі не беруть сусідні країни [171].

Для повномасштабного розгортання миротворчої місії ООН на Донбасі залишилося отримати лише згоду Кремля, про це заявив Президент Петро Порошенко у Мюнхені.

Швеція також буде готова надати війська для миротворчої місії ООН на схід України, якщо Росія і Захід погодяться, про це заявив міністр оборони Швеції Пітер Хултквіст: «Якщо ми побачимо належні умови, і якщо ми визнаємо, що ця місія може допомогти ...тоді ми відкриті для цього», - сказав він [172].

Глава МЗС України Павло Клімкін заявив, що для введення миротворців ООН на Донбас необхідне рішення президента РФ Володимира Путіна та схема введення місії на окуповані території. Раніше в Адміністрації президента заявили, що Україна не вестиме діалог із представниками бойовиків «ДНР» і «ЛНР» щодо розгортання миротворчої місії ООН на Донбасі [173].

Після прийняття політичного рішення про миротворчу місію ООН на Донбасі її розгортання займе щонайменше півроку: «Якщо буде прийнято політичне рішення, то, як правило, в ООН на розгортання місії, а це досить масштабна місія, буде потрібно 6-9-10 місяців як мінімум, не виключено, що навіть більше... Старт миротворчої місії на Донбасі має розпочатися лише після виходу російських

військ з тимчасово окупованих територій на Сході України. Будь-які інші опції – це замороження. А замороження - це ситуація, яка вибухне в кожну секунду, і Росія безумовно використає це», - наголосив міністр [174].

Про недопущення замороження ситуації на Донбасі говорив також раніше генерал-лейтенант Бен Ходжес, який до грудня 2017 командував сухопутними силами США у Європі: «Якщо йдеться про оонівську миротворчу місію (в Україні), вони повинні мати мандат, який не дозволяє заморозити нинішню ситуацію назавжди - як це робить Росія. Метою місії має бути виконання Мінська», - зауважував Ходжес [175].

«Миротворці просто створюють пакет безпеки для реалізації Мінська. Як будь-хто, крім дурня, може собі уявити, що можливі вільні і чесні вибори (на Донбасі), Коли там знаходяться тисячі і тисячі російських солдатів? Чи може хто-небудь уявити собі кампанію? Чи можуть українські політичні партії брати участь у цьому, без засобів масової інформації, без свободи преси, без свободи зустрічі, без виборчої дільниці, де ми можемо гарантувати (безпеку)? Присутність миротворців згідно з мандатом Ради Безпеки ООН на всій території може створити унікальні умови, які неможливі, якщо там будуть перебувати російські окупаційні війська. Вони повинні піти...» - підкреслив президент України Петро Порошенко в інтерв'ю британському виданню Financial Times [176].

Глава держави зазначив, що миротворцям, безумовно, потрібно мати мандат на всій окупованій території: «У них повинен бути мандат принаймні з роззброєння незаконних формувань і іноземних військ, саме так, як це зазначено в Мінських угодах. Миротворці повинні залишатися і контролювати частину українсько-російського кордону. Чому? Для зупинки інфільтрації нових військ і нового озброєння» [176].

Повертаючись до результатів Мюнхенської конференції з питань безпеки, треба зробити певні висновки. Петро Порошенко в Мюнхені зміг донести світу позицію України щодо міжнародної політики.

Президент України закликав не визнавати вибори президента Росії в окупованому Криму і не поновлювати повноваження РФ в ПАРС. Також Порошенко заявив, що гібридна війна Росії проти України перетворюється в повномасштабну Світову гібридну війну: «Однак, Україна не є метою Росії. Росія має іншу мету. Її мета полягає в задоволенні амбіцій Кремля і помсти за «найбільшу катастрофу ХХ століття», як Путін охарактеризував розпад Радянського Союзу. Розпад «русского мира», побудованого на брехні і насильстві», - сказав він [177].

За словами Порошенка, РФ не прийшла в Крим, щоб захищати права і свободи людей - вони порушуються всюди, де присутня Росія і найбільш грубо по відношенню до кримських татар. «Росія також не зацікавлена в приєднанні Донбасу - це територія зазнала військового нападу Кремля для ослаблення і дестабілізації України», - заявив президент [177].

Росія загрожує безпеці всього світу за допомогою різних методів впливу і втручання, про це 16 лютого президент України Петро Порошенко заявив під час виступу у Мюнхені: «Давайте визнаємо, що ми не сприйняли серйозно, коли у 2007 році в Мюнхені російський президент оголосив свою війну цивілізованому світу. Російська агресія проти України у 2014 році стала найбільш серйозним та цинічним нападом на демократичні цінності і міжнародний порядок, заснований на правилах. Вона була добре спланована заздалегідь. І коли цей план почав реалізовуватися, було задіяно багато агентів... Погляньте на армії «тролів» та пропагандистів, які проникають у наші домівки, не визнаючи жодних кордонів, жодних моральних принципів та жодних правил. Погляньте на фейкові новини, які спотворюють реальність та вводять в оману наші суспільства... Погляньте на кібератаки, які спрямовані не лише на виборчі кампанії, а й на нашу критичну інфраструктуру... Зло, яке стоїть за цією війною, є єдиним, і «воно» перебуває у Кремлі», - підкреслив український лідер [178].

Мабуть слід згадати промову про однополярність світової політики президента РФ Володимир Путін на Мюнхенській конференції з питань безпеки 10 лютого 2007 року. Тоді він розкритикував дії США на міжнародній арені і заявив, що НАТО «висуває свої передові сили до кордонів РФ». Глава Кремля зазначав, що Росія як країна «із більш ніж тисячолітньою історією завжди мала привілей проводити незалежну зовнішню політику» і не планує «змінювати цієї традиції» [178]. У 2018 році Путін відмовився брати участь у конференції в Мюнхені.

У політиці Москви немає місця чесній грі - ось чому російський прапор не майорить на Олімпіаді. Російський прапор не має «майорити будь-де», поки Кремль продовжує підбурювати всесвітню гібридну війну, заявив президент України Петро Порошенко [179].

Порошенко продемонстрував присутнім прапор, який він привіз із собою до Мюнхена з Авдіївки: «Мої солдати вивісили цей прапор Європейського союзу як символ кордону Євросоюзу, оскільки це кордон сходу моєї країни - східний кордон ЄС. Сподіваюся, що він там буде», - зазначив президент [179].

У Мюнхені Петро Порошенко здійснив ряд зустрічей та переговорів з іноземними партнерами. Зокрема, відбулися переговори з міністром оборони США Джеймсом Меттісом, на яких обговорювались питання у військово-технічній сфері. Порошенко під час конференції з безпеки провів зустріч з Генеральним секретарем НАТО Єнсом Столтенбергом, з яким він обговорив можливості подальшого посилення взаємодії України з Альянсом [180].

Відбулася в Мюнхені й зустріч з прем'єр-міністром Польщі Матеушем Моравецьким. Порошенко висловив стурбованість з приводу ухвалених нещодавно польським парламентом змін до закону про Інститут національної пам'яті Польщі [181].

Отже, діалог був, але конкретних результатів - поки що нажалі нема. На Мюнхенській конференції з безпеки цього року зустріч «нормандської четвірки» з приводу введення миротворців ООН на Донбас не відбулась, зустріч голів українського та російського МЗС Лаврова та Клімкіна виявилась безрезультатною, а зал під час виступу українського президента Петра Порошенка був заповнений лише наполовину [182].

Фактом є те, що відносини між Заходом і Кремлем можуть дійти до нової холодної війни. Світ знаходиться на межі грандіозного конфлікту через велику кількість криз: «У 2018 році частина з цих криз може рухатися в бік вирішення або ескалації - з потенційно катастрофічними наслідками. Ми повинні зробити все від нас залежне, щоб відійти від краю прірви», - наголосив голова MSC (Munich Security Conference) Вольфганг Ішінгер [183].

Під час 54-ої Мюнхенської безпекової конференції обговорювалося багато актуальних тем, які викликають занепокоєння у світі: проблема кібербезпеки, вплив інноваційних технологій на демократію, збільшення оборонних бюджетів у країнах Євросоюзу, трансатлантична співпраця, міграційна криза, запобігання тероризму, «Ісламська держава», напруга між Саудівською Аравією й Іраном та безпосередньо майбутнє Північноатлантичного Альянсу.

При цьому українське питання згадувалося у Мюнхені не в такій значній кількості, як хотілося б нам. Однак є сподівання, що Сполучені Штати Америки разом з Європою об'єднали власні зусилля, аби протидіяти та врешті-решт подолати імперську агресію РФ.

Генеральний секретар Північноатлантичного Альянсу Єнс Столтенберг зауважив, що «росіяни оновлюють свою ядерну міць та підвищують роль атомної зброї у своїй оборонній стратегії». Але відповідь на це не забариться. Екс-віце-президент США Джо Байден Байден закликав не сидіти склавши руки, а змусити Росію заплатити за свої дії, зокрема за допомогою санкцій: «Президент Росії Володівір

Путін має розуміти, що доведеться заплатити високу ціну за такі дії. Ця ціна не виправдовує вигоду, яку він прагне здобути для себе зараз. Але необхідно пам'ятати, що ми маємо стояти на боці демократії. Тому ми не можемо розірвати відносини і відмовитися від співпраці з Москвою задля збереження світового порядку. Навіть у розпал «Холодної війни» ми знайшли способи спільно працювати. Ми не можемо ризикувати, адже конфлікт призведе до війни між двома ядерними супердержавами, військові ресурси яких розташовані в безпосередній близькості одне від одного», - сказав Байден [183].

Мюнхен-2018 продемонстрував: світ нарешті дійшов розуміння, що Росія - це частина світової «осі зла». З цього приводу є повна єдність і в Європі, і в Америці. Про скасування санкцій за нинішніх умов ніхто навіть не замислюється.

Хоча, все більше європейських політиків говорять про зняття чи пом'якшення антиросійських санкцій. Міністр закордонних справ Німеччини Зігмар Габріель навіть заявив, що санкції проти Росії можуть бути пом'якшені без повного виконання Мінських домовленостей - лише за фактом домовленості про введення на Донбас миротворчої місії ООН [184].

Окрім цього, Габріель різко розкритикував плани Вашингтона ввести проти Кремля нові санкції, які можуть безпосередньо стосуватися європейських фірм - учасниць проекту «Північний потік - 2» [185].

А дещо раніше – у січні 2018 року, прем'єр-міністр федеральної землі Тюрингія Бодо Рамелов порівняв санкції Європейського Союзу проти Російської Федерації з «мертвою конякою, на якій не можна їздити верхи». На його думку, антиросійські санкції нібито завдали серйозної шкоди економіці Німеччини і не вплинули на ситуацію в Україні. Глава Тюрингії вважає, що проблеми в Україні не можуть бути вирішені «символічною політикою, за яку розплачуються німецькі підприємства» [186].

При цьому Захід і надалі чекає від України реформ. Не лише чекає, але також тисне на Київ. Хоч і розуміє, що зміни не будуть простими. «Не робіть реформ для нас. Зміни потрібні українцям для себе і для України. Це не якась ласка, яку українці мають робити для Заходу», - наголосила глава МЗС Канади Христя Фріланд [187].

Гіркий присмак Мюнхена залишився, як сказав представник українського МЗС Дмитро Кулеба: «Мюнхенська конференція з безпеки показала одне: загрози зрозумілі, що робити - більш-менш теж, але як робити - ніхто не знає» [188].

Затягується реалізація так званого «плану Расмуссена» щодо введення миротворців на Донбас: місія до 20 тисяч осіб, що не складається з членів НАТО, яку має очолити Швеція. На українсько-російський кордон місія виходить лише після того, як Київ виконає свої політичні зобов'язання за Мінськими домовленостями. Позиція Кремля щодо цієї місії постійно змінюється: спочатку Володимир Путін допускав лише варіант її розміщення на лінії зіткнення, а не на українсько-російському кордоні для охорони представників ОБСЄ, потім натякав, що не проти розширення її діяльності на всі неконтрольовані Україною території [188].

Москва знову торгується і затягує час. Член Ради Федерації Федеральних зборів Росії Олексій Пушков заявив, що «план Расмуссена» не запроцює, якщо буде реалізовуватись на умовах Києва. За його словами, Москва наполягатиме на запровадженні миротворчої місії для захисту моніторингової місії ОБСЄ: «Ми маємо рухатися повільно, спочатку ввести миротворців, які допоможуть ОБСЄ виконувати їхню місію. Київ хоче забагато і зарано» [188]. До того ж, за словами Пушкова, всі ці питання мають бути узгоджені з представниками «ДНР» та «ЛНР» - росіяни давно намагаються таким чином легітимізувати своїх маріонеток.

Лавров також обговорив українське питання з генсеком ОБСЄ Томасом Гремінгером. Згодом Гремінгер заявив, що не втрачає надії на досягнення компромісу щодо миротворців і розраховує, що мова піде не просто про місію ООН з охорони спостерігачів від ОБСЄ.

Проте наразі в усіх є втома від конфлікту на Донбасі, який зайшов в глухий кут. Навряд чи Захід піддасться на шантаж Росії та піде їй на поступки, але в світі зараз назрівають нові серйозні проблеми, які змушують думати не тільки про Україну.

Надання Україні летальної зброї

США, Канада та деякі країни Європейського Союзу не одноразово висловлювались про свою готовність поставити озброєння Україні. Ми вже згадували про те, що у листопаді 2017 року Палата представників Конгресу США ухвалила законопроект про оборонний бюджет на 2018 рік, який передбачає надання Україні суттєвої допомоги у сфері безпеки. Нам відомо і те, що наприкінці минулого року Рада національної безпеки США затвердила пакет грантів в розмірі 47 мільйонів доларів, що дозволяє відправити до України протитанкові системи Javelin, а також протиракетні радары і зброю.

Документ був направлений на розгляд Дональду Трампу. Потім це рішення закріпили Державний департамент, Пентагон і Конгрес США.

16 січня 2018 року посол США в Україні Марі Йованович повідомила, що летальне озброєння

буде передано Україні безкоштовно.

17 січня 2018 року офіційно стало відомо, що українська армія безкоштовно отримає від США протитанкові комплекси Javelin, а також інше оборонне озброєння на суму 350 млн доларів. Жодна країна світу в рамках допомоги ці протитанкові комплекси безкоштовно не отримувала, зараз Україна стала винятком. Поява Javelin на озброєнні ЗСУ має стати потужним фактором стримування в зоні конфлікту на Донбасі.

Влітку 2015 року Петро Порошенко заявляв про важливість цього озброєння: «Нам потрібні тільки 1240 ракетних комплексів Javelin, і це цілком справедливо». Ця цифра була пов'язана з кількістю ядерних боеголовки, які добровільно Україна віддала 1994 року в обмін на гарантії Будапештського меморандуму.

Держдеп Сполучених Штатів передає Україні протитанкові ракетні комплекси Javelin, проте за умови, що зброю будуть тримати подалі від лінії фронту. Американці занепокоєні, що надання такого виду зброї може навпаки призвести до ескалації конфлікту на Донбасі або протитанкова установка потрапить до рук бойовиків.

У планах США озброїти ПТРК Javelin українські військові частини, що розташовані далеко від лінії зіткнення, щоб їх не використали під час наступальних операцій і не залишили бойовикам: «Американські і українські офіційні представники вважають дуже важливим, щоб таку зброю, як Javelin, не виявили в руках сепаратистів, які в результаті зможуть використовувати її проти українських танків» [189].

Чи буде дозволено використовувати зброю в зоні АТО, наразі невідомо, зі слів посла США в Україні Марі Йованович: «Деталі ще опрацьовуються. І ми працюємо не тільки в рамках нашого внутрішнього процесу з Конгресом, але і в переговорах і в координації з урядом України. Однак, ще раз підкреслю, що йдеться саме про оборонну зброю» [189].

Президент Петро Порошенко під час засідання Ради національної безпеки і оборони підтвердив новину про постачання протитанкових комплексів: «В результаті кропіткої роботи нашої команди ми сьогодні маємо позитивну новину, що протитанкові комплекси Javelin нам будуть поставлені, як оборонне озброєння за рахунок фінансування Сполучених Штатів Америки» [189].

Коротка довідка:

«Джавелін» (Javelin) - американський переносний протитанковий ракетний комплекс (ПТРК), призначений для ураження бронетехніки, танків, а також БПЛА, вертольотів і гвинтомоторних літаків, що заходять на посадку. Вартість одного комплексу у разі експорту, укомплектованого 6-ма ракетами, становить понад мільйон доларів США.

Ракетний комплекс Javelin був прийнятий на озброєння армії США ще 1996 року, тоді він чудово зарекомендував себе в процесі військових операцій США в Іраку і Афганістані. Javelin здатний знищити будь-яку броньовану ціль в радіусі декількох кілометрів (приблизно 2,5 км). В середньому, вартість однієї такої протитанкової ракети досягає 50 тис. доларів США. У цінах 2013 року, вартість комплексу для армії США наблизилася до 100 тис. доларів і стала найдорожчим комплексом ПТРК. Вартість одного ПТРК у разі експорту сягала 170 тис. доларів.

Державний департамент США затвердив також комерційну ліцензію на експорт в Україну снайперських гвинтівків «Баррет», боеприпасів до них та необхідних деталей і аксесуарів вартістю 41,5 мільйонів доларів.

На думку колишнього командувача сухопутних військ США у Європі Бена Годжеса, «Джавеліни» в руках українців здатні змінити те, як російські військові сприймають конфлікт на сході України та примусити їх переглянути свою поведінку: «Не знаю, як українці їх використають, але переконаний, що росіяни будуть відслідковувати місцезнаходження «Джавелінів», бо це дуже ефективна система, яка може змінити те, як хтось сприймає ситуацію... Відтепер росіяни знатимуть, що Україна має «Джавеліни». Це, я вважаю, примусить росіян, сепаратистів переглянути їх дії» [190].

Американський генерал також наголосив, що присутність в українському арсеналі «Джавелінів» може змусити супротивника відмовитись від тактики загарбання невеликих шматків української території у сприятливі моменти.

В своїй статті для Washington Post дослідник Центру ініціатив з нових загроз Ендрю Бостон відобразив свої міркування щодо постачанням «Джавелінів» до України [191].

На думку Ендрю Бостона, США спонукало до рішення про постачання летальної зброї те, що на початку незаконної анексії Криму танки не використовувались, але потім, коли приховані дії Росії на Донбасі переросли у звичайну війну, почали використовуватись танки та артилерія. Саме тому, Україні необхідна протитанкова зброя, така як «Джавеліни». Посилення здатності України захистити себе від російських танків має зрівняти шанси обох сторін.

З 2015 року США надали Україні нелетальної допомоги на 750 мільйонів доларів, включаючи машини Humvee, тепловізори та радарні системи. У випадку подальшого нападу Росії, «Джавеліни»

забезпечать, що витрати Росії зростатимуть. Все ж існує занепокоєння, що «Джавеліни» можуть потрапити до рук ворога. Зараз, за повідомленнями, «Джавеліни» залишатимуться в Центральній Україні під пильним наглядом американських інструкторів. Тому їх буде важко достатньо швидко розмістити, щоб відреагувати на зміни в конфлікті.

Надання Україні зброї не надасть великої військової переваги, однак означатиме втрату політичного важелю. Надання зброї є сигналом підтримки та відданості, зазначає дослідник. У випадку подальшої російської агресії, у Сполучених Штатах залишаться небагато можливостей демонструвати підтримку, уникаючи прямої участі в конфлікті.

Росія продовжує ескалацію не тільки в Україні, але і в регіоні. За часів адміністрації Обами, в США побоювались, що надання зброї Україні може спонукати Росію націлитись на нові території, наприклад, Маріуполь. Цього року – рік виборів в Росії, і Кремль не може дозволити, щоб до Росії повертались трупи молодих військових. Однак, ризик ескалації не обмежується Україною, і Росія може обирати як і де їй відповісти, переконаний дослідник [402].

1 березня у США схвалили можливий продаж протитанкових ракет і ракетних установок Javelin Україні: «Державний департамент ухвалив рішення схвалити продаж в Україну ракетноносіїв Javelin і ракетних комплексів Javelin Command Bulletin орієнтовною вартістю \$47 млн» - повідомляє Агентство з оборонного співробітництва і безпеки США на своєму сайті [192].

Відомство заявило, що пропонований продаж не вплине на військовий баланс у регіоні: «Система Javelin допоможе Україні побудувати свій довгостроковий потенціал оборони для захисту суверенітету й територіальної цілісності з метою задоволення вимог національної оборони», - йдеться в заяві Пентагону [193].

Агентство зі співпраці в галузі оборонної безпеки заявило, що уряд України запросив купівлю в США 210 ракет і 37 пускових установок.

Президент України Петро Порошенко подякував президенту США Дональду Трампу за рішення про постачання в Україну летальної зброї: «Надихаюча новина зі США – Україна отримає те, про що давно говорили, але не підтверджували, – Javelin. Згідно з моїми домовленостями з американським керівництвом і завдяки двопартійній підтримці Конгресу це стає реальністю. Фронт міжнародної оборонної підтримки України відкрито... Вдячний президенту США Дональду Трампу та всій команді підтримки України за важливе історичне рішення. Лише єдністю і солідарністю можна зупинити російського агресора і вберегти вільний світ від його манакальних амбіцій» [194].

Існує інформація, що РФ та її терористи посилено готуються протистояти американським «Джавелінам» на Донбасі. Нібито в ЛДНР терористи зобов'язані встановити на бронетехніку додаткові засоби пасивного та активного захисту. А командирам підрозділів наказано знайти «більш ефективні способи захисту бронетехніки» [196]. Але зрозуміло, що це їм навряд чи допоможе.

Як повідомляють журналісти групи «Інформаційний опір», МО РФ поставило задачу своїм

науково-дослідним інститутам в найкоротші терміни провести розробку пристроїв для захисту бронетехніки у ДНР і ЛНР від боєприпасів з тепловим наведенням. Також росіяни планують компенсувати терористам наявність «Джавелінів» у ЗСУ додатковою артилерією: «Згідно з розпорядженням командування 8-ї загальновійськової армії ЗС РФ ... як мінімум 2 мотострілкові бригади і 1 полк ДНР отримають в цілому ще не менше 20 одиниць 120-мм артсистем 2Б16 НОНА-К (САУ). Надходження очікується найближчим часом» [196].

На думку українського політолога Сергія Тарана, надання Україні Javelin – «... це не про зміну військового балансу на користь України. Бо американці прагнуть стабілізації, а не ескалації. Це про політичне визнання спроможності України використовувати технологічну зброю НАТО за призначенням. Після цього інші країни не стримуватимуть себе у видах військової допомоги Україні, ринок військових технологій для України стане відкритішим, американських інструкторів-практиків в Україні стане більше. Пам'ятаєте, чим їхня присутність закінчилася для шпани «Вагнера» в Сирії?», - задає питання Сергій Таран у себе на сторінці у facebook [197].

Широкого розголосу у ЗМІ набув інцидент в Сирії, коли американцями була показово знищена колона російських найманців, які намагалися захопити нафтовий завод. Після тривалого мовчання та заперечення втрат речник МЗС Марія Захарова таки визнала, що під час удару загинуло п'ять російських громадян. Хоча Володимир Жириновський фактично підтвердив дані західних засобів масової інформації про 300 загиблих. Американці при цьому жодних втрат не зазнали і довели світу ефективність своєї зброї.

Доречи, найманці так званої «Частной военной компании Вагнера» були помічені під час анексії Криму а також на Донбасі. Керує ЧВК російський підполковник Дмитро Уткін, офіційно в Росії найманці знаходяться поза законом, але як заявив керівник апарату голови СБУ Гуськов: «ним створена структура є підконтрольною, знаходиться на утриманні, підготовці та фінансуванні російських спецслужб» [198].

За даними СБУ, саме Уткін та його найманці причетні до подій влітку 2014 року, коли бойовики збили український ІЛ-76 з десантниками на борту. СБУ ідентифікувала понад 2000 бойовиків «ЧВК Вагнер», які воювали під прикриттям на тимчасово окупованих територіях східної України. За часи боїв на Донбасі, в «ЧВК Вагнер» було біля сотні вбитих, - стверджує Гуськов. А от захоплених у полон чи затриманих українськими силовиками – немає [198].

Отже, як пише журналіст Андреас Рюш, Володимир Путін за останні чотири роки перетворив приватні військові компанії у новий інструмент своєї зовнішньої політики, використовуючи їх для поширення російського впливу на території східної України та в Сирії [199].

Війна на Донбасі, зазначає Андреас Рюш, показала, як держава може використовувати приватні військові компанії, діяльність яких незаконна, у своїх інтересах. Саме ці найманці Путіна «стали бажаним засобом для того, щоб замаскувати російську інтервенцію на Донбасі», зауважує Рюш [199].

Запровадження нових санкцій

Але ще більш вагомими і дієвими можуть стати нові антиросійські санкції США, безпрецедентні за своїм масштабом. Запровадження санкцій мало стати відповіддю на дії Москви щодо втручання російських хакерів у президентську кампанію в США у 2016 році. Кремль ці звинувачення неодноразово відкидав.

У публікації «Эхо Москвы» давали такі прогнози на 2018 рік: «Як очікується, під санкції потраплять великі підприємці, які працюють з Кремлем, близьке коло Володимира Путіна, його друзі та їхні діти» [200].

Як повідомляло DW, Держдепартамент США передав 26 жовтня Конгресу список російських компаній і організацій, щодо яких можуть бути запроваджені санкції. Зокрема, в оновленому санкційному списку є 39 компаній і організацій. До нього потрапили найбільші російські підприємства, пов'язані із оборонною промисловістю: «Калашников», «Уралвагонзавод», «Рособоронекспорт», «МИГ», «Сухой», «Туполев», «Ижмаш», «Ростех», «Вертолеты России» та інші. Перелік, підписаний держсекретарем США Рексом Тіллерсоном, не означає автоматичне поширення санкцій на згадані компанії та структури, а є пропозицією відомства з визначення таких підприємств та організацій. Список може бути змінений та доповнений. Потрапили туди і силові відомства Росії: Федеральна служба безпеки, Служба зовнішньої розвідки, Головне управління Генштабу (колишнє ГРУ) [200].

То що робить Росія у такій ситуації? На думку російського політолога Станіслава Белковського, РФ готується до великої війни, а президент Росії намагається наситити свідомість росіян психологією війни, щоб проблеми в країні відійшли на другий план: «Володимир Путін напередодні нагадав нам, що Росія всерйоз готується до великої війни. На кремлівській нараді з поточних проблем ОПК президент заявив, що всі великі і стратегічні підприємства Росії незалежно від того, приватні вони чи державні, повинні бути здатні оперативнo наростити виробництво військової продукції... Але головне - це

психологія війни. У полоні якої, схоже, виявився президент РФ. І тепер прагне наситити цією психологією голодну (під)свідомість співгромадян... На війні треба вижити, причому будь-якою ціною. Яку заплатити, згідно з вищим задумом, історично звичний до злиднів РФ-народ» [201].

Якщо Путін сказав: «треба», то народ відповідає: «єсть». А як інакше, раз навколо одні вороги, треба готуватись до війни. Необхідно терміново діяти, мабуть тому міносвіти Красноярського краю, що в РФ, рекомендувало регіональним освітнім установам перейти на умови воєнного часу: «Просимо вас донести до начальників управлінь освіти методичні рекомендації щодо організації навчального процесу під час приведення підвідомчих установ у готовність до роботи в період мобілізації, у воєнний час, у разі введення воєнного стану», - йдеться в розпорядженні [202].

Ще один російський політолог і публіцист Андрій Піонтковський вказав на важливий момент в поведінці Путіна. За заявами президента Російської Федерації Володимира Путіна про необхідність посилення військової промисловості РФ нічого не стоїть, крім чергової спроби налякати Захід якоюсь військовою загрозою і піти назустріч своїм генералам, які вимагають нових багатомільярдних витрат.

Піонтковський вважає що, зараз Путін не почне нову хвилю військової ескалації в Україні: «Всі дипломатичні кроки останнього часу свідчать про те, що він (глава Кремля) відчайдушно шукає якусь угоду з Заходом, хоче продати Заходу якісь конструктивні нібито кроки для того, щоб не вводилися в дію санкції, які передбачені Конгресом» [203].

Однак 2018 рік приніс Росії чимало несподіванок. Як стало відомо у січні 2018 року, згідно з матеріалами приватної американської розвідувально-аналітичної компанії Stratfor, Сполучені Штати визначили чотири сфери для введення подальших санкцій проти Росії, при цьому найнебезпечніший для президента РФ Володимира Путіна удар можливо буде стосуватися обмежувальних заходів проти російських олігархів [204].

Наразі основними є санкції, введені США проти Росії за анексію Криму, участь у конфлікті на Донбасі і катастрофу пасажирського лайнера МН17. Ці заходи включають:

- обмеження щодо випуску євробондів для шести найбільших банків Росії, чотирьох державних нафтових компаній і чотирьох оборонних підприємств;
- санкції щодо російської енергетики, які забороняють компаніям зі США надавати й експортувати товари і технології для глибоководного видобутку нафти і газу;
- заборону на постачання товарів подвійного призначення;
- санкції (обмеження поїздок і заморожування активів) проти сотень російських юридичних і фізичних осіб.

Подібні заходи введені також Євросоюзом, Канадою, Австралією і Японією [204].

Хоча санкції завдали шкоди оборонній промисловості та банкам, вони виявилися недостатніми, аби стримувати Росію.

Наприкінці січня 2018 року США розширили санкції проти Росії через війну на Донбасі. Згідно з повідомленням на сайті Мінфіну США, до списку додали понад 20 осіб. У чорному списку опинилися зокрема, заступник міністра енергетики Росії Андрей Черезов і глава компанії «Технопромекаспорт» Сергій Топор-Гілка, також під санкції потрапили кілька дочірніх компаній ВАТ «Сургутнафтогаз» [205].

Кремль на це пригрозив «правом на відповідь та заявив про те, що російське вторгнення в Україну є «надуманим приводом» для розширення санкцій проти РФ з боку США: «Продовжуючи спроби чинити тиск на нашу країну, США запровадили додаткові санкції проти ряду російських громадян і компаній під надуманим приводом причетності Росії до української кризи. У Вашингтоні ніяк не можуть позбутися ілюзій, що нас можна налякати відмовами в американських візах або торговельними заборонами, змусити відмовитися від незалежного курсу на міжнародній арені, від відстоювання своїх національних інтересів», - заявили в МЗС РФ [206].

Але новий санкційний удар по Кремлю не забарився: 29 січня Міністерство фінансів США передало Конгресові так зване «кремлівське досьє». Досьє містило перелік російських багатіїв та людей з близького оточення президента Росії Володимира Путіна. Очікувалось, що у новому «чорному списку», буде 300–400 людей, зокрема й члени родин основних фігурантів [207].

Потрапляння у «кремлівське досьє» означає, що згадані бізнесмени стають «токсичними особами» для американського та європейського бізнесу. Це також означає, що із проблемними партнерами не вестимуть спільні проекти, цим людям не відкриватимуть рахунки західні банки і тим більше не видаватимуть кредити. Більше того, у «кремлівському досьє» вперше назвуть не тільки бізнесменів, які збили свої статки, співпрацюючи із режимом Путіна, але й їхніх дітей чи інших родичів, на яких часто переписані гроші [207].

Американський сенатор Роберт Портман 5 квітня в Києві сказав, що «санкції були подовжені і посилені. І вони дуже важливі і сприятимуть успішному вирішенню конфлікту на Донбасі і питанню Криму» [208].

А вже 6 квітня США ввели санкції проти 24 російських бізнесменів і високопосадовців, а також

низки компаній. США внесли до санкційного бізнесменів Олега Дерипаску й Ігоря Ротенберга, голову «Газпрому» Олексія Міллера, секретаря Радбезу РФ Миколу Патрушева, міністра внутрішніх справ РФ Володимира Колокольцева та інших росіян [209].

У відомстві пояснили, що рішення про розширення санкційного списку відбулося після публікації доповіді на виконання положень закону США «Про протидію супротивникам Америки за допомогою санкцій» (CAATSA) зі списками російських чиновників, голів держкомпаній і мільярдерів, так званого «кремлівського списку»: «Сьогоднішнє рішення націлене на низку осіб, перелічених у доповіді, зокрема тих, хто дістає вигоду від режиму Путіна і відіграє головну роль у підтримці зловмисних дій Росії» [209].

Громадянам США заборонено вести бізнес із фізичними та юридичними особами із санкційного списку. Активи фігурантів списку, що підпадають під юрисдикцію США, буде заморожено.

Згідно із законом CAATSA, до «кремлівського списку» попали 114 високопосадовців і 96 бізнесменів, наближених до «російського режиму». У ньому згадано помічників і радників президента РФ Володимира Путіна, усіх членів уряду РФ, зокрема прем'єра Дмитра Медведєва, мерів Москви і Санкт-Петербурга. До списку також потрапили бізнесмени зі статком понад \$1 млрд. Вони посідають перші 96 місць у торішньому рейтингу 200 найбагатших бізнесменів Росії, підготовленому російською версією видання Forbes [209].

Нові санкції США дали стрімкі результати: відбувся обвал на російських біржах, за кілька днів російські олігархи і компанії, внесені до нового санкційного списку, втратили мільярди доларів.

У рейтингу американського журналу Forbes, який підраховує статки найбагатших людей планети, значиться, що російські мільярдери зараз - серед лідерів антирейтингу за обсягами втрачених коштів. Тільки за половину понеділка 9 квітня учасники нового списку втратили майже 3 млрд доларів своїх сукупних статків, впливає з рейтингу. Якщо враховувати всіх олігархів, у тому числі тих хто не потрапив під санкції, то втрати 54 бізнесменів склали приблизно 14 млрд доларів [210].

Україна планує синхронізувати санкції проти Російської Федерації із США. Про це йдеться в повідомленні на Facebook-сторінці президента Петра Порошенка: «Очікую від Ради національної безпеки і оборони України вже ближчим часом на комплексні пропозиції щодо синхронізації українського та американського санкційних режимів», - наголосив президент [211].

Не слід також забувати про катастрофу пасажирського літака рейсу МН17. Питання притягнення до відповідальності винних у збитті боїнгу - це справа часу. Нагадаємо, літак компанії Malaysia Airlines рейсу МН17 було збито на сході України 17 липня 2014 року. В авіакатастрофі загинули усі 298 людей, які перебували на борту. Британська розвідка заявила, що російські військові доставили на Донбас влітку 2014 року зенітно-ракетну установку, з якої був збитий малайзійський боїнг рейсу МН17 [212].

У січні 2018 року, суд визнав відповідальним за знищення рейсу МН-17 ракетою Бук тодішнього лідера бойовиків «ДНР» Ігоря Гірка У позові родичів жертв катастрофи малайзійського «Боїнга», який було повністю задоволено американським судом, прямо вказується на те, що Гіркін був працівником російської розвідки.

Як заявив адвокат Назар Кульчицький: «В позові, який було повністю задоволено, прямо вказується на те, що Гіркін фактично був працівником російської розвідки і що вся ця діяльність здійснювалася фактично під контролем Російської Федерації, зокрема, перевезення БУКа, з якого було збито цей літак - як на територію України, так і вивезення його потім на територію Росії... Тобто це судові рішення вже фактично встановило цей факт. Тому я думаю, що набагато цікавішим буде те, чи знайде це своє подальше відображення. Зокрема, чи зможуть жертви цього злочину покласти відповідальність в, наприклад, американських судах вже не на Гірка, а на Росію, в інтересах якої, згідно з цим рішенням, діяв безпосередньо Гіркін» [213].

Ігорь Гіркін, згідно з рішенням суду, повинен виплатити компенсації на загальну суму \$400 мільйонів. Колишній так званий «міністр оборони самопроголошеної Донецької народної республіки» Гиркин заявив, що йому «ні тепло, ні холодно» від рішення суду за позовом родичів жертв катастрофи малайзійського «Боїнга» [213].

У березні 2018 року нідерландські ЗМІ опублікували імена головних підозрюваних у справі збитого літака Boeing 777 компанії Malaysia Airlines. Нідерландське видання незалежних журналістських розслідувань Zembla пише, що СБУ визначила групу з семи осіб, причетних до катастрофи літака. Згідно з опублікованою інформацією, у списку фігурують імена російських військових Ігоря Гірка, Сергія Дубинського та Миколи Ткачова [214].

«Ми провели кримінальне розслідування за звинуваченнями у скоєнні воєнних злочинів, зокрема, Гіркіним, Плотницьким, Дубинським та Ткачовим. У такий спосіб ми визначили винних і ми знаємо, хто вони», - заявив в інтерв'ю Zembla экс-голова СБУ Валентин Наливайченко [215].

Тож, якщо вина всіх причетних до знищення рейсу МН-17 буде доведена, то існує ймовірність, що санкції будуть суттєво посилені.

Прогнози та перспективи на майбутнє

На кінець зими 2018 року, за словами Леоніда Кравчука, війна на Донбасі зайшла в глухий кут. Жодна зі сторін не мала бажання йти на поступки, стосовно принципових питань.

Так, зокрема Росія однією з вимог введення миротворців на Донбас висувала присутність в місії представників країн-сателітів РФ, мова йде про Білорусь і Казахстан. Однак Україну такий варіант однозначно не міг влаштувати.

Ще одне питання пов'язане з необхідною кількістю миротворців для запровадження повномасштабної місії в Україні. Як прозвучало у заяві экс-глави НАТО Расмуссена на конференції в Мюнхені, країни Європи і навіть третього світу не можуть назбирати необхідну кількість миротворців для операції на Донбасі - близько 20 тисяч військових. Сьогодні найбільший контингент - 10 тисяч миротворців розташований на ділянці 80 кілометрів у Лівані. Тоді як неконтрольована ділянка україно-російського кордону складає близько 400 кілометрів [216].

Сподівання на те, що саме миротворці ООН на Донбасі можуть вивести Мінські угоди з глухого кута, мають практично всі, але пошук компромісів у цьому питанні виявився складним. Генеральний секретар Організації з безпеки та співпраці в Європі Томас Гремінгер вважає, що: «Потенційно, справді, якби прийшли до згоди з приводу того, яка саме операція ООН могла б бути, це могло б забезпечити нас необхідним політичним імпульсом, щоб вийти з політичного глухого кута у виконанні Мінських угод» [217].

Отже, спочатку питання варто вирішити по суті. Водночас, зазначає генсек ОБСЄ, потрібно усвідомлювати, що під час реалізації Мінських угод необхідно вирішити «обидва набори положень» - пов'язаних із безпекою й пов'язаних із політикою.

Спецпредставник США Курт Волкер також переконаний, що миротворці зможуть посприяти створенню умов, за яких Мінські угоди будуть реалізовані. Дипломат заявляє, що розгортання миротворчих сил ООН стане найкращим варіантом для захисту російськомовного населення на Донбасі: «Найкраща річ, яку ми можемо зробити для захисту людей, створення безпеки і створення миру, полягатиме у запровадженні миротворчої сили з мандатом ООН у регіоні, яка реально припинить конфлікт та створить умови, за яких Мінські угоди зможуть повністю бути втіленими» [218].

Експерт ООН Річард Гоуен підготував доповідь по врегулюванню ситуації на сході України. У доповіді йдеться про формат миротворчого контингенту, а також згадується про поліцейський компонент.

На відповідній інфографіці наводиться такий склад миротворчої місії ООН: Загальна кількість військових - 20 000; Особовий склад «на місцях» - 15 000 - 18 000; Особовий склад на міжнародному кордоні - 5 000; Поліцейський компонент - 4 000. Серед можливих учасників потенційної місії ООН в Україні наводяться наступні країни: Австрія, Фінляндія Швеція, Білорусь, Казахстан, Монголія, Аргентина, Бразилія, Чилі, Португалія і Греція [219].

Однак, місія ООН не повинна закріплювати російські «перемоги» в Україні. Таку думку висловив экс-командувач силами США в Європі Бен Ходжес: «Я вважаю, що для введення миротворчих військ можуть ухвалити угоду на кшталт мінської. Це було би шансом. Українських солдатів убивають щотижня, люди дістають поранень, ми хочемо це припинити. Але хочемо зробити це таким чином, щоби не закріплювати російські «перемоги» в Україні... Подивіться на сміливих чоловіків і жінок із моніторингової місії ОБСЄ, під яким тиском вони перебувають. Тож необхідно переконатися, що якщо буде якась миротворча місія або місія з виконання угоди, вона буде здатна протистояти цьому» [220].

Також, за його словами, мають бути дуже чіткі правила залучення до місії, чітка командна структура, «а не просто люди, які хочуть до «блакитних шоломів». «Інакше це зовсім не допоможе ситуації. Це мають бути країни, що не входять до НАТО. Якісні військові можуть бути, наприклад, зі Швеції або Фінляндії», - припустив американський генерал [220].

І тут знову у Росії заявили про незгоду з такими пропозиціями. У Кремлі відкинули «план Расмуссена» з урегулювання ситуації на Донбасі.

Член Ради Федерації Федеральних зборів Росії Олексій Пушков заявив в інтерв'ю DW, що цей план не запрацює, якщо буде реалізовуватись на умовах Києва: «Київ же хоче все й одразу. Ми з цим не погоджуємося... Якщо це план, який передбачається на всій території Донбасу, він не спрацює. Миротворці ідуть туди встановлювати мир, а не воювати» [221].

Тому, на думку Пушкова, місію необхідно погодити з так званими «ДНР» та «ЛНР». За його словами, Москва наполягатиме на запровадженні миротворчої місії для захисту Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ: «Ми маємо рухатися повільно, спочатку ввести миротворців, які допоможуть ОБСЄ виконувати їхню місію. Київ хоче забагато і зарано»[221].

Отже знову були озвучені відомі тези Путіна: відправити «блакитні шоломи» в регіон можна, але виключно для гарантування безпеки спостерігачів ОБСЄ. Зрозуміло, що Київ буде стояти на тому, щоб миротворці були розміщені по всій зоні конфлікту, включно з невідконтрольною Україні ділянкою українсько-російського кордону. Знову ситуація заходить у тупік...

Виникає питання: чому саме так діє РФ?

Один із миротворчих сценаріїв - заморозить конфлікт на Донбасі. Це можна зробити з допомогою

лояльних до Росії Білорусі, Австрії, Швеції та Німеччини, які увійдуть у склад миротворчої місії. Таку думку висловив директор Українського центру прямої демократії Ігор Курус: «Такий склад миротворчого контингенту говорить про те, що ми матимемо Донбас замороженим навіки. І загострення там буде відбуватися тоді, коли цього захочуть у Кремлі. Тому що країни, які виголосили своє бажання брати участь у миротворчій місії, - це російськоцентричні країни, які дуже чутливі до прохань Москви... Якщо сьогодні зробити в цих країнах опитування: тягнуться до відновлення співпраці з Росією чи до категоричних санкцій проти РФ? Вони проголосують за відновлення співпраці. Так склалося історично після Другої світової війни. Там були потужні працівники КДБ. І досі є. Вплив Росії на ці країни дуже потужний. Якщо складеться такий миротворчий контингент на Донбасі, він буде підконтрольний Кремлю» [222].

Доречи, Швеція, Німеччина, Австрія та Білорусь висловили готовність надати контингент для участі в миротворчій місії ООН на Донбасі. Пізніше з аналогічною заявою виступили у Фінляндії.

За таких умов, політолог Василь Мокан взагалі не бачить райдужних перспектив щодо введення миротворців на Донбас: «Ідея миротворців після коментарів Лаврова, що Росія не сприймає місію з мандатом по всій окупованій території - примарна. Ясно, що оголошення екс-генсеком НАТО Расмуссеном план, якого дотримуються Україна і США, починає розв'язання проблеми Донбасу не в інтересах Росії. Москва його блокуватиме і торгуватиме за власний проект резолюції – поступове введення миротворців з паралельним виконанням Україною політичної частини мінських угод» [223].

Нажаль, українське питання для світових еліт не таке вже актуальне, як кілька років тому, вважає політолог В.Мокан. Проблеми української територіальної цілісності - це не та проблема, якою переймаються поруч з іншими гарячими точками: Іраном, Сирією і КНДР.

Наступне слово було за Україною. Білорусь не має брати участі в миротворчій місії ООН на Донбасі, адже вона є членом Організації Договору про колективну безпеку, про це заявила заступниця міністра закордонних справ України Олена Зеркаль: «Білорусь не вийшла з ОДКБ і є членом цієї організації. А якщо ми виключаємо НАТО, то дуже логічно, щоб не говорили, що країни ОДКБ теж беруть участь в місії... Зараз я думаю, найголовніше, що миротворці повинні бути на кордоні України з РФ, і як буде розгортатися місія поетапно. Дискусія з цього приводу триває» [224].

Нагадаємо: ОДКБ - Організація договору з колективної безпеки («Ташкентський договір») - військово-політична міжнародна організація, в яку входять Росія, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан.

Олена Зеркаль підкреслила, що зусилля України та її західних партнерів спрямовані на те, аби дати Росії зрозуміти: «грати за їхніми правилами ніхто не буде».

Без миротворців на кордоні Донбас перетвориться на Придністров'я - про це заявив представник України у Тристоронній контактній групі з мирного врегулювання ситуації на Донбасі, колишній Президент України Леонід Кучма: «Миротворці повинні бути на всій території і, перш за все, на українсько-російському кордоні... Коли нам пропонують спочатку на лінію зіткнення ввести «голубі шоломи» для того, щоб вони захищали ОБСЄ, - це значить, зробити новий кордон з Україною. Це аналогічно до Придністров'я - там теж є голубі російські каски», - сказав він [225].

Кучма також висловив думку, що «на сьогодні мир в Україні на 90% залежить від позиції США». Іншими словами: питання миротворців – це можливість досягнення компромісу між США і РФ.

Ймовірна участь білорусів у миротворчій місії на Донбасі на певний момент всіх задовольняла, і це також був певний компроміс між США і Росією. Таку думку висловив експерт Дмитро Снегирьов: «Був якийсь компроміс щодо участі військових контингентів країн між США і Росією. Москва наполягала на участі країн, які пов'язані з нею. США залишали за собою право на командування місією і наполягали на участі не країн НАТО - Швеції, Фінляндії, Австрії, тих, хто афільовані зі США. Після заяви Порошенка про неможливість участі Білорусі, знову постає питання: хто ж там буде? Казахстан? Теж скажуть, що Астана в орбіті Москви - Росія претендує на північні області Казахстану, тому має вплив на Назарбаєва... З торпедуванням участі Білорусі в місії ООН торпедується момент консенсусу. Переговори знову зводяться до нуля, і треба шукати новий компроміс. Перестороги щодо участі Білорусі є - під виглядом білорусів можуть бути росіяни. Але миротворці - це компроміс між США і РФ. Він не задовольняє нікого, більше всього Україну. Введення миротворців не відповідає потребам нашої держави. Це гра Порошенка - намагання відновити нашу суб'єктність, але не реальні кроки» [226].

Однак, при цьому американська адміністрація не виключає участі Організації Договору з колективної безпеки (ОДКБ) у потенціальній охоронній місії ООН на Донбасі. Спецпредставник США Курт Волкер висловив думку, що «зі сторони Росії, ймовірно буде якийсь інтерес до того, щоб були залучені країни ОДКБ, такі, як, наприклад, Казахстан, що не виключено» [227].

З моменту останньої зустрічі Волкера з Сурковим у січні від РФ до сих пір не надходило оцінок зроблених пропозицій щодо миротворчої місії на Донбас: «М'яч на російському боці. Ми надали наше бачення миротворчої місії, як в плані географії, так і в плані мандату, ми детально обговорили це з

росіянами. У січні під час зустрічі з Сурковим було сказано, що вони це взяли до відома, і що вони розроблять власні пропозиції для нас, щоб їх обговорити та призначити нову зустріч. Від того часу ми нічого від них не чули, але сподіваюся, що це станеться дуже скоро», - вважає американський дипломат [228].

Треба також зауважити, що не всі політики сприймають ідею введення миротворців на Донбас як гарантію припинення конфлікту, існують як прихильники такого сценарію, так і скептики.

На думку Президента України Петра Порошенка, миротворці ООН - єдиний спосіб припинити насильство на Донбасі: «Буду робити все можливе, щоб якнайшвидше запровадити миротворчу місію ООН на окупованому Донбасі. Це - єдиний варіант, який може зупинити вбивства, як можна відновити український суверенітет на окупованому Донбасі. Для цього достатньо, щоб Росія пішла з окупованих територій» - заявив президент [229].

Однак експерт з питань зовнішньої та безпекової політики, дипломат Олександр Хара зауважив: миротворча місія не може зупинити збройну агресію Росії, оскільки вона передбачає дещо іншу мету. «Для початку, місії ООН були розгорнуті в тих країнах, де є громадянська війна або протистояння між етнічним чи релігійними групами. У нас все по-іншому. У нас є збройна агресія однієї країни проти іншої - і частина окупованих територій. Натомість, на жаль, лише нещодавно наш Парламент спромігся визнати Росію агресором, а території - тимчасово окупованими. Але це лише півкроку. Більше кроків виконавча влада не робить, а це розірвання дипломатичних стосунків з країною-агресором і таке інше. До того ж, варто розуміти, що для Росії припинення війни на Донбасі - це неможливий крок, оскільки ця війна є інструментом впливу на Київ, способом обмежити суверенітет всієї України», - зазначив дипломат [230].

Щодо ймовірної появи миротворчої місії ООН на Донбасі в 2018 році достатньо песимістично висловився постійний представник України при ООН Володимир Єльченко: «Я залишаюся песимістом щодо цього питання. Я вважаю, що для успіху в цій справі потрібно, щоб виникли якісь умови чи «збіглися зірки», можна по-різному говорити. Поки цього не відбувається. З осені минулого року багато експертів говорили, що є вікно можливостей - президентські вибори в Росії. Ось Путін переобереться і може змінити своє ставлення, і Росія погодиться. Зараз вже говорять, що позиція Росії не зміниться, поки не відбудеться чемпіонат світу з футболу... Я не можу говорити за Росію, але їхня головна позиція, як мені видається, не зазнає жодних змін щодо присутності миротворчих сил ООН на українсько-російському кордоні. А це та «червона лінія», яку ми ніколи не перейдемо. Росіяни теж, напевно, ніколи її не перейдуть у зворотному напрямку. Можна сперечатися на круглих столах, семінарах, у нас багато експертів на цю тему вже висловилися, але, на жаль, немає тієї реалістичної платформи, на якій можна почати роботу в Раді безпеки над мандатом такої місії... Якщо на якомусь етапі Росія зрозуміє, що утримувати Донбас в тому вигляді, в якому він зараз перебуває, їй вже не під силу, тоді вони погодяться на те, щоб туди увійшли сили ООН. Але і в цьому разі вони спробують таким чином «заморозити» конфлікт, зняти з себе відповідальність і перекаласти її на Організацію Об'єднаних Націй. Коли це станеться, і чи взагалі відбудеться, я думаю, на сьогодні не може сказати ніхто... Найголовніше полягає в тому, що будь-яка миротворча операція ООН можлива тільки в тому разі, якщо є згода сторін конфлікту. Наша ситуація стосується згоди України та Росії. Але тут є ще одна заковика: Росія категорично не визнає себе стороною цього конфлікту. Вона спочатку має визнати себе стороною конфлікту, а потім дати свою згоду на миротворчу операцію. Але ці два кроки Росії буде зробити дуже важко, в сьогоdnішньому її вигляді та з сьогоdnішньою її позицією», - зазначив український дипломат [231].

Але, так чи інакше, розпочатий раніше процес, спрямований на розгортання миротворчої місії на сході України, поступово рухається уперед. Так, за підсумками квітневої зустрічі Петра Порошенка з президентом Туреччини Реджепом Таїпом Ердоганом, Туреччина підтримала розгортання миротворчої місії ООН на окупованій частині Донбасу і заявила про готовність взяти у ній участь [232].

10 квітня, під час візиту Президента України до Німеччини, Петро Порошенко обговорив деталі можливого введення миротворців ООН на Донбас. За словами виконавчого директору Центру прикладних політичних досліджень «Пента» Олександра Леонова: «Треба зважити на підвищену активність української дипломатії, українського Президента щодо миротворців. От були переговори в Туреччині, де турки заявили, що готові направити миротворців. Важливо, що це перший закордонний візит до Німеччини, до новообраного і новозатвердженого канцлера. Це теж у принципі нюанс, який також має значення. І тут я би сказав, вочевидь, що рішення щодо миротворців виходить на фінішній етап» [233].

Існує західний консенсус щодо розміщення миротворців на Донбасі, і Росію будуть просто дотискати до прийняття цього формату, зауважив О.Леонов. «Не має заморозити конфлікт» - саме так у Європарламенті визначили головну мету перебування миротворців ООН на сході України.

За словами Президента Петра Порошенка, вже створюється атмосфера того, що миротворці

потрібні на Донбасі: «У нас на сьогодні більше чотирьох десятків країн погодилися взяти участь у складі миротворчої операції, починаючи від Канади, від представників країн Великої сімки і завершуючи країнами ЄС, які не є членами НАТО: Австрія, Швеція, Фінляндія і багато-багато інших» [234].

Миротворці мають забезпечити проведення вільних виборів на Донбасі - на цьому наголосив Президент України Петро Порошенко: «Миротворці також мають забезпечити проведення вільного волевиявлення громадян на Донбасі, враховуючи також голоси тимчасово переміщених осіб - а мова йде про 1 млн 600 тис людей, яких позбавили права обирати місцеву владу та боротися за повернення України... Нам потрібна повноцінна миротворча місія, яка матиме мандат, повноваження і можливості щодо роззброєння збройних формувань російського або місцевого походження, підконтрольних росіянам, які в порушення закону окупували Донбас» [235].

Порошенко також закликав позбавити Росію права вето у Радбезі ООН, на його думку, країна-агресор має бути позбавлена можливості блокувати рішення Ради безпеки ООН: «Організація Об'єднаних Націй потребує у негайному реформуванні. Треба позбавити права вето країну-агресора. Також треба підвищити ефективність безпеки інших союзів, у тому числі - НАТО. І широко відкрити двері для України у безпеці цього об'єднання» - заявив Порошенко [236].

На думку представника України в Тристоронній контактній групі (ТКГ) із врегулювання ситуації на Донбасі Ольги Айвазовської, ООН може переглянути право вето Російської Федерації у питанні введення миротворчої місії на Донбасі: «Форматів переговорів багато. Є формати інформаційні, є комунікаційні. Також, як і поліцейська місія ОБСЄ, о котрій говорили, рішення по ній могло б бути прийнято виключно у Відні. Що стосується миротворчої місії, рішення по ній буде прийматись у Нью-Йорку... Навіть якщо під час Совбезу ООН Російська Федерація накладе вето, все більше і більше розмов про те, що треба переглядати внутрішні процедури, тому що дане вето свідчить про неспроможність організації працювати... Право вето було б великою помилкою, або воно потребує у реформуванні. Можливо, що передумовами стануть Сирія - Україна у частині певних місій або рішень у Совбезі ООН» - заявила Айвазовська [237].

Але спеціальний представник США стосовно України Курт Волкер припускає, що РФ не використає право вето щодо миротворчої операції ООН. Дипломат розглядає місію ООН як «перехідний механізм для того, щоб перейти від теперішньої ситуації, коли контроль здійснює РФ, до ситуації, коли контроль буде українським».

Волкер вважає, що Росія всеж погодиться на проведення миротворчої місії на Донбасі і не стане використовувати право вето у Радбезі ООН: «Ніхто не пропонує це нав'язувати - Росія бачить це як конструктивний механізм для імплементації мінських домовленостей, тому ідея російського вето не повинна виникнути» [238].

Також Курт Волкер розповів про можливий формат миротворчої місії в Україні. Запропонований формат миротворчої місії для України не є традиційним для Організації Об'єднаних Націй: «Місія в Україні буде тимчасовою, базуватись на добровільній участі інших країн і потребуватиме згоди Росії», - заявив спецпредставник США [239].

Завданням такої місії, на думку Волкера, має стати забезпечення безпеки на окупованих територіях на час виведення Росією своїх військ, створення умов для проведення місцевих виборів, а також амністії для тих, хто чинив злочини у рамках конфлікту. Саме такий формат миротворчої місії дозволить досягти виконання Мінських домовленостей. «Зрештою, відбудеться передача територій під контроль України», - наголосив посадовець.

Такий формат дозволить зробити миротворчу місію в Україні менш витратною для ООН і такою, що сприяє врегулюванню конфлікту, а не його замороженню, вважає Курт Волкер.

Нагадаємо також те, що в березні 2018 року Волкер закликав ліквідувати ДНР та ЛНР. Тоді він зазначив, що терористичні організації Донецька народна республіка та Луганська народна республіка не відповідають Конституції України та мінським угодам, оскільки домовленості спрямовані на відновлення суверенітету і територіальної цілісності України. Курт Волкер вимагав також від РФ припинити залякувати представників ОБСЄ на Донбасі [240].

Виходячи з викладеного, ми бачимо, що США готові до компромісів з Росією по миротворцях на Донбасі. Не виключено, що і на російський варіант введення «блакитних шоломів». США, вочевидь, хочуть спонукати Росію до якихось дій по місії ООН, тому дають сигнали, зокрема говорять, що участь країн у місії буде добровільною і немає ніякого примусу.

Утім, Росія вже третій місяць мовчить щодо питання по введенню миротворців. Мотиви такої тактики цілком зрозумілі.

Як пояснив колишній повноважний посол США в Україні Стівен Пайфер, Росія зацікавлена в заморожуванні війни на Донбасі, тому Кремль не погоджується на введення миротворців ООН на неконтрольованій Україною ділянці російсько-українського кордону. На його думку, та ціна, яку РФ платить за конфлікт, терпима [241].

Росія не реагує на пропозицію США по миротворцях. Сурков сказав, що повідомить про рішення РФ. В свою чергу, Дмитро Песков стверджує, що процес двосторонніх переговорів Вашингтона і Москви в форматі Волкер - Суркова припинений. Кремль тримає паузу, наочно демонструючи, що остаточне слово за Росією. І рішення про введення миротворців і формат місії, по суті, буде рішенням РФ [241].

Іде дипломатична гра: Росія намагається зберегти за собою Донбас і зміцнити вплив в усій Україні, США дають Росії можливість вивести війська з Донбасу і при цьому «не втратити обличчя» Путіну.

Втім, сам Путін у нещодавній телефонній розмові з Меркель ще раз підкреслив червону лінію, за яку Москва не перейде: Росія лишається на тих самих позиціях - місія ООН лише для охорони спостерігачів ОБСЄ.

Як відомо, найліпший захист - це напад. Тому дехто у Росії навіть вдається до звинувачень на адресу Волкера. Так наближений до Суркова російський політолог Олексій Чеснаков звинуватив Волкера у використанні «мегафонної дипломатії» та підтримці поставачань летальної зброї Україні. Нібито саме проукраїнські заяви спецпредставника Держдепу США стосовно України Курта Волкера стали головною причиною призупинення його переговорів з помічником президента Росії Владиславом Сурковим: «Например, его заявление в Гудзоновском институте о том, что «ЛНР и ДНР созданы для поддержания конфликта» и «должны быть расформированы», очень затруднило консультации с «республиками» по мандату миссии ООН и, возможно, стало главной причиной переноса встречи с Сурковым на неопределенный срок» [242].

Політолог відмітив, що Росія зараз очікує від США погодженні з ЄС поправки до висунутих на дубайській зустрічі пропозицій. Окрім цього, переговори ускладнив також і прийнятий в Україні закон про інтеграцію Донбасу, який нібито робить неможливою реалізацію Мінських домовленостей і погіршує можливості для урегулювання конфлікту на Донбасі.

На думку О.Чеснакова, Кремль також бажає побачити, яку позицію займе новий голова Держдепу США Майкл Помпео.

Щодо позиції Помпео стосовно України, то для РФ мабуть вона не стане приємним сюрпризом. Як заявляв раніше Волкер, то на той час ще кандидат на посаду держсекретаря США Майк Помпео підтримував теперішню політику США стосовно України: «Я декілька разів зустрічався з кандидатом на посаду держсекретаря США Майком Помпео і він сказав, що задоволений нашою політикою стосовно України» [239].

Американська дипломатія всіляко допомагає встановити мир в Україні, зокрема через представника США з питань України Курта Волкера і тепер чекає на відповідь Кремля, розповіла посол США в Україні Марі Йованович: «Коли ми дивимось на смерть і руйнування, спричинені силами, якими керує Росія останні чотири роки, ми далі хочемо допомогти знайти рішення. Я знаю, що ви в курсі, що посол Курт Волкер керує нашими зусиллями намагатися працювати не тільки з росіянами, але й з Україною та з однодумцями, перш за все, з партнерами «нормандської четвірки» - Францією та Німеччиною. Але є й багато інших країн, які також хочуть допомогти. Тому він, очевидно, має план, він працював з росіянами над цим, і ми очікуємо на російську відповідь. І ми ще не отримали цієї відповіді. Отже, я думаю, що наступний крок за Росією», - переконана посол [243].

Тож яким буде цей крок Росії? З великою ймовірністю спецпредставник США Волкер і помічник Путіна Сурков зустрінуться. Але навряд чи вони знайдуть компроміс щодо місії ООН, тому США повинні поставити Росії ультиматум - таку думку висловив політичний експерт Сергій Постолювський.

Як вважає політолог: «Путіну вигідно тримати далі ситуацію на Донбасі в стадії конфлікту низької інтенсивності. Коли немає активних великих бойових дій, але, на жаль, щодня гинуть люди. Тому президент РФ не хоче введення миротворців... США та Росія будуть і далі обговорювати тему введення миротворчого контингенту на Донбас. Але результату не буде, поки США не поставлять Росії конкретний ультиматум. Вашингтон повинен визначити терміни введення місії ООН і відповіді Москви. Якщо Кремль буде мовчати, це означатиме, що Росія проти місії ООН. І тоді США вводять нові санкції,» - переконаний Сергій Постолювський [244].

Нам залишається надіятись на те, що «блакитні шоломи» ООН допоможуть встановити мир в Україні. У разі введення міжнародного миротворчого контингенту на Донбас він або підтримуватиме мир, або примушуватиме до нього, при цьому кількість особового складу може становити від 10 до 40 тисяч - про це заявив міністр оборони Степан Полторак [245].

Нагадаємо, на сьогодні понад 40 країн погодилися взяти участь у миротворчій операції на Донбасі. За попередніми підрахунками, на утримання такого контингенту буде потрібно приблизно 1,2-1,5 млрд. доларів на рік [246].

Ще одна проблема, яка привернула увагу світової громадськості у квітні 2018 року, це війна у Сирії. Події розгортались таким чином, що у ЗМІ заговорили про можливий початок третьої світової війни. Українські політики також обговорювали ситуацію у Сирії і міркували: яким чином це може відгукнутись в Україні? При цьому погляди та припущення експертів розділились на діаметрально протилежні.

Нагадаємо, що 7 квітня кілька моніторингових і медичних груп, які працюють в Сирії, заявили про хімічну атаку в місті Дума. За різними даними, в результаті атаки загинули від 70 до 75 осіб, ще близько тисячі постраждали. При цьому влада Сирії а потім і Москва інформацію про хімічну атаку назвала сфабрикованою. Трамп пообіцяв здійснити ракетний удар в Сирії через хімічну атаку в місті Дума, в результаті якої загинули десятки людей. У відповідь на це, посол РФ в Лівані Олександр Засипкін заявив про те, що Росія залишає за собою право збивати всі ракети і знищувати джерела вогню у випадку агресії США проти Сирії [247].

В ніч на 14 квітня Сполучені Штати разом з Францією і Великобританією почали військову операцію проти Сирії. Було випущено понад 100 крилатих ракет і ракет класу «повітря – земля» по військових об'єктах. Удар було спрямовано на ймовірне місце виробництва елементів хімічної зброї. Президент РФ Володимир Путін звинуватив США у посиленні гуманітарної катастрофи в Сирії і заявив, що РФ скликає екстрене засідання Радбезу ООН «для обговорення агресивних дій США та їх союзників». Однак, Рада Безпеки ООН не ухвалила внесену Росією резолюцію про засудження удару по Сирії силами США, Великобританії і Франції [248].

США не вважають, що ситуація в Сирії може відгукнутися на Донбасі. Про це заявив спецпредставник США з питань України Курт Ролкер: «Росіяни вже 4 роки підтримують конфлікт на Сході України - танками, мінометами, піхотою, радіоелектронною зброєю - усім, що можна собі уявити. Відтак це питання постійної ротації техніки та людей. Я не думаю, що зараз рухи на російсько-українському кордоні помітно відрізняються від тих, що ми бачили останні 3,5 роки» [248].

Волкер не вважає, що Кремль готує новий наступ на Донбасі найближчим часом, за його словами, справи на Близькому Сході і в Україні - це різні речі. Отже, виходячи з цього, жодних наслідків для України через нанесення будь-якого удару по об'єктах в Сирії з боку Сполучених Штатів не буде.

Однак, ряд експертів вважає, що часткова втрата Росією впливу на Близькому Сході може спровокувати посилення конфлікту в Донбасі в якості компенсації - для посилення позицій РФ.

Нардеп Дмитро Тимчук не виключає можливості того, що президент РФ Володимир Путін в разі виникнення військових проблем у Сирії може спробувати помститися, натиснути на Захід і влаштувати загострення боїв на Донбасі: «Чи може Путін спробувати відігратися на Україні в разі поразки в Сирії? Це цілком можливо. Як наслідок політичного тиску, тобто якщо відходити від суто військово-організаційних питань і переходити в сферу політики, то цілком можливо, що ескалація на Донбасі буде

для Путіна засобом політичного тиску. Я абсолютно не виключаю такого сценарію і, знаючи войовничий образ Путіна, цілком імовірна ескалація на Донбасі в разі невдачі російських військ в Сирії - це якраз у душі нинішньої кремлівської верхівки» [249].

Російський політолог Дмитро Орешкін пояснив чому Володимир Путін у будь-якому разі програє в Сирії та чого в цьому контексті чекати на окупованому РФ Донбасі: «Тут є два варіанти, і обидва погані для Путіна. У випадку удару США по Сирії, йому треба давати відповідь. А де і в якій сфері? Безпосередньо вступати в конфлікт зі США - не ті ресурси та можливості. А якщо удар не завдається, Путіну доводиться там залишатися, залишати силовиків - це досить дороге задоволення і, головне, безперспективне... якщо не буде військового конфлікту, для Путіна проблема полягатиме в тому, що протистояння переходить у сферу м'якої сили, де в Росії набагато менше ресурсів, ніж в умовного Заходу. Цей варіант довгий за часом, але все одно веде до поразки Путіна... На Донбасі для Путіна приблизно така ж ситуація: все більше людей з націонал-патріотичного сектора російської громадської думки відчуває приховане розчарування. Путін виступав як рятівник «русского мира», але обмеженість у ресурсах не дозволяє йому довести розпочату справу до кінця. «Новоросія» як ідея провалилась, а в так званих ЛНР і ДНР немає ніяких перспектив. Що з ними робити - незрозуміло. Це приблизно та ж Сирія, тільки ближче до Росії. Або те ж саме Придністров'я... Я думаю, що після поразки в Сирії Путін не зможе ні піти з Донбасу, ні відігратися там. Приєднати та робити жорсткі кроки в нинішніх умовах для Путіна було б контрпродуктивно... В Путіна на Донбасі немає виходу: ні туди, ні сюди. Сурковська стратегія полягала в тому, щоб впихнути це вугілля назад за комір Петру Порошенку. Щоб Україна платила за розбитий посуд, а реальна політична, ідеологічна та силова складові через місцеві органи влади залежали від Москви... Проблема, на мій погляд, полягає в тому, що ні в Києві, ні в Москві не хочуть цю токсичну територію приймати в зону своєї відповідальності. Причому для Путіна це удвічі контрпродуктивніше, бо разом з цією «чорною дірою» він отримає ще й міжнародний осуд. Я думаю, що найбільш ймовірно, що нічого не станеться: буде підтримуватися таке ж безперспективне топтання на місці» [250].

Однак, в Україні мали готуватись до найгіршого сценарію, МЗС попередило про ймовірний удар РФ на сході: «Ймовірність завдання Росією удару по Україні на тлі останніх подій у Сирії доволі висока... Стовідсотково про можливу реакцію Росії на дії західних союзників у Сирії не скаже ніхто, оскільки невідомо, що в голові у пана Путіна... наші захисники готуються до оборонних дій і до найгіршого сценарію», – зазначив заступник міністра закордонних справ України Василь Боднар [251].

Те, що Україна має бути завжди готовою до ескалації конфлікту, нажаль поза сумнівом. Про це свідчать також намагання Росії перетворити анексований Кримський півострів на «непотоплюваний ракетноносець».

Москва продовжує стягувати в Крим потужну зброю. Розміщення в окупованому Криму російських комплексів С-400 або С-300 є черговим інструментом Кремля для шантажу Європи. Для РФ Крим практичне значення має лише як військовий об'єкт для домінації в Чорноморському басейні.

17 березня постпред України при Організації Об'єднаних Націй Володимир Єльченко заявив, що Росія готується розмістити в Криму ядерну зброю: «Росія починає готувати підґрунтя для розміщення в Криму ядерної зброї. Розконсервуються старі місця зберігання ядерної зброї, все це дуже серйозно... Тобто, Крим вже починає ставати такою «гарячою точкою» не лише в тому сенсі, що він незаконно анексований, але і в тому, що він несе загрозу європейській безпеці, і не лише в регіоні Чорного моря, але і набагато ширше» [252].

За даними Міноборони України, Росія зосередила у тимчасово окупованому Криму понад 32 тис. військовослужбовців, 174 артилерійські системи, 113 літаків, кораблі та підводні човни, системи протиповітряної оборони С-400 та оперативно-тактичні ракетні комплекси «Іскандер». Також РФ ввела до Криму вісім кораблів і підводних човнів з крилатими ракетами морського базування «Калібр» і встановила берегові протикорабельні ракетні комплекси «Бастіон» та «Бал» [253].

За словами заступника міністра оборони України з питань європейської інтеграції Анатолія Петренко: «Кількісні показники військової присутності РФ в Криму (у порівнянні з 2013 роком): особовий склад: було близько 12 тис., станом на сьогодні - більше 32 тис. військовослужбовців; танків РФ не було взагалі, в цьому році їх уже 40; бронетранспортерів - від 92 од. до 680 у цьому році; артилерійських систем - було 24 од., в цьому році - 174 од. різних артилерійських систем... до окупації Росія мала в Криму 22 літаки, а на сьогодні - 113. Також РФ перекинула до Криму 8 кораблів і підводних човнів, які мають на своєму оснащенні крилаті ракети морського базування «Калібр» (сумарно можуть здійснити залп крилатими ракетами - 52 од., дальність ураження - від 1,5 до 2,5 тис. км)» [253].

Раніше, прес-секретар президента Росії Дмитро Песков пояснював розміщення в анексованому Криму чергового зенітно-ракетного дивізіону «заходами з убезпечення російсько-українського кордону» [254].

Виникає питання: Росія готується обороняти Крим від України? Від тієї самої України, в якій вона окупувала цю територію?

За таких умов, коли Російська Федерація п'ятий рік веде проти України неоголошену війну, питання про дружні стосунки зі східним сусідом не на часі. «Напевно, підійде момент, коли нам треба буде розривати дипломатичні відносини. Напевно, зараз ще не той критичний момент розриву», - заявила у березні представник президента Ірина Луценко [255].

У МЗС України пояснили, чому договір про дружбу з РФ не можна продовжувати. «Дію Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і РФ не можна продовжувати, оскільки РФ брутально його порушила, особливо, що стосується проведення виборів російського президента в

окупованому Криму», - на цьому наголосила заступник голови МЗС України з питань європейської інтеграції Олена Зеркаль [256].

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін анонсував, що зовнішньополітичне відомство підготувало пропозиції щодо денонсації Договору про дружбу, співпрацю і партнерство з Росією через грубе порушення Росією його основних положень.

Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Росією і Україною було укладено в 1997 році. Це основоположний документ українсько-російських відносин, який передбачає стратегічне партнерство «на основі принципів взаємної поваги, суверенної рівності, територіальної цілісності, непорушності кордонів, мирного врегулювання суперечок, незастосування сили або загрози силою, включаючи економічні та інші способи тиску» [257].

Україна і Росія з початку російської агресії призупинили дію або розірвали 44 договори: «До 2014 року Україна і РФ уклали 451 міжнародний договір. Після початку збройної агресії ми почали інвентаризацію правової бази двосторонніх відносин з Росією ... Станом на квітень 2018 року по нашим даним було виконано всі необхідні внутрішньодержавні процедури і прийнято рішення про призупинення або зупинення дії одного міждержавного договору, 25 міждержавних договорів (20 з ініціативи України, 5 - Росії), 18 міжвідомчих договорів», - повідомила Олена Зеркаль [258].

У когось може виникнути питання: так чому Україна не розірвала договір про дружбу з РФ з самого початку агресії? Справа у тому, що у договорі про дружбу і співробітництво Росія визнає територіальну цілісність України, тому Київ його досі не розірвав: «Акт про дружбу та співробітництво досі діє саме тому, що там Росія визнає повністю нашу територіальну цілісність, і Росія там зобов'язується про ненапад на українську державу. І поведінка РФ протягом цих 4 років - це пряме порушення [договору]», - пояснила віце-прем'єр-міністр з питань євроінтеграції Іванна Климпуш-Цинцадзе [259].

Термін дії договору спливає восени цього року. Якщо сторони домовляться, то можуть його продовжити, зазначила віце-прем'єр.

У квітні 2018 року Україна прийняла рішення частково розірвати договір із РФ. Петро Порошенко ініціює припинення дії окремих положень договору про дружбу з Росією. Україна використовує положення деяких пунктів договору про дружбу з Росією, позиваючись проти неї за злочини на території нашої держави.

«Повне розірвання договору рішенням Верховної Ради зараз не зовсім в інтересах України. У цьому договорі є основоположні позиції щодо поваги до українських кордонів, їхньої недоторканності з боку Російської Федерації. Також щодо захисту з боку РФ від будь-яких незаконних перетинів, що зараз не виконується, а навпаки - підживлюється з боку Росії, коли вони постачають техніку та озброєння... Ми не зацікавлені в розірванні цих положень. Будемо в подальшому використовувати їх, зокрема, в судовому порядку із захисту наших державних інтересів», - таке пояснення дав секретар комітету ВР із питань нацбезпеки й оборони Іван Вінник [260].

Україна має визначитися стосовно того, чи продовжувати дію так званого Договору про дружбу з Росією на наступні 10 років до 30 вересня 2018 року. Договір про дружбу свого часу виконав свою місію, але тепер він вичерпав себе в усіх можливих сенсах: «Головне - він так і не примусив Росію змінити своє ставлення до нас. Натомість українці змогли за цей період усвідомити себе, вибороти свою незалежність. У цих обставинах договір, переговори щодо якого почалися ще 1992 року, втрачає політичний і символічний зміст», - переконана Олена Зеркаль [261].

Україна вимушена захищати свої права у міжнародних судах. 19 квітня 2017 року Міжнародний суд ООН зобов'язав Росію «утриматись від обмежень відносно можливості кримських татар зберегти власні представницькі інституції, включаючи Меджліс», «забезпечити доступ до отримання освіти українською мовою», та не здійснювати дискримінаційних дій на території АР Крим і не підтримувати акти тероризму на сході України. Проте, Російська Федерація досі продовжує перешкоджати діяльності Меджлісу.

24 квітня 2018 року МЗС України подало звернення до Міжнародного суду ООН з проханням надати роз'яснення про стан виконання попереднього рішення суду у межах позову України проти РФ про застосування Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, зокрема відновити діяльність меджлісу кримськотатарського народу.

«Наше звернення до МС ООН щодо тлумачення наказу про застосування заходів проти РФ – це додатковий тиск на Росію, яка має нарешті почати виконувати приписи Суду, а не робити вигляд, що їх не існує», - наголосив міністр закордонних справ України Павло Клімкін [262].

Однак, за умов коли міжнародні договори порушуються, а рішення судів ігноруються, Україні треба захищати свою незалежність власними силами.

Переведення формату Антитерористичної операції в операцію Об'єднаних сил на Донбасі відбудеться 30 квітня. Переформатування зробить дії українських військових «ефективнішими не лише у

відсічі збройній агресії, а й у протидії диверсійним групам», переконаний президент Петро Порошенко [263].

За словами представника Міноборони Дмитра Гуцуляка: «Керівництво переходить до Збройних сил України. Так у ВСУ з'являються додаткові повноваження щодо реагування на агресію, а частини і підрозділи Національної гвардії, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби, Національної поліції і інші силові органи переходять в підпорядкування Збройним силам України... Відроджені Збройні сили України день за днем нарощують свій бойовий потенціал і бойові здібності. Створено оперативний резерв військовозобов'язаних з бойовим досвідом, істотно покращено забезпечення ЗСУ» [264].

Тристороння контактна група (ТКГ) щодо врегулювання ситуації на сході України надалі збиратиметься в Мінську: «Зміна формату антитерористичної операції на воєнну не позначиться на ході переговорного процесу в Мінську. Нинішня форма збережеться, змін не передбачається ні цього, ні наступного року. Зміна формату або майданчика переговорів - зовсім не запорука ефективності. Сторони мають самі проявляти більше зацікавленості в пошуку компромісу» [265].

Призначений президентом командувач Об'єднаних сил генерал-лейтенант Сергій Наєв пообіцяв підготувати ЗСУ до звільнення Донбасу. «Ключова відмінність в тому, що це військова операція... бойовики так званих «ДНР» і «ЛНР» перейшли під контроль офіцерів Збройних сил Російської Федерації... Протистояти їм у форматі АТО складно. Таким чином, операція Об'єднаних сил має зовсім іншу мету і передбачає виконання інших військових завдань», - повідомив командувач ООС Наєв [266].

Міністр внутрішніх справ України Арсен Аваков також заявив, що підрозділи МВС готуються до деокупації Донецької та Луганської областей: «Сьогодні ми розглядаємо кілька варіантів розвитку сценарію на сході. Ми розуміємо, що звільнення території Донбасу та відновлення контролю над східним кордоном буде поліцейською операцією із залученням миротворчих сил, а не військовою. Сили МВС - поліція та гвардія - готуються до цього варіанту», - сказав Аваков [267].

Арсен Аваков заявив, що не вважає, що реінтегрувати можна відразу весь окупований Донбас: «У мене є свій план. Він називається «тактика дрібних кроків, яким аплодують усі». Я не вважаю, що реінтегрувати можна відразу всю територію окупованого Донбасу. «Блакитних шоломів» стільки немає - на всю територію» [268].

Аваков пояснив, що згідно з його планом, миротворці й українські прикордонники мають узяти під контроль кордон з окупованою територією, після цього на територію мають зайти органи української юстиції, після чого на зазначеній території проводяться вибори згідно з українським законодавством. Він додав, що не має значення, хто переможе на виборах, «головне - сформувані перехідну адміністрацію», а після цього слід ухвалити закони про амністію та колаборантів. Після цього таку «процедуру» Аваков пропонує повторювати в наступних районах [268].

А поки політики обговорювали шляхи повернення Донбасу, «Великоднє перемир'я» було зірване. Бойовиками не забезпечено жодного дня тиші з часу початку перемир'я, серед українських військових є загиблі та поранені.

Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ констатує ризик подальшої ескалації ситуації на Донбасі, де від початку «великоднього перемир'я» бойовики здійснили понад 700 обстрілів. Про це повідомила прес-секретар представника України у Тристоронній контактній групі щодо Донбасу, экс-президента Леоніда Кучми Дарка Оліфер: «Великоднє перемир'я було зірвано. СММ ОБСЄ констатує ризик подальшої ескалації ситуації на Донбасі. З 30 березня по 16 квітня 2018 року зафіксовано одне бойове зіткнення та 720 обстрілів з боку НЗФ ОРДЛО, 685 з них були прицільні» [269].

Український дипломат Роман Безсмертний вважає, що після чотирьох років бойових дій і десятків тисяч жертв владі так і не вистачило мужності назвати речі своїми іменами: «Ніяка це не АТО, ніяка це не Операція об'єднаних сил. Для солдатів, офіцерів, мирного населення – це жорстока і кривава війна. Панове у владних кабінетах, скільки ще років має пройти і скільки людей ще має загинути, щоб ви нарешті назвали війну війною? З такими підходами владної верхівки ця війна не має перспектив закінчення... зараз видумують якісь нові закони, змінюють назви операцій, а по суті продовжується окопна війна, у якій так і не видно кінця краю» [270].

24 квітня Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила рішення, у якому фактично визнала окупацію окремих районів Донбасу Російською Федерацією. Асамблея майже одногослоно підтримала дві поправки, які підтверджують, що неконтрольовані урядом території Донецької та Луганської областей є «територіями, які перебувають під фактичним управлінням Російської Федерації» [271].

Також у цій резолюції ПАРЄ підтвердила засудження російської агресії проти України, яка здійснена у порушення міжнародного гуманітарного права та принципів Ради Європи.

ПАРЄ закликала Росію припинити постачання зброї та військових на Донбас. Таким чином Європа сподівається припинити хвилю переміщення людей в Україні: «Асамблея закликає російський уряд поважати права внутрішньо переміщених осіб (ВПО), зокрема утриматися від постачання зброї,

боєприпасів та військового персоналу, що призводить до подальшого порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини ВПО у відповідних районах конфліктів...», - йдеться у документі [272].

Внаслідок російської війни на Донбасі і в Криму Україна має більше 1 мільйона 700 тисяч переселенців. Це найбільша кількість переміщених осіб з часів Другої світової війни в Європі.

Тим часом в СБУ повідомляють про плани Росії створити передумови для введення військ на українську територію восени цього року під приводом захисту прав російськомовного населення. Заступник голови Служби безпеки України Віктор Кононенко заявив, що керівництво РФ планує наступальну операцію в Україні, при цьому, для досягнення своїх цілей, Москва буде використовувати криміналітет, «спортсменів» і інші навколокримінальні структури «для побиття учасників проросійських заходів і хресних ходів» [273].

Однак, на думку британського політолога Тараса Кузьо, РФ навряд чи піде у повномасштабний наступ: «Україна - це не маленька країна. Я вважаю, що у 2014 році Росія вже програла, тому знову не наважиться затягти війну... скоріше за все, це будуть лише провокації» [274].

Але, якщо говорити про застосування російської армії в Україні зараз, то така вірогідність зберігається. Про це заявив народний депутат України Андрій Ілленко: «Якщо ми говоримо про можливість повномасштабного вторгнення російської армії в Україну і чи є така вірогідність, то так, на жаль, така вірогідність є... Окрім повномасштабного вторгнення, зараз вони будуть намагатися максимально посилити свій політичний вплив всередині країни. Але це вже питання до нашої влади та нашої контррозвідки, наскільки ефективно вони працюють проти російського впливу в нашому тилу...» [275].

За словами экс-посла США в Україні Джона Гербста для України «дуже важливо» бути готовою до ескалації на Сході і до необхідності захищатися: «Війна в Донбасі для Путіна важча, ніж для Порошенка. Росія – велика країна, у неї більш потужна військова машина в порівнянні з Україною. Але це кремлівська, а не російська війна... Російські люди не хочуть воювати в Україні. Кремль веде війну, не інформуючи свій народ. І Путін приховує втрати свого народу... Народ розуміє, що повинен захищатися. Це величезна перевага для України і для Порошенка. Тому, на мій погляд, колись у майбутньому, не знаю точно коли, але Кремль вирішить забрати свої війська, забрати своїх диверсантів з Донбасу», - сказав дипломат [276].

Щодо прогнозів політиків та експертів стосовно перспектив розв'язання конфлікту на Донбасі, то більшість схиляється до того, що війна на сході України триватиме, хоча є і більш оптимістичні сценарії. Отже, погляди фахівців на майбутнє нашої країни суттєво розділились.

Зусилля російської дипломатії на сьогодні в дійсності спрямовані тільки на те, щоб не допустити на Донбасі припинення бойових дій. Позиція Росії, в перекладі з «захаровсько-лавровської» мови і всієї російської дипломатії, звучить насправді так – «що завгодно, тільки не мир, не допустимо!» - пояснив російський журналіст Олександр Невзоров [277].

Раніше Невзоров заявляв, що Росія ніколи нічим не займалася, крім захоплень, завоювань, насильства, грабежів сусідніх земель. Це обов'язкова, неодмінна і важлива частина її політики і існування. Тому Путін не залишить Україну в спокої.

Путін намагається обдурити і послабити увагу Заходу, таку думку висловив російський опозиційний політик Костянтин Боровий: «Мені здається малоімовірним, що Путін змінить свої підходи. Тут скоріше діє бажання максимально обдурити і послабити увагу Заходу. Тиск Заходу дуже серйозний і сильний... Якщо Путіна, наприклад, запитують про повернення Криму, то він знову, напевно, скаже фразу, що про це не може бути й мови. Тобто агресивна політика і позиція Кремля не змінюється. Тому готовність до переговорів по захоплених Путіним територіях можна сприймати як знущання... До цього моменту всякі слова про готовність до переговорів - це лише заяви про готовність до переговорів, і з цього не випливає, що самі переговори приведуть до якогось позитивного результату або зниження градусу протистояння» [278].

Україні навряд чи варто розраховувати на повернення Донбасу та Криму поки у Росії править Володимир Путін, заявив російський адвокат Ілля Новіков.

На думку експерта, навіть зважаючи на серйозні санкції, поки живий Путін, від окупованих територій не відмовиться і на поступки не піде: «... зрозуміло, що за життя Путіна Крим не повернуть. Якщо ми говоримо про чесний і остаточний вихід Росії із Донбасу, я припускаю, що знову ж, за життя Путіна Росія добровільно з нього не вийде» [279].

У Росії існує військова та ідеологічна доктрина про експансію на багато країн світу, включаючи Євросоюз, реалізацію яких країна-агресор почала з Криму і сходу України, про це розповіла полковник СБУ Юлія Лапутіна.

За її інформацією, для експансії Росія спочатку розробляє і вибудовує ідеологічну доктрину, потім на законодавчому і нормативно-правовому рівні закріплюються механізми, які легалізують процес

ведення агресивної політики: «Створюють, в тому числі за рахунок бюджетного фінансування, елементи так званої «м'якої сили», які дозволяють агресору діяти приховано... Після «м'якої сили» йде реалізація військових сценаріїв. Далі відбувається те, що ми бачимо в багатьох країнах - підтримка терористичних рухів» [280].

Путін хоче, щоб на Донбасі завжди була війна, заявив експерт з питань зовнішньої та безпекової політики Олександр Хара: «Для Путіна - це лише пропаганда і намагання відшукати додаткові інструменти для ведення війни проти України. Його головною ціллю є обмеження нашого суверенітету. Тимчасова міжнародна адміністрація, ідея з миротворчою місією ООН - для Путіна це не інструменти припинення війни, досягнення миру. Це спосіб залишити на цій території джерело непокою та можливість у потрібний момент розпочати нову хвилю конфлікту», - сказав дипломат [281].

Україні не варто повністю відмовлятися від ідеї силового звільнення окупованих територій Донбасу, адже Росія найближчим часом не має наміру змінювати свою тактику, а ефективність переговорів викликає сумніви, таку думку висловив військовий експерт Олег Жданов. Він також упевнений, що переговори по врегулюванню конфлікту не принесуть результатів: «Путін не дасть задній хід. Для нього це смерті подібно» [282].

Путін може погодитись лише на один вид операції місії ООН на Донбасі – розміщення миротворців на лінії розмежування сторін: «Коли миротворчі контингенти стоятимуть на лінії розмежування - і більше нікуди не втручатимуться. Тобто ООН стоїть, як щит, між двома сторонами конфлікту. Такою спочатку була пропозиція РФ - і вони на цьому наполягають досі. Нам варто усвідомити, що Володимир Путін ніколи не піде навіть на компроміс. Тому що йому це не потрібно. Йому не потрібна незалежна Україна. Він цей конфлікт на Донбасі почав для того, щоб «прибрати» Україну, як державу, з політичної орбіти світу. А тому чекати того, що він піде на компроміси чи погодиться на якісь умови - не варто», - зазначив Жданов [283].

Миротворча місія не може зупинити збройну агресію Росії, оскільки вона передбачає дещо іншу мету: «Для початку, місії ООН були розгорнуті в тих країнах, де є громадянська війна або протистояння між етнічними чи релігійними групами. У нас все по-іншому. У нас є збройна агресія однієї країни проти іншої - і частина окупованих територій. Натомість, на жаль, лише нещодавно наш Парламент спромігся визнати Росію агресором, а території - тимчасово купованими. Але це лише півкроку. Більше кроків виконавча влада не робить, а це розірвання дипломатичних стосунків з країною-агресором і таке інше. До того ж, варто розуміти, що для Росії припинення війни на Донбасі - це неможливий крок, оскільки ця війна є інструментом впливу на Київ, способом обмежити суверенітет всієї України», - зазначив Олександр Хара [284].

Військовий інструктор-волонтер Цві Аріелі з Ізраїлю вважає, що миротворчий контингент ООН на сході України «заморозить» збройний конфлікт за участю Росії на Донбасі: «Позитивно - те, що буде гинути менше людей. Негативно - тому що це заморозить конфлікт практично назавжди. Тоді краще відмовлятися від цих територій на законодавчому рівні - і рятувати тих людей, які хочуть повернутися в Україну... Миротворці - це ще одна «стіна». Нема жодного прецеденту в сучасній історії, щоб миротворці допомогли завершити конфлікт або повернути будь-якій державі окуповану територію», - пояснив військовий експерт [285].

У 2017 році видання Bloomberg повідомило про те, що У Путіна дозрів черговий план по Донбасу. Нібито Путін вирішив повністю відокремити Донбас за рахунок поступової інтеграції з Росією, але без офіційного визнання. Як приклад наводиться зменшення тарифів на транспортування вугілля і залізної руди в пункти поблизу районів бандформувань, де металургійна промисловість забезпечує більшість робочих місць. Раніше РФ визнали «паспорта» ОРДЛО, зараз Кремль розглядає можливість полегшення отримання громадянства для жителів цих «республік». Тобто, в Україні Москва застосувала вже відпрацьований у Придністров'ї сценарій [286].

Також, наряду з тривожними, є і достатньо оптимістичні оцінки та прогнози інших фахівців, щодо війни на Донбасі.

Так перший президент України Леонід Кравчук переконаний, що у очільника Кремля Путіна вже вичерпалися ресурси, аби продовжувати війну й впливати на ситуацію на окупованому Донбасі. Тим більше, вважає Кравчук, президента Росії дуже стримують Чемпіонат світу з футболу [287].

Кравчук заявив, що маючи такого сусіда, як Росія, Україна просто не має іншого виходу, крім вступу до НАТО.

З вірогідністю 90% ця війна вже закінчилась, – вважає колишній міністр оборони України Анатолій Грищенко. «...Якщо говорити про активну фазу війни, коли задіяні бригади, батальйони та групи, коли є широкомасштабний наступ, то з вірогідністю 90% вона вже закінчилась. Коли закінчиться весь цей конфлікт і коли буде повернуто окуповані території - не швидко. Для того, щоби це прискорити, треба докласти максимум дипломатичних зусиль, має бути економічний, фінансовий та інші форми тиску на Путіна і його найближче оточення. Також на першому етапі треба перекрити

кордон, який зараз ми не контролюємо. Нехай його окрім нас контролюють росіяни, африканці, азіати, хто завгодно. Але ключове слово - кордон. Та поки що готовності піти на такий крок з боку Кремля немає», - зазначив Анатолій Гриценко [288].

Війна на Донбасі може тривати й чверть століття за аналогом до подібних світових конфліктів, однак є шанс, що цей конфлікт може бути завершений швидше, – так вважає представник України у підгрупі з питань безпеки Тристоронньої контактної групи Євген Марчук. «Такий острах є, але я думаю, що може бути ситуація врегульована і значно раніше», - сказав Марчук [289].

Дмитро Тимчук, народний депутат України, член Комітету з питань національної безпеки і оборони, взагалі заявив, що ЗСУ можуть перемогти самі окупаційні сили на Донбасі: «Якщо маємо справу лише з формуваннями окупаційних військ, які є в складі першого армійського корпусу «ДНР», і другого армійського корпусу «ЛНР», то в ЗСУ є стовідсоткова гарантія отримати перемогу впродовж якщо не тижнів, то місяців. Наше військово-політичне керівництво, коли розглядає плани можливої широкомасштабної операції зі звільнення Донбасу, враховує і варіант початку масштабної російської агресії, де в нас шансів, на превеликий жаль, не дуже багато. Два корпуси за штатом, близько 50 тисяч, але якщо брати те, що є, то десь 36 тисяч. Але ж є 260 тисяч російських військ на кордоні. Маємо це враховувати» [290].

Дійсно, останнім часом потенціал української армії виріс, вона отримала сучасне західне озброєння і співпраця у цьому напрямку буде продовжена і надалі. У Вашингтоні не виключають можливості продажу додаткової зброї Україні: «Я не виключаю можливості, що новий радник з національної безпеки США (Джон Болтон) рекомендуватиме президенту чимало змін в закордонній політиці, серед яких – продаж додаткової зброї Україні... Я думаю, що Джон Болтон це найстрашніший для Росії кошмар. Він був яструбом щодо Росії протягом всієї своєї кар'єри, він завжди виступав за жорстку позицію щодо Москви», - вважає аналітик Центру за національні інтереси Гаррі Казіаніс [291].

Незабаром, два американські патрульні катери типу Island, які Україна має отримати від США, допоможуть Військово-Морським Силам Збройних Сил України у зміцненні обороноздатності держави. Як заявив Петро Порошенко, за попередніми умовами контракту передбачена безкоштовна передача зазначених катерів Україні, а підготовка, дообладнання і транспортування будуть здійснюватися за кошти українського бюджету: «Там сума буде попередньо більше 10 мільйонів доларів. Але одночасно хочу поінформувати, що з самого початку було прийнято рішення про доцільність укладання зазначеного контракту. Декілька тижнів тому відібрано групу з 36 військових моряків, які успішно складають іспити і найближчим часом пойдуть на навчання до Балтімору, США», - акцентував Порошенко [292].

Доречи, починаючи з 2014 року США виділили майже 1 мільярд доларів на допомогу Україні в сфері безпеки і оборони, про це заявив заступник міністра оборони США з питань міжнародної безпеки Роберт Карем: «Росія окупувала Крим, створила конфлікт на Донбасі, нелегально використовуючи свої військові сили. Але ми не маємо змиритися з цією агресією... Наші санкції залишаться в силі, поки Москва не відреагує на вжиті заходи, і санкції, пов'язані з Кримом, залишаться на місці, поки Росія не поверне повний контроль над півостровом України. США, як і раніше, прагнуть до глибокої перебудови оборонних можливостей українських сил і подолання перешкод на шляху до НАТО. З 2014 року ми надали майже мільярд доларів на допомогу Україні в галузі безпеки» [293].

Канада також може надати Україні летальну зброю, але виключно за певну матеріальну плату. У письмовому звіті Постійного комітету федерального парламенту з питань оборони Канади мова йде про те, що уряд цілком стоїть на позиціях України, яка робить все для захисту власної територіальної цілісності та державного суверенітету [294].

Ще одним стримувальним фактором, який береже Україну від прямого вторгнення Путіна, виступає українська ГТС. В Європі всі розуміють ризики, пов'язані з припиненням транзиту через територію України або взагалі відсутністю цього транзиту. І тут є ризики перш за все з безпекою.

У зв'язку з тим, що «Газпром» не зможе повністю відмовитися від транзиту газу до Європи через територію України, президент Росії Володимир Путін не піде на велику війну в Україні, про це заявив журналіст Віталій Портников.

Голова «Газпрому» Олексій Міллер не ставить під сумнів те, що поставки в окремі регіони Європи будуть і надалі здійснюватися транзитом через територію України. «...Слова Міллера означають, що великої війни на українській території не буде. Не буде не найближчим часом - а не буде ніколи, принаймні, поки Європа використовує російський газ... Нам повернуть Донбас, почнуть переговори по Криму. Тому що і Донбас, і Крим потрібні були Росії як плацдарми для наступу на Україну. Наступу, який не відбудеться, тому що збереження української ГТС для російських потреб виключає використання авіації і танкових армій, що необхідно для швидкої успішної кампанії», - пояснив своє бачення ситуації Портников [295].

Однак, треба розуміти, що здійснення Україною військового сценарію звільнення окупованих

районів Донбасу неможливо без перекриття кордону з Росією. На думку військового експерта Миколи Сунгуровського: «...поки наш військовий потенціал не дорівнює потенціалу не тільки Росії, а навіть того угруповання, яка зосереджене на кордоні. Якщо кордон відкритий, то немає гарантій, що там не опиняться регулярні сили російської армії» [296].

Екс-посол США і фахівець з питань України та Росії у Вашингтоні Стівен Пайфер переконаний, що ескалації конфлікту на Донбасі чекати не варто, оскільки українській армії не вдасться припинити війну на Донбасі силою. «Українські військові і уряд розуміють, що не зможуть повернути Донбас силою. Якщо вони спробують, то російські військові увійдуть на Донбас набагато масштабніше. У такому випадку військові РФ, наприклад, зможуть зайняти Маріуполь... Активний конфлікт підриває дії українського уряду, чинить тиск на державу і ускладнює успіхи України - і економічні, і політичні» - зазначив експерт [297].

Також Пайфер припустив, що Росія не зважиться на крок, який може спричинити за собою новий пакет санкцій та підтримку України з боку Заходу.

Тим часом, приватна розвідка США вказує, що не можна очікувати повернення Донбасу України найближчим часом. Однак, гарячої фази протистояння на фронті не буде. Такий «заморожений» конфлікт, за словами аналітиків, буде тривати близько року [298].

Американський політолог Юджин Чаусовський стверджує, що війна в Донбасі довгострокова. Вона нагадує ситуацію в Придністров'ї, Абхазії і Південної Осетії. Аналітик відзначив, що введення миротворців ООН на окуповану територію Донбасу найближчим часом малоімовірно, оскільки РФ і Україна мають різні погляди на це рішення: «Я не очікую прогресу в питанні миротворців. Думаю, Росія хотіла затримати переговори, робила вигляд, що вона готова співпрацювати. Але це не спрацювало...» [298].

Такий прогноз вбачається достатньо реалістичним, принаймні на сьогодні.

Висновки. У відносинах Росії та України навряд чи відбудуться якісь кардинальні зміни в 2018 році. Реальної дорожньої карти для виходу з конфлікту в Україні нині немає.

Поки Росія буде існувати в нинішньому вигляді, конфлікт буде тривати. Однак це стосується не тільки України, а й Абхазії, Придністров'я та інших територій, де є заморожені конфлікти, - вважає чеський політолог Петро Спійманий. На його думку, розпад Росії може змусити її залишити раніше окуповані території [299].

Країни «Великої сімки» виступили за продовження санкцій проти РФ.

Чи наважиться Кремль у відповідь на санкції та допомогу Україні «перетворити Захід на попіл»? Думається, що ніколи не наважиться, якби навіть і міг. Бо там, на Заході зберігаються у банках трильйони доларів російських олігархів. Також існує величезна прірва між російськими і західними технологіями озброєнь [300].

IV. ВИСНОВКИ

Росія заздалегідь планувала збройну агресію проти України, тому Революція Гідності була лише приводом для дій. Фактичне вторгнення в Україну розпочалося 20 лютого 2014 року з військової операції Збройних Сил РФ із захоплення Кримського півострова.

Окупація Криму була ретельно спланованою і заздалегідь підготовленою владою РФ операцією. Ще до початку вторгнення російськими спецслужбами були завербовані окремі офіцери української армії, а також керівники і співробітники силових відомств, які потім зрадили присязі і перейшли на бік РФ. Москва фінансувала місцевих сепаратистів, проросійські політичні сили та ЗМІ.

Кінцевою метою російської агресії є знищення України як незалежної держави. Незаконна окупація АР Крим стала лише першим кроком РФ, спрямованим на підризування незалежності і суверенітету України. Наступним етапом російської агресії стала спроба дестабілізувати ситуацію у східних та південних регіонах України з метою утворення на цій території квазі-держави «Новоросія». Російські регулярні війська та керовані РФ незаконні злочинні формування окупували окремі райони Донецької та Луганської областей України, що привело до створення так званих «Донецької народної республіки» і «Луганської народної республіки».

При веденні гібридної війни проти України Росія використовувала пропаганду, що базується на відвертій брехні та підміні понять. Мали місце терор і залякування громадян України, кібер-атаки, торговельно-економічний тиск та енергетична блокада. При цьому, попри наявність безлічі доказів, категорично заперечувався сам факт участі російських збройних сил у веденні війни в Україні.

Завдяки мужності українського народу, героїзму Збройних Сил України, Національної гвардії України та інших органів, активну фазу збройної агресії Росії проти України вдалося зупинити. Разом з Україною поряд були країни Заходу, котрі задіяли політичні та економічні санкції, як інструмент тиску на державу-агресора. Загальними зусиллями вдалось знизити ймовірність широкомасштабного вторгнення та примусили РФ сісти за стіл переговорів, зокрема у рамках Нормандської четвірки. Однак, Мінські домовленості 2014 - 2015 років, які мали стати основою політичного врегулювання конфлікту на Донбасі, постійно порушуються Російською Федерацією.

Фактом прямого вторгнення підрозділів регулярної армії РФ на Донбас стали жорстокі бої біля Іловайська, що став місцем одного з найганебніших злочинів російської армії на Донбасі – розстрілу колони українських військових під час виходу з міста по так званому «зеленому коридору» під гарантії командирів російських підрозділів. Серед найбільших порушень Мінських домовленостей з боку РФ - наступ та захоплення російсько-терористичними силами міста Дебальцеве та навколишніх населених пунктів у лютому 2015 року, всупереч встановленому тоді режиму негайного та всеохоплюючого припинення вогню.

У світі вже не залишилось сумнівів, щодо участі РФ у здійсненні терористичного акту 17 липня 2014 року, коли літак Малайзійських авіаліній був збитий російськими військовими із ЗРК «Бук», що був доправлений на окуповану територію Донбасу з території Росії. Жертвами стали 298 пасажирів рейсу МН17, у тому числі 80 дітей.

Здійснивши збройну агресію проти України, Росія порушила фундаментальні принципи та норми міжнародного права, зокрема Будапештський меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року, Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і РФ 1997 року, Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 2003 року. Росія порушила близько 300 міжнародних угод і практично залишається безкарною [301].

На сході невідконтрольною Уряду України залишається ділянка українсько-російського державного кордону протяжністю 409,7 км. Через неконтрольовану ділянку кордону продовжують прибувати регулярні війська РФ та найманці, Росія продовжує постачання зброї, боєприпасів та пального на окуповану територію Донбасу для підрозділів регулярних військ РФ та НЗФ.

Про присутність на Донбасі озброєнь та військової техніки, що знаходиться лише на озброєнні армії РФ, неодноразово інформувала Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ. Всупереч Мінським домовленостям Росія та контрольовані нею НЗФ продовжують перешкоджати доступу СММ ОБСЄ до неконтрольованої ділянки кордону. Росія відмовляється виконувати своє зобов'язання щодо створення безпечних зон у прикордонних територіях України та РФ із забезпеченням постійного моніторингу та верифікації ОБСЄ на кордоні.

Російська агресія Росії проти України призвела до жахливих гуманітарних наслідків. В ООН констатували, що з квітня 2014 року по листопад 2017 року на Донбасі загинули понад 10225 осіб, понад 24541 було поранено, мова йде про цивільне населення, українських військових і членів збройних груп [302].

У Генеральному штабі Збройних сил України заявляють, що бойові втрати в лавах ЗСУ з початку проведення антитерористичної операції (квітень 2014 року) і до кінця жовтня 2017 року склали 10 тис. 710 військовослужбовців, з них 2 тис. 333 загиблих [99]. А вже до травня 2018 року кількість загиблих воїнів на Донбасі зростає: загинуло 2 тис. 394 українських військових [303].

Близько 1 млн. 600 тис. мешканців Криму та Донбасу були змушені покинути свої домівки як внутрішньо переміщені особи. Станом на сьогодні окупованими залишаються: Автономна Республіка Крим, частина Донецької та Луганської областей, що складає 7,2% території України [304].

Своїми агресивними діями Росія завдала матеріальної шкоди Донбасу на 13 мільярдів гривень, найбільше постраждав житловий фонд регіону внаслідок обстрілів. Такі цифри наводяться в Генеральному плані з відновлення зруйнованої інфраструктури в Донецькій і Луганській областях [305].

Економіка Донбасу повністю зруйнована. На окупованих територіях панує страх та терор, окупаційна влада діє репресивними методами і залякуваннями, системно і масово порушує права людини і свободи. Устаткування багатьох колись потужних українських заводів вивезено на територію РФ. Ситуація з затопленими гірничо-видобувними шахтами загрожує потужною екологічною катастрофою. На непідконтрольних Україні територіях Донбасу 36 вугільних шахт повністю затоплено та не підлягають відновленню [306].

Зупинити російську агресію можна лише посиленням тиску на РФ з боку міжнародного співтовариства. Політичні та економічні санкції необхідно підсилювати поки не відбудеться повне припинення збройної агресії Росії проти України та відновлення суверенітету й територіальної цілісності України [304].

У 2017 році Президент України Петро Порошенко висунув ідею введення миротворців на всю територію Донбасу. У відповідь на це президент Росії Володимир Путін висунув вимогу, що миротворці повинні перебувати на лінії розмежування «і ні на жодних інших територіях». Завершення конфлікту на Донбасі залежить від бажання Росії припинити цю війну.

Миротворці будуть не скоро, так ситуацію по Донбасу роз'яснив Леонід Кучма: «Історія з введенням миротворців ООН на Донбас буде дуже тривалою і займе кілька років, а змінити формат переговорів з «нормандського» або «мінського» на «будапештський» - неможливо... В часі це настільки тривала процедура, я не знаю, чи витримаємо ми чи ні. Це практично кілька років, тільки Рада безпеки (ООН) буде кілька років, а потім потрібно знайти гроші, потрібно знайти людей, які сюди прийдуть, потім через кожні півроку їх потрібно міняти» [307].

Віце-прем'єр-міністр України Іванна Климпуш-Цинцадзе також заявила, що миротворці ООН не зайдуть на окупований Донбас до кінця 2018 року: «Я не бачу, яким чином ми могли б мати миротворців на Донбасі до кінця цього року. Чисто через те, що ухвалення рішення про операцію триває протягом півроку. Тому розмови про те, що миротворці можуть зайти протягом декількох місяців, є передчасними» [308].

Формат миротворчої місії на Донбасі залишається спірним питанням для України та Росії. Україна прагне повномасштабної місії, що візьме під контроль усю окуповану Росією територію Донбасу разом із державним кордоном, також Україна не вестиме діалогу з представниками угруповань

«ДНР» та «ЛНР» щодо розгортання миротворчої місії ООН в ОРДЛО [308].

З метою зміцнення обороноздатності, Україна вже отримала протитанкові системи Javelin від США: 210 ракет та 37 пускових установок. За умовами США Україна не може використовувати отримані американські ПТРК Javelin на лінії зіткнення на Донбасі. Javelin, на цей момент, єдина протитанкова зброя третього покоління в світі. Цілком ймовірно, що у недалекому майбутньому українська армія може отримати від Вашингтону ще більш потужну зброю -ПЗРК «Стінгер», вважає військовий експерт Олег Жданов [309].

Оборонний бюджет США на 2018 фінансовий рік передбачає надання Україні 350 мільйонів доларів оборонної допомоги, зокрема і можливість передачі летальної зброї. Поки Путін не обере мир, США надалі підвищуватимуть для нього ціну агресії в Україні - заявив помічник державного секретаря США у справах Європи і Євразії Весс Мітчелл [310].

Україна з 30 квітня 2018 року поміняла формат збройної операції на Донбасі з АТО на Операцію об'єднаних сил (ООС). Як заявив Командувач об'єднаних сил Сергій Наєв: «Ми не прогнозуємо загострення бойових дій у зв'язку з початком операції об'єднаних сил... Ми не будемо миритися з системними обстрілами, які противник проводить проти українських позицій... Головним пріоритетом об'єднаних сил є поновлення верховенства права» [311].

Заступник міністра з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб Юрій Гримчак вважає, що існує три варіанти вирішення конфлікту на Донбасі. Основний план передбачає введення миротворчої місії на територію Донбасу. За його словами, українська армія здатна повністю звільнити окремі регіони Донецької і Луганської областей за два тижні, але вважає військовий сценарій найменш імовірним. Є ще інші два плани, які Гримчак назвав «хорватськими». Другий «хорватський» сценарій розглядається як основний. Він передбачає введення миротворчої місії на територію Донбасу і виведення звідти іноземних військ [312].

Спецпредставник Держдепартаменту США з питань України Курт Волкер висловився за постійне посилення санкційного тиску на Росію. Волкер заявив, що вплив західних санкцій на Росію можна оцінювати по-різному, проте для зміни поведінки РФ санкції необхідно постійно посилювати і робити це синхронно з іншими країнами [313]. Москва може повернути Крим Україні так само, як повернула незалежність трьом балтійським державам попри визнання їх радянськими республіками протягом тривалого часу, - таке переконання висловив Курт Волкер. Він також зазначив, що тиск санкцій на Росію продовжуватиметься, поки вона не поверне Кримський півострів Україні [314].

Петро Порошенко у інтерв'ю німецькому виданню Focus заявив про те, що Україна не очікує нових пропозицій задля врегулювання ситуації на Донбасі від Путіна, оскільки Україна більше не довіряє Росії: «Росія, ми нічого неправильного від вас не вимагаємо, але поверніться до цивілізованого діалогу і відведіть свої війська» - сказав Президент України [315].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Історія України - Субтельний Орест [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/434/49/1/6/#50970> – Заголовок з екрану.
2. ВР визнала Росію країною-агресором //www.unian.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/1036735-rada-viznala-rosiyu-krajinoyu-agresorom.html> – 2015. – 27.01. – Заголовок з екрану.
3. Рада визнала факт військової агресії Росії проти України //www.unian.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/1069534-rada-viznala-fakt-viyskovoji-agresiji-rosiji-proti-ukrajini.html> – 2015. – 21.04. – Заголовок з екрану.
4. Передача Кримської області из состава РСФСР в состав УССР // ru.wikipedia.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Передача_Крымской_области_из_состава_РСФСР_в_состав_УССР
5. Обращение Президента Российской Федерации //kremlin.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/20603> – 2014. – 18.03. – Заголовок з екрану.
6. Леонід Кравчук: «Росія ніколи не погодиться з незалежністю України» // radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/kravchuk-interview/28962848.html> – 2018. – 08.01. – Заголовок з екрану.
7. Володимир Горбулін: Кремль готувався до агресії проти України більше 10 років //vikna.if.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vikna.if.ua/news/category/ua/2016/02/26/50055/view> – 2016. – 26.02. – Заголовок з екрану.
8. Володимир Горбулін. Тези до другої річниці російської агресії проти України //uacrisis.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uacrisis.org/ua/40347-gorbulin-tezy> – 2016. – 18.02. – Заголовок з екрану.
9. Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Российской Федерацией и Украиной

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakonbase.ru/content/part/680193> – Заголовок з екрану.
10. Договір между Российской Федерацией и Украиной о российско-украинской государственной границе //kremlin.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/supplement/1653> – 2003. – 28.01. – Заголовок з екрану.
11. У Держдумі РФ запропонували денонсувати договір з Україною у частині визнання кордонів //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2018/01/14/7168304/> – 2018. – 14.01. – Заголовок з екрану.
12. Путін: Будапештська угода не поширюється на нову владу в Україні // zaxid.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?putin_budapeshtska_ugoda_ne_poshiruyetsya_na_novu_vladu_v_u_krayini&objectId=1303886 – 2014. – 04.03. – Заголовок з екрану.
13. Російська агресія проти України та міжнародне право: 25 ключових тез //hvylya.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/geopolitics/rosiyska-agresiya-proti-ukrayini-ta-mizhnarodne-pravo-25-klyuchovih-tez.html> – Заголовок з екрану.
14. Посольство США в РФ по пунктам опровергло пропаганду Кремля // news.liga.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.liga.net/news/politics/995519-posolstvo_ssha_v_rf_po_punktam_oproverglo_propagandu_kremlya.htm – 2014. – 05.03. – Заголовок з екрану.
15. Владимир Путин ответил на вопросы журналистов о ситуации на Украине //kremlin.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/events/president/news/20366> – 2014. – 04.03. – Заголовок з екрану.
16. Прямая линия с Владимиром Путиным //kremlin.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/events/president/news/20796> – 2014. – 17.04. – Заголовок з екрану.
17. Независимый экспертный доклад. «Путин. Война» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.putin-itogi.ru/putin-voina/> – Заголовок з екрану.
18. Как России удалось взять Крым без боя? //www.bbc.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/russian/russia/2015/03/150320_crimea_film_battle – 2015. – 20.03. – Заголовок з екрану.
19. Війська РФ захопили українську частину у Феодосії, є постраждалі //www.bbc.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/03/140324_feodosiya_storm_or – 2014. – 04.03. – Заголовок з екрану.
20. Гісем О.В. Історія України. Агресія Росії проти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/76138/istoriya/agresiya_rosiyi_ukrayini – Заголовок з екрану.
21. 32% жителів Криму схильні до сепаратизму // uceps.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/expert.php?news_id=1015 – 2008. – 19.12. – Заголовок з екрану.
22. Public Opinion Survey Residents of the Autonomous Republic of Crimea May 16 – 30, 2013 //iri.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iri.org/sites/default/files/2013%20October%207%20Survey%20of%20Crimean%20Public%20Opinion,%20May%2016-30,%202013.pdf> – Заголовок з екрану.
23. Динаміка ставлення населення України до Росії та населення Росії до України, яких відносин з Росією хотіли б українці // kiis.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=236&page=1> – 2014. – 04.03. – Заголовок з екрану.
24. Putin Says He Weighed Nuclear Alert Over Crimea //www.nytimes.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/2015/03/16/world/europe/putin-says-he-weighed-nuclear-alert-over-crimea.html> – 2015. – 15.03. – Заголовок з екрану.
25. Владимир Путин: мы действовали в интересах русских людей и всей страны //tass.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tass.ru/politika/1831368> – 2015. – 16.03. – Заголовок з екрану.
26. «Мы не могли воевать с Россией»: Крым в интервью Юлии Тимошенко //ru.krymr.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.krymr.com/a/28882331.html> – 2017. – 27.11. – Заголовок з екрану.
27. Безсмертний: Застосування сили в Криму могло призвести до жертв, але цих жертв не було б тисячі //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/crimea/bezsmertnij-zastosuvannja-sili-v-krimu-moglo-prizvesti-do-zhertv-ale-tsi-zhertvi-ne-buli-b-tisjachi-228236.html> – 2018. – 23.01. – Заголовок з екрану.
28. США и Украина — главные враги России //svpressa.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svpressa.ru/society/article/173876/> – 2017. – 05.06. – Заголовок з екрану.
29. Окупація Криму в 2014 році. Що сказали свідки у справі про держзраду Януковича //tyzhden.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/209186> – 2018. – 08.02. – Заголовок з екрану.
30. Свідчення Пономарьова: Путін особисто ухвалив рішення про анексію Криму в ніч на 23 лютого

- //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/02/15/7171704/> – 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
31. Путін “купив” Януковича за 1 мільярд доларів? //ranok.ictv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ranok.ictv.ua/ua/videos/putin-kupiv-yanukovicha-za-1-milyard-dolariv/> – 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
32. Дані про загострення у Криму були у січні 2014-го – экс-командувач ЗСУ //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/8/7170990/> – 2018. – 08.02. – Заголовок з екрану.
33. Турчинов каже, що экс-командувач ЗСУ збрехав у суді //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/15/7171773/> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
34. Турчинов: Армія на початку 2014-го не могла захистити країну, я тоді говорив неправду //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/crimea/turchinov-armija-na-pochatku-2014-go-ne-mogla-zahistiti-krajinu-ja-todi-govoriv-nepravdu-231671.html> 2018. – 13.02. – Заголовок з екрану.
35. Свідчення Турчинова у справі про держзраду Януковича. Головне //tyzhden.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/209568> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
36. Турчинов назвав "харківські угоди" першим акордом окупації Криму //www.ukrinform.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2403961-turchinov-nazvav-harkivski-ugodi-persim-akordom-okupacii-krimu.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
37. Сценарій захоплення України відпрацьовувався під час навчань "Захід-2013", - Турчинов //www.depo.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.depo.ua/ukr/politics/scenariy-zahoplennya-ukrayini-vidpracovuvavsya-pid-chas-navchan-zahid-2013-turchinov-20180215727775> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
38. Турчинов: Людина, яка вбиває свій народ, не може бути президентом //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/15/7171768/> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
39. Росія планувала завершити окупацію Криму 1 березня 2014 року й потім розпочати вторгнення в материкову Україну – Турчинов //ua.interfax.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/485352.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
40. Турчинов: Росія планувала вторгнення в Україну та встановлення контролю в Києві //ua.112.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/polityka/turchynov-rosiia-planuvava-vtorhnennia-v-ukrainu-ta-vstanovlennia-kontroliu-v-kyievi-433329.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
41. Росія 2014 року планувала вторгнення до України з материка – Турчинов //tsn.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/politika/rosiya-2014-roku-namagalasya-vstanoviti-kontrol-nad-kiyevom-turchinov-1110330.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
42. Росія прикривала в ООН свою агресію "фіговим листком" – Турчинов //www.ukrinform.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2403939-rosia-prikrivala-v-oon-svou-agresiu-figovim-listkom-turchinov.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
43. Турчинов пояснив, чому 2014-го не ввели воєнний стан //gazeta.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/politics/_turchinov-poyasniv-chomu-2014go-ne-vveli-voyennij-stan/820891 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
44. Турчинов розуміє, чому РНБО не підтримала його пропозицію про воєнний стан //www.ukrinform.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2403974-turchinov-rozumie-comu-rnbo-ne-pidtrimala-jogo-propoziciu-pro-voennij-stan.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
45. Воєнний стан у 2014-му не ввели, щоб провести вибори – Турчинов //ua1.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua1.com.ua/politics/voenniy-stan-u-2014-mu-ne-vveli-shchob-provesti-vibori-turchinov--40122.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
46. Турчинов: Росія планувала атакувати Україну армією з 200 тис. військовослужбовців //racurs.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://racurs.ua/ua/n101121-turchynov-rosiya-planuvava-atakovaty-ukrayinu-armiieu-z-200-tys-viyskovoslujbovciv> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
47. У Криму внутрішні війська не виконали мого наказу розблокувати держустанови, - Турчинов //hromadskeradio.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadskeradio.org/news/2018/02/15/u-krymu-vnutrishni-viyska-ne-vykonyali-mogo-nakazu-rozblokovaty-derzhustanovy-turchynov> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
48. Турчинов розповів про погрози від Наришкіна по телефону //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/15/7171758/> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
49. Турчинов пояснив, що завадило дати відсіч окупації Криму Росією //www.pravda.com.ua

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/15/7171748/> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
50. Турчинов пояснив, чому після вторгнення Росії одразу не оголосили мобілізацію //www.depo.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.depo.ua/ukr/politics/mobilizaciyu-v-2014-roci-rozprochati-odrazu-bulo-nemozhливо-turchinov-20180215727766> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
51. Турчинов розповів, чому в Криму не було введено АТО //ua.112.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/polityka/turchynov-rozpoviv-chomu-v-krymu-ne-bulo-vvedeno-ato-433354.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
52. Турчинов зізнався, що збрехав про наявність армії під час анексії Криму //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/15/7171764/> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
53. "Не мали навіть військового одягу": ЗСУ були не в змозі протистояти російським військовим під час анексії Криму – Коваль //www.5.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.5.ua/polityka/ukrainska-armiia-bula-ne-v-zmozi-protystoiaty-rosiiskym-viiskovym-pid-chas-aneksii-krymu-koval-165016.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
54. Коваль: Настрої проти Віктора Федоровича в армії були дуже сильні //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/politics/koval-nastroji-proti-viktora-fedorovicha-v-armiji-buli-duzhe-silni-231948.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
55. На початок бойових дій в ЗСУ лише 56 із 117 з'єднань і частин знаходились в бойовій готовності – Коваль //www.unn.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1715318-na-pochatok-boyovikh-diy-v-zsu-lishe-56-iz-117-zyednan-i-chastin-znakhodilis-v-boyoviy-gotovnosti-koval> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
56. Чотири справні кораблі та десятки літаків: Коваль сказав, з чим Україна зустріла війну з Росією //www.depo.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.depo.ua/ukr/politics/chotiri-spravni-korabli-ta-desyatki-litakiv-koval-skazav-z-chim-ukrayina-zustrila-viynu-z-rosiyeyu-20180215727479> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
57. РФ використала фактор Олімпіади в Сочі, щоб посилити свою військову міць у Криму – Коваль //www.5.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.5.ua/polityka/rf-vykorystala-faktor-olimpiadi-v-sochi-shchob-posylyty-svoiu-viiskovu-mits-u-krymu-koval-165014.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
58. Відпрацьована на Чехословаччині за часів СРСР схема: Коваль розповів, як саме Росія анексувала півострів //tsn.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/politika/vidpracovana-na-chehoslovachchini-za-chasiv-srsr-shema-koval-rozpoviv-yak-same-rosiya-aneksovala-pivostriv-1110207.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
59. "Вежливые люди" під дулами автоматів вели жінок з дітьми на захоплення об'єктів ЗСУ в Криму - колишній в.о. міністра оборони //www.unian.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/2395670-vejlivyie-lyudi-pid-dulami-avtomativ-veli-jinok-z-ditmi-na-zahoplennya-obektiv-zsu-v-krimu-kolishnij-vo-ministra-oboroni.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
60. Коваль про окупацію РФ: Якби прозвучав перший постріл - Крим потонув би в крові //www.ukrinform.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2403769-koval-pro-okupaciju-rf-akbi-prozvucav-persij-postril-krim-potonuv-bi-v-krovi.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
61. Анексія Криму: заступник секретаря РНБО виправдовує Турчинова зрадою військових //ua1.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua1.com.ua/politics/aneksiya-krimu-zastupnik-sekretarya-rnbo-vipravdovue-turchinova-zradoyu-viyskovih-40100.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
62. Загроза вторгнення Росії в Україну не зникла - секретар РНБО //www.ukrinform.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2403970-zagroza-vtorgnenna-rosii-v-ukrainu-ne-znikla-sekretar-rnbo.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
63. Турчинов: Україна не може оголосити війну Росії, бо не здатна протистояти ядерній державі //www.unian.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/10008905-turchinov-ukrajina-ne-mozhe-ogolositi-viynu-rosiji-bo-ne-zdatna-protistoyati-yaderniy-derzhavi.html> 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
64. На Донбасіє русских вояк вдвое больше, чем местных террористов и бандитов, - британские эксперты //sprotuv.info [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sprotuv.info/ru/news/14389-nadonbasse-russkih-voyak-vdvoe-bolshe-chem-mestnyh-terroristov-i-banditov-britanskie> – 2015. – 11.03. – Заголовок з екрану.
65. Захват Славянска: Как Стрелков отгородил город "поребриком" //dn.depo.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dn.depo.ua/rus/donetsk/archive/2016/10/yak-pochinalasya-russkaya-vesna-v-slov-yansku-cherгова-chorna-12042015090000> – 2017. – 12.03. – Заголовок з екрану.

66. Будівлі в Краматорську і Слов'янську штурмували найманці з петербурзького «Тайфуну» //wartime.org.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wartime.org.ua/11362-budivli-v-kramatorsku-i-slovyansku-shturmuvali-naumanci-z-peterburzkiego-tayfunu.html> – 2014. – 17.06. – Заголовок з екрану.
67. Донбас в огні. Путівник зоною конфлікту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://prometheus.ngo/donbas-v-ogni> – Заголовок з екрану.
68. Выступление главы правительства Захарченко на сессии ДНР 15.08.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=3V6-_AioslE&feature=youtu.be&list=UU4sbuPna_ – Заголовок з екрану.
69. «Кто ты, «Стрелок»?» //zavtra.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zavtra.ru/blogs/kto-tyi-strelok> – 2014. – 20.11. – Заголовок з екрану.
70. Интервью Путина французским журналистам телеканала TF1 04.06.14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=DwoYf4uapng> – Заголовок з екрану.
71. Песков вновь опроверг присутствие российских военных на Украине //tass.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tass.ru/politika/1868464> – 2015. – 31.03. – Заголовок з екрану.
72. Ад под Зеленополем. Последствия обстрела позиций украинских военных //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/news/separatism/ad-pod-zelenopolem-posledstviya-obstrelya-ukrainskih-voennyh-fotoreportazh-31750.html> – 2014. – 15.07. – Заголовок з екрану.
73. РФ провела серію транскордонних атак на Україну на початку конфлікту на Донбасі – дослідження //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/war/rf-provela-seriju-transkordonnih-atak-na-ukrajinu-na-pochatku-konfliktu-na-donbasi-doslidzhennja-233212.html> – 2018. – 23.02. – Заголовок з екрану.
74. Необъявленная война Путина. Bellingcat опубликовал доклад об артиллерийских ударах РФ по Украине //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/publications/bellingcat-letom-2014-goda-rossiya-vypustila-po-territorii-ukrainy-tsyachisnaryadov-165418.html> – 2016. – 22.12. – Заголовок з екрану.
75. Ілларіонов: Путін отримав практично все, чого хотів. При цьому не взяв на себе жодних зобов'язань. Всі зобов'язання взяла на себе Україна //galinfo.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://galinfo.com.ua/news/illarionov_putin_otrymav_paktychno_vse_chogo_hotiv_pry_tsomu_ne_vzyav_na_sebe_zhodnyh_zobovyzan_vsi_zobovyzannya_vzjala_na_sebe_ukraina_185022.html – 2015. – 12.02. – Заголовок з екрану.
76. Держдепартамент США: санкції діятимуть, поки Росія повністю не виконає Мінські угоди //www.radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29037673.html> – 2018. – 13.02. – Заголовок з екрану.
77. Бюджет на наступний рік буде достатній для переозброєння і просування в реформі ЗСУ, - Полторак //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/453719/byudjet_na_nastupnyy_rik_bude_dostatniyi_dlya_pereozbroynnya_i_prosuvannya_v_reformi_zsu_poltorak – 2017. – 01.09. – Заголовок з екрану.
78. 83,3 млрд грн на армію. Як Міноборони витратить свій бюджет на 2018 рік? //ua.112.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/statji/833-miliardy-hryven-na-armiiu-yak-minoborony-rozpodilylo-svii-biudzhet-na-2018-rik-413970.html> – 2017. – 08.12. – Заголовок з екрану.
79. Перед втечею Януковича бюджет армії урізали до 0,78% ВВП – Коваль //www.ukrinform.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2403563-pered-vteceu-anukovica-budzet-armii-urizali-do-078-vvp-koval.html> – 2018. – 15.02. – Заголовок з екрану.
80. Путін все більше побоюється української армії, оскільки її сила зростає, - экс-командувач Сухопутних військ Польщі //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/453846/putin_vse_bilshhe_poboyuyetsya_ukrayinskoji_armiyi_oskilky_yiyi_syla_zrostaye_ekskomanduvach_suhoputnyh – 2017. – 03.09. – Заголовок з екрану.
81. Наявність миротворців на Донбасі цілком доречно: це пішло б на користь вирішення проблеми, - Путін //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/454055/nayavnist_myrotvortsiv_na_donbasi_tsilkom_dorechna_tse_pishlo_b_na_koryst_vyrishennya_problemy_putin – 2017. – 05.09. – Заголовок з екрану.
82. Голова МЗС Німеччини про заяву Путіна щодо миротворців на Донбасі: "Зовнішня політика Росії зазнала змін, і ми не повинні втратити цей шанс" //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/454190/golova_mzs_nimechchyny_pro_zayavu_putina_schodo_myrotvortsiv_na_donbasi_zovnishnya_polityka_rosiyi_zaznala – 2017. – 06.09. – Заголовок з екрану.
83. Кабмін ФРН підтримав ідею розміщення миротворців ООН на всій території Донбасу

- //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/454267/kabmin_frn_pidtrymav_ideyu_rozmischennya_myrotvortsiv_oon_na_vsiyi_terytoryi_donbasu – 2017. – 06.09. – Заголовок з екрану.
84. Заяви Путіна про миротворців на Донбасі - спроба зняти санкції за фейковий мир, - Пашинський //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/454291/zayavu_putina_pro_myrotvortsiv_na_donbasi_sproba_znyaty_sanktsiyi_z_a_feyikovuui_myur_pashynskyyi – 2017. – 06.09. – Заголовок з екрану.
85. "Представники Донецька і Луганська" підтримали російську концепцію введення на Донбас контингенту ООН на лінію дотику, - Гризлов //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/454305/predstavnyku_donetska_i_luganska_pidtrymaly_rosiyisku_kontseptsiyu_v_vedennya_na_donbas_kontyngentu_oon – 2017. – 06.09. – Заголовок з екрану.
86. Миротворці на Донбасі повинні розмішуватися за згодою сторін, що конфліктують. Росія такою стороною не є, - Песков //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/454457/myrotvortsiv_na_donbasi_povynni_rozmischuvatysya_za_zgodoyu_storin_scho_konfliktuyut_rosiya_takoju_storonoju – 2017. – 07.09. – Заголовок з екрану.
87. Генсек ООН буде керуватися рішенням Радбезу щодо відправлення миротворців на Донбас //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/454463/gensek_oon_bude_keruvatysya_rishenniam_radbezu_scho_vidpravlennya_myrotvortsiv_na_donbas – 2017. – 07.09. – Заголовок з екрану.
88. Введення миротворців на Донбас у запропонованому Кремлем варіанті для нас неприйнятне, - Кучма (оновлено) //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/454542/vvedennya_myrotvortsiv_na_donbas_u_zaproponovanomu_kremlem_vari_anti_dlya_nas_nepriyinyatne_kuchma_onovleno – 2017. – 08.09. – Заголовок з екрану.
89. Миротворців ООН на Донбасі слід розмішувати на кордоні з РФ, - МЗС Польщі //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/454546/myrotvortsiv_oon_na_donbasi_slid_rozmischuvaty_na_kordoni_z_rf_mzs_polschi – 2017. – 08.09. – Заголовок з екрану.
90. Україна, США, Німеччина і Франція мають готовий проект резолюції щодо миротворців на Донбасі, - Клімкін //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/462428/ukrayina_ssha_nimechchyna_i_frantsiya_mayut_gotovyyi_proekt_rezolyutsiyi_scho_do_myrotvortsiv_na_donbasi – 2017. – 11.11. – Заголовок з екрану.
91. Зустріч Волкера і Суркова: Росія прийняла лише три з 29 абзаців пропозицій США щодо миротворців на Донбасі //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/462711/zustrich_volkera_i_surkova_rosiya_pryinyala_lyshe_try_z_29_abzatsiv_propozytsiyi_ssha_scho_do_myrotvortsiv – 2017. – 14.11. – Заголовок з екрану.
92. Питання чисельності миротворчої місії ООН на Донбасі обговорюють, - МЗС //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/462939/pytannya_chyiselnosti_myrotvorchoyi_misiyi_oon_na_donbasi_obgovoryuyut_mzs – 2017. – 16.11. – Заголовок з екрану.
93. Тема введення миротворців поки що не є темою переговорів у Мінську, - Сайдик //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/photo_news/462976/my_mayemo_robty_vse_nalejne_schob_ne_daty_zamorozty_konflikt_na_shodi_ukrayiny_golova_minoborony_finlyandiyyi – 2017. – 15.11. – Заголовок з екрану.
94. Канаді слід очолити миротворчу місію в Україні, - голова Конгресу українців Канади //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/462682/kanadi_slid_ocholyty_myrotvorchu_misiyu_v_ukrayini_golova_kongresu_ukrayintsiv_kanady – 2017. – 14.11. – Заголовок з екрану.
95. Канада зосередила свою допомогу Україні на збільшенні можливостей ЗСУ, - міністр оборони Саджан //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/462316/kanada_zoseredyla_svoju_dopomogu_ukrayini_na_zbilshenni_mojlyvosteyi_zsu_ministr_oborony_sadjan – 2017. – 10.11. – Заголовок з екрану.
96. Ми маємо робити все належне, щоб не дати заморозити конфлікт на сході України, - голова Міноборони Фінляндії. //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/photo_news/462976/my_mayemo_robty_vse_nalejne_schob_ne_daty_zamorozty_konflikt_na_shodi_ukrayiny_golova_minoborony_finlyandiyyi – 2017. – 16.11. – Заголовок з екрану.
97. Сторони мають піти назустріч одна одній і визначити загальні умови введення "блакитних касок" на Донбас, - голова МЗС ФРН //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/463109/storony_mayut_pity_nazustrich_odna_odniyi_i_vyznachyty_zagalni_umovy_vvedennya_bla_kytnyh_kasok_na_donbas – 2017. – 17.11. – Заголовок з екрану.

98. Говорити про перспективи введення миротворців на Донбас можна буде тоді, коли генсек ООН прийме рішення про "Assessment Mission", - Чалий //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://ua.censor.net.ua/news/463446/govoryty_pro_perspektyvy_vvedennya_myrotvortsiv_na_donbas_mojna_bude_todi_koly_gensek_oon_pryyime_rishennya – 2017. – 21.11. – Заголовок з екрану.

99. Трамп і Путін обговорили шляхи забезпечення міцного миру в Україні, - Білий дім //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://ua.censor.net.ua/news/463594/tramp_i_putin_obgovoryly_shlyahy_zabezpechennya_mitsnogo_myru_v_ukrayini_bilyi_dim – 2017. – 22.11. – Заголовок з екрану.

100. Услід за "сирійською" Трамп може зробити "українську" помилку, - The Washington Post

//ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://ua.censor.net.ua/news/464229/uslid_za_syriyskoyu_tramp_moje_zrobyty_ukrayinsku_pomytku_the_washington_post – 2017. – 27.11. – Заголовок з екрану.

101. США виступають проти участі росіян у миротворчій місії ООН на Донбасі, - Волкер

//ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://ua.censor.net.ua/news/464133/ssha_vystupayut_protuy_uchasti_rosiyan_u_myrotvorchiyi_misiyi_oon_na_donbasi_volker – 2017. – 27.11. – Заголовок з екрану.

102. Зустріч із Сурковим у Белграді була "кроком назад", - Волкер //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://ua.censor.net.ua/news/464235/zustrich_iz_surkovym_u_belgradi_bula_krokom_nazad_volker – 2017. – 27.11. – Заголовок з екрану.

103. Волкер назвав найбільш вірогідний сценарій розвитку подій на Донбасі //www.rbc.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/volker-nazval-naibolee-veroyatnyu-stsenariy-1511856198.html> – 2017. – 28.11. – Заголовок з екрану.

104. Волкер: поставки американської зброї не призведуть до ескалації конфлікту на Донбасі //mind.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mind.ua/news/20179021-volker-postavki-amerikanskoyi-zbroyi-ne-prizvedut-do-eskalaciyi-konfliktu-na-donbasi> – 2017. – 28.11. – Заголовок з екрану.

105. Волкер пояснив, від кого та від чого залежить повернення Донбасу Україні //expres.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/news/2017/11/28/273933-volker-poyasnyv-kogo-zalezhyt-povernennya-donbasu-ukrayini> – 2017. – 28.11. – Заголовок з екрану.

106. Для покращення відносин США з Росією треба вирішити проблему України //www.radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28883919.html> – 2017. – 28.11. – Заголовок з екрану.

107. В Кремле отвітили на слова Волкера про "шаг назад" по ситуації на Донбасі //strana.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://strana.ua/news/107944-v-kremle-otvetili-na-zajavlenija-volкера-o-situatsii-v-ukraine.html> – 2017. – 28.11. – Заголовок з екрану.

108. Волкер: Рішення про майбутнє Донбасу приймає Путін тому Мінські угоди не працюють //trueua.info [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://trueua.info/news/volker-rishennya-pro-majbutnye-donbasu-prijmae-putin-tomu-minski-ugodi-ne-pracuyuyut> – 2017. – 28.11. – Заголовок з екрану.

109. Україна має бути готовою амністувати бойовиків і надати особливий статус Донбасу - Волкер //www.unian.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/war/2268189-ukrajina-maebuti-gotovoju-amnistuvati-bojovikiv-i-nadati-osobliviy-status-donbasu-volker.html> – 2017. – 28.11. – Заголовок з екрану.

110. Нам вдалося об'єднати Євросоюз навколо ідеї миротворчої місії на Донбасі, - Порошенко //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://ua.censor.net.ua/news/463979/nam_vdalosya_obyednaty_yevrosoyuz_navkolo_ideyi_myrotvorchoyi_misiyi_na_donbasi_poroshenko – 2017. – 24.11. – Заголовок з екрану.

111. Миротворча місія на Донбасі неможлива без згоди РФ - спецпредставник США //www.eurointegration.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/12/8/7074842/> – 2017. – 08.12. – Заголовок з екрану

112. Путін: Україна має домовитися із бойовиками "ДНР" щодо миротворців ООН //www.eurointegration.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/12/14/7075058/> – 2017. – 14.12. – Заголовок з екрану

113. Посол України в ООН: У питанні миротворців на Донбасі є "червоні лінії", які ніхто ніколи не перейде //www.eurointegration.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.eurointegration.com.ua/interview/2018/01/9/7075587/> – 2018. – 09.01. – Заголовок з екрану.

114. Переговори про миротворців ООН на Донбасі провалилися через протидію РФ – посол //www.eurointegration.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/01/9/7075587/> – 2018. – 09.01. – Заголовок з екрану.

114. Переговори про миротворців ООН на Донбасі провалилися через протидію РФ – посол //www.eurointegration.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/01/9/7075587/> – 2018. – 09.01. – Заголовок з екрану.

- <http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/01/9/7075797/> – 2018. – 09.01.– Заголовок з екрану.
115. Аваков назвав чисельність російських військ на Донбасі //www.rbc.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/avakov-nazval-chislennost-rossijskih-voysk-1511860172.html> – 2017. – 28.11. – Заголовок з екрану.
116. Росія стягує війська до кордону з Україною – РНБО //www.ukrinform.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2353053-rosia-stague-vijska-do-kordonu-z-ukrainou-rnbo.html> – 2017. – 28.11.– Заголовок з екрану.
117. Три роки переговорів: чи дадуть США Україні летальну зброю //daily.rbc.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/tri-goda-peregovorov-dadut-ssha-ukraine-letalnoe-1511848571.html> – 2017. – 28.11.– Заголовок з екрану.
118. Рішення із винятковим сенсом: що змінить озброєння України Сполученими Штатами //24tv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/rishennya_iz_vinyatkovim_sensom_shho_zminit_ozbrojennya_ukrayini_spoluchenimi_shtatami_n894921 – 2017. – 28.11. – Заголовок з екрану.
119. Що нам відомо про Чорноморський флот Росії? - Coalition for Defense //ukrainian.voanews.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/nam-vidomo-pro-chornomorsky-flot/4203433.html> – 2018. – 11.01. – Заголовок з екрану.
120. У МЗС відповіли Путіну щодо техніки з Криму //www.slovoidilo.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2018/01/12/novyna/bezpeka/mzs-vidpovily-putinu-shhodo-texniku-krumu> – 2018. – 12.01. – Заголовок з екрану.
121. Гройсман пропонує Путіну разом із флотом повернути Україні Крим //ua.interfax.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/political/476487.html> – 2018. – 12.01. – Заголовок з екрану.
122. Россия давно сняла с украинских кораблей ценное оборудование, превратив их в лом, - эксперты //fakty.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fakty.ua/254910-rossiya-davno-snyala-s-ukrainskih-korablej-cennoe-oborudovanie-prevrativ-ih-v-lom---eksperty> – 2018. – 12.01. – Заголовок з екрану.
123. Порошенко: Ми готові прийняти кораблі з Криму тільки разом із Кримом //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/crimea/poroshenko-mi-gotovi-prijnjati-korabli-z-krimu-tilki-razom-z-krimom-234067.html> – 2018. – 28.02. – Заголовок з екрану.
124. Воювати або відмовитися від окупованого Донбасу, – результати опитування українців //zik.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zik.ua/news/2017/11/23/vouyvaty_abo_vidmovyutysya_vid_okupovanogo_donbasu__rezultaty_opytovan_ua_1211429 – 2017. – 23.11.– Заголовок з екрану.
125. Україна не оголосить війну Росії з однієї простої причини - Дмитро Тимчук. Про війну, закони щодо Донбасу та дивні заяви ватажка бойовиків //apostrophe.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/2017-10-17/ukraina-ne-obuyavit-voynu-rossii-po-odnoy-prostoy-prichine---dmitriy-tyimchuk/14964> – 2017. – 17.10.– Заголовок з екрану.
126. Вінник: Будь-який прояв гібридної війни має передбачати відповідь //zik.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zik.ua/news/2017/11/28/vinnyk_budyakuu_proyav_gibrydnoi_viynu_maie_peredbachaty_gibrydnu_vidpovid_1214473 – 2017. – 28.11.– Заголовок з екрану.
127. Війна по закону про деокупацію оголошуватися не буде, – Вінник //zik.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zik.ua/news/2017/11/28/viyna_po_zakonu_pro_deokupatsiyu_ogoloshuvatsya_ne_bude__vinnyk_1214467 – 2017. – 28.11.– Заголовок з екрану.
128. Росія не зупиниться на Донбасі – Тука //www.ukrinform.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2352841-rosia-ne-zupinitsa-na-donbasi-tuka.html> – 2017. – 28.11.– Заголовок з екрану.
129. Україна ніколи не відмовиться від Донбасу та Криму, - Аваков //ua.112.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/golovni-novyni/ukraina-nikoly-ne-vidmovytsia-vid-donbasu-ta-krumu-avakov-422515.html> – 2017. – 28.11.– Заголовок з екрану.
130. Аваков "похоронил" минские соглашения //strana.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://strana.ua/news/107972-avakov-objavil-pro-smert-minskikh-dohovorennostej.html> – 2017. – 28.11.– Заголовок з екрану.
131. "РФ повинна закінчити війну": Собчак заявила про можливість виплати компенсацій Україні за окупацію Донбасу //www.unian.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/2309309-rf-povinna-zakinchiti-viynu-sobchak-zayavila-pro-mojlivist-viplati-kompensatsiy-ukrajini-za-okupatsiyu-donbasu.html> – 2017. – 20.12.– Заголовок з екрану.
132. Що буде з Кримом і Донбасом після виборів у РФ //fakty.ictv.ua [Електронний ресурс]. – Режим

- доступу: <https://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20171226-shho-bude-z-krymom-i-donbasom-pislya-vyboriv-u-rf/> – 2017. – 26.12.– Заголовок з екрану.
133. Геращенко озвучила головні завдання України по Донбасу на 2018 рік (список) //ukr.segodnya.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/politics/gerashchenko-ozvuchila-glavnyezadachi-ukrainy-po-donbasu-na-2018-god-spisok-1104716.html> – 2018. – 11.01.– Заголовок з екрану.
134. У Росії озвучили свої задачі щодо Донбасу //24tv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/u_rosiyi_ozvuchili_svoyi_zadachi_shhodo_donbasu_n915095 – 2018. – 18.01.– Заголовок з екрану.
135. Кремль не бажає забиратися з Донбасу, принаймні — найближчим часом //eukraina.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eukraina.com/news/kreml_ne_bazhae_zabiratisja_z_donbasu_prinajmni_najblizhchim_chasom/2018-01-12-24029 – 2018. – 12.01.– Заголовок з екрану.
136. Кравчук про заяву Лаврова: Весь світ бачить війська РФ на Донбасі, а він каже, що Росія не спить ні вночі, ні вдень, турбуючись про цілісність України //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/politics/kravchuk-pro-zajavu-lavrova-ves-svit-bachit-vijska-rf-na-donbasi-a-vin-kazhe-shcho-rosija-ne-spit-ni-vnochi-ni-vden-piklujuchis-pro-tsilisnist-ukrajini-227351.html> – 2018. – 17.01.– Заголовок з екрану.
137. Екс-голова зовнішньої розвідки розповів про головну проблему в реалізації мінських угод //www.unn.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1709479-eks-golova-zovnishnoyi-rozvidki-rozpoviv-pro-golovnu-problemu-v-realizatsiyi-minskikh-ugod> – 2018. – 13.01.– Заголовок з екрану.
138. Порошенко: Мета Росії – знищити Українську державу //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/war/poroshenko-meta-rosiji-znishchiti-ukrajinsku-derzhavu-227251.html> – 2018. – 17.01.– Заголовок з екрану.
139. Закон про деокупацію Донбасу: на що сподіватися українцям //informator.news [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://informator.news/zakon-pro-deokupatsiyu-donbasu-na-scho-spodivatysya-ukrajintsyam/> – 2018. – 18.01.– Заголовок з екрану.
140. Рада ухвалила закон про реінтеграцію Донбасу //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/01/18/7168749/> – 2018. – 18.01.– Заголовок з екрану.
141. Генштаб ЗСУ отримує більше влади. Що змінить закон про реінтеграцію Донбасу //texty.org.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/hohobi/read/82192/Genshtab_ZSU_otrymuje_bilshe_vlady_Shho_zminyt – 2018. – 18.01.– Заголовок з екрану.
142. Командувачем Об'єднаних сил Порошенко призначив заступника начальника Генштабу Наєва //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/war/komandujuchim-ob-jednanimi-silami-poroshenko-priznachiv-zastupnikom-nachalnika-genshtabu-naeva-236852.html> – 2018. – 16.03.– Заголовок з екрану.
143. Порошенко призначив командувача Об'єднаних сил //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/16/7174839/> – 2018. – 16.03.– Заголовок з екрану.
144. Сім тез підписаного Порошенком закону про реінтеграцію Донбасу //www.radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29051088.html> – 2018. – 20.02.– Заголовок з екрану.
145. Турчинов розповів про подвійне дно закону про окуповані території Донбасу //expres.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/news/2018/02/13/284056-turchynov-rozpoviv-podviyne-dno-zakonu-okupovani-terytoriyi-donbasu> – 2018. – 13.02.– Заголовок з екрану.
146. Ирина Луценко: Закон о реинтеграции дал возможность закупать летальное оружие //hvylya.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylya.net/news/exclusive/irina-lutsenko-zakon-o-reintegratsii-dal-vozmozhnost-zakupat-letalnoe-oruzhie.html> – 2018. – 18.01.– Заголовок з екрану.
147. «Закон про деокупацію» допоможе повернути окуповану частину Донбасу і Крим» – Міноборони //www.radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29083408.html> – 2018. – 06.03.– Заголовок з екрану.
148. У Кремлі відреагували на український закон про визнання Росії агресором //apostrophe.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/news/world/ex-ussr/2018-01-18/v-kremle-otreagirovali-na-ukrainskij-zakon-o-priznanii-rossii-agressorom/118977> – 2018. – 18.01.– Заголовок з екрану.
149. В Росії відреагували на закон про реінтеграцію Донбасу //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/01/18/7168820/> – 2018. – 18.01.– Заголовок з екрану.
150. Песков про закон про реінтеграцію Донбасу: Він провокує гарячі голови в Києві на повернення до

силового варіанту врегулювання //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/war/pjeskov-pro-zakon-pro-reintegratsiji-donbasu-vin-provokuje-garjachi-golovi-v-kijevi-na-povnennja-do-silovogo-variantu-vreguljuvannja-232924.html> – 2018. – 21.02.– Заголовок з екрану.

151. Кучма щодо закону про реінтеграцію Донбасу: Шкода, що у цьому документі немає посилання на Мінські угоди //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/politics/kuchma-pro-zakon-pro-reintegratsiji-donbasu-shkoda-shcho-v-tsomu-dokumenti-nemaje-posilannja-na-minski-domovlenosti-233279.html> – 2018. – 23.02.– Заголовок з екрану.

152. Мінськ змінює прописку: про перспективи і сценарії перенесення переговорів щодо Донбасу //24tv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/minsk_zminyuje_propisku_pro_perspektivi_i_stsenariyi_perenesennja_peregovoriv_shhodo_donbasu_n916655 – 2018. – 19.01.– Заголовок з екрану.

153. Клімкін: РФ не довіряє миротворчій місії ООН, бажаючи зберегти вплив на Україну //www.eurointegration.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/01/22/7076435/> – 2018. – 22.01.– Заголовок з екрану.

154. ПАРС вимагає від Росії зупинити військову агресію проти України //www.unian.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/2362112-pare-vimagae-vid-rosiji-zupiniti-viyskovu-agresiyu-proti-ukrajini.html> – 2018. – 23.01.– Заголовок з екрану.

155. Порошенко і Волкер обговорили миротворців на Донбасі //www.eurointegration.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/01/24/7076535/> – 2018. – 24.01.– Заголовок з екрану.

156. Волкер: відсутність обстрілів на Донбасі 23 січня свідчить, що мир можливий //ukrainian.voanews.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/news/4222362.html> – 2018. – 24.01.– Заголовок з екрану.

157. Волкер розповів, коли Росія перегляне свою позицію по Донбасу //ukr.segodnya.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/politics/volker-rasskazal-kogda-rossiya-peresmotrit-svoju-poziciyu-po-donbasu-1108256.html> – 2018. – 24.01.– Заголовок з екрану.

158. Волкер обговорить з Сурковим завершення війни на Донбасі, як це бачать у США //expres.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/news/2018/01/25/281750-volker-obgovoryt-surkovum-zavershennja-vijni-na-donbasi-bachat-ssha> – 2018. – 25.01.– Заголовок з екрану.

159. Волкер заявив, що конфлікт на Донбасі можна останить за год //strana.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://strana.ua/news/119887-volker-zajavil-cho-konflikt-na-donbasse-mozhno-ostanovit-za-hod.html> – 2018. – 25.01.– Заголовок з екрану.

160. Также Волкер не испытывает оптимизма накануне встречи с Сурковым. //zik.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zik.ua/news/2018/01/25/volker_rozpoviv_pro_rosijski_tanky_na_donbasi_1252375 – 2018. – 25.01.– Заголовок з екрану.

161. Волкер і Сурков на зустрічі в Дубаї не змогли дійти згоди щодо закону про реінтеграцію Донбасу – ЗМІ //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/war/volker-i-surkov-na-zustrichi-v-dubaji-ne-zmogli-prijti-do-ugodi-za-zakonom-pro-reintegratsiji-donbasu-zmi-228927.html> – 2018. – 26.01.– Заголовок з екрану.

162. У Кремлі назвали "конструктивною" пропозицію США про миротворців на Донбасі //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/3046946/u_kremli_nazvaly_konstruktyvnoyu_propozytsiyu_sshu_pro_myrotvortsiv_na_donbasi – 2018. – 27.01.– Заголовок з екрану.

163. Концепція РФ щодо миротворців ООН на Донбасі лише поглибить конфлікт, - Волкер //www.rbc.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/kontseptsiya-rf-mirotvortsah-oon-donbasse-1517170806.html> – 2018. – 28.01.– Заголовок з екрану.

164. Волкер: РФ не зробила "абсолютно нічого" для врегулювання ситуації на Донбасі //www.eurointegration.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/01/29/7076788/> – 2018. – 29.01.– Заголовок з екрану.

165. Місія ООН буде на всьому Донбасі: Волкер зробив нову заяву щодо миротворців //ukr.segodnya.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/politics/missiya-oon-budet-na-vsem-donbasse-volker-sdelal-novoe-zayavlenie-po-mirotvorcam-1109439.html> – 2018. – 29.01.– Заголовок з екрану.

166. "Це було замкнуте коло": Волкер розповів деталі перемовин із Сурковим //www.5.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.5.ua/polityka/tse-bulo-zamknute-kolo-volker-rozpoviv-detali-peremovyn-iz-surkovym-163974.html> – 2018. – 29.01.– Заголовок з екрану.

167. Клімкін назвав безрезультатною зустріч Волкера й Суркова //tyzhden.ua [Електронний ресурс]. –

- Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/208679> – 2018. – 30.01.– Заголовок з екрану.
168. Москва Вашингтон приймуть рішення про миротворців на Донбасі після виборів у РФ //www.unian.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/2373798-moskva-i-vashington-priymut-rishennya-pro-mirotvortsiv-na-donbasi-pislya-viboriv-u-rf-stratfor.html> – 2018. – 30.01.– Заголовок з екрану.
169. Австрія готова розглянути свою участь у миротворчій місії ООН на Донбасі – Курц //www.eurointegration.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/02/8/7077279/> – 2018. – 08.02.– Заголовок з екрану.
170. Донбасу потрібні 20 тисяч миротворців: звіт для Мюнхенської конференції безпеки //www.eurointegration.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/02/12/7077416/> – 2018. – 12.02.– Заголовок з екрану.
171. Миротворча місія - ключова складова мирного мінського процесу, - Порошенко //www.rbc.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/mirotvorcheskaya-missiya-ključevaya-sostavlyayushchaya-1518886515.html> – 2018. – 17.02.– Заголовок з екрану.
172. Швеція заявляє про готовність до миротворчої місії на Донбасі //www.ukrinform.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2405281-svecia-zaavlae-pro-gotovnist-don-mirotvorcoi-misii-na-donbasi.html> – 2018. – 17.02.– Заголовок з екрану.
173. Миротворці на Донбасі: Клімкін назвав 2 вимоги для запуску місії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20180219-myrotvortsi-na-donbasi-klimkin-nazvav-2-vymogy-dlya-zapusku-misiyi/> – 2018. – 19.02.– Заголовок з екрану.
174. Розміщення миротворців на Донбасі займе 6-10 місяців – Клімкін //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/20/7172164/> – 2018. – 20.02.– Заголовок з екрану.
175. Миротворча місія має не допустити замороження ситуації на Донбасі – генерал США //www.eurointegration.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/01/25/7076593/> – 2018. – 25.01.– Заголовок з екрану.
176. Порошенко: Миротворці ООН можуть допомогти створити умови для чесних виборів на Донбасі //newsone.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://newsone.ua/news/politics/poroshenko-mirotvortsy-oon-mohut-pomoch-sozdat-uslovija-dlja-chestnykh-vyborov-na-donbasse.html> – 2018. – 06.03.– Заголовок з екрану.
177. Порошенко в Мюнхені: Ми повинні сказати ні виборам президента Росії в окупованому Криму //nv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/poroshenko-v-mjunkseni-mi-povinni-skazati-nemaє-viboriv-prezidenta-rosiji-v-okupovanomu-krimu-2452522.html> – 2018. – 16.02.– Заголовок з екрану.
178. Порошенко: У 2007 році в Мюнхені російський президент оголосив війну цивілізованому світу //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/worldnews/poroshenko-v-2007-rotsi-v-mjunkseni-rosijskij-prezident-ogolosiv-vijnu-tsvivilizovanogo-svitu-232270.html> – 2018. – 17.02.– Заголовок з екрану.
179. Порошенко: У політиці Москви немає місця чесній грі. Ось чому російський прапор не майорить на Олімпіаді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/politics/poroshenko-v-polititsi-moskvi-nemaє-mistsja-chesnoji-gri-os-chomu-rosijskij-prapor-ne-majorit-na-olimpiadi-232275.html> – 2018. – 17.02.– Заголовок з екрану.
180. Порошенко розповів подробиці переговорів з міністром оборони США //www.rbc.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/poroshenko-rasskazal-neizvestnyh-detalyah-1518887744.html> – 2018. – 17.02.– Заголовок з екрану.
181. Порошенко: для введення миротворців на Донбас треба дотиснути Росію //www.bbc.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/ukrainian/news-43099515> – 2018. – 17.02.– Заголовок з екрану.
182. Підсумки безпекової конференції у Мюнхені: діалог був, але результату нема //www.radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29046781.html> – 2018. – 18.02.– Заголовок з екрану.
183. Мюнхен-2018. Основні тези виступів світових лідерів на безпековій конференції //tyzhden.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/209721> – 2018. – 19.02.– Заголовок з екрану.
184. Підсумки Мюнхенської конференції для України, на жаль не можна назвати втішними - експерт //gazetavv.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazetavv.com/news/policy/1519046793-pidsumki-myunhenskoji-koferentsiyi-dlya-ukrayini-na-zhal-ne.html> – 2018. – 19.02.– Заголовок з екрану.
185. Берлін: Якщо РФ погодиться на миротворців ООН на Донбасі, «їй треба якось віддячити» //racurs.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://racurs.ua/ua/n99556-berlin-yakscho-rf-pogodytsya-na>

- myrotvorciv-oon-na-donbasi-yiy-treba-yakos-viddyachyty – 2018. – 11.01.– Заголовок з екрану.
186. У Німеччині санкції ЄС проти РФ назвали "мертвою конякою" - Die Zeit //tyzhden.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/208496> – 2018. – 27.01.– Заголовок з екрану.
187. Україна в довгій шухляді: в Мюнхені визначили нові пріоритети світової безпеки //www.euointegration.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euointegration.com.ua/articles/2018/02/19/7077699/> – 2018. – 19.02.– Заголовок з екрану.
188. Україна на самоті. Гіркий присмак Мюнхена //glavcom.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/publications/ukrajina-na-samoti-girkiy-prismak-myuhnena-474767.html> – 2018. – 19.02.– Заголовок з екрану.
189. "Вбивці танків" прибудуть до України. Що слід знати про потужні комплекси Javelin //tsn.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/ukrayina/vbivci-tankiv-pribudut-do-ukrayini-scho-slid-znati-pro-potuzhni-kompleksi-javelin-1089295.html> – 2018. – 18.01.– Заголовок з екрану.
190. Росія шукатиме місцезнаходження "Джавелінів" в Україні - экс-командувач Армії США у Європі //ukrainian.voanews.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/javelin-ukraina-ben-hodzhes/4222295.html> – 2018. – 24.01.– Заголовок з екрану.
191. 4 запитання про «Джавеліни» для України – Washington Post //ukrainian.voanews.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/pytannja-pro-javeliny/4236450.html> – 2018. – 02.02.– Заголовок з екрану.
192. Держдеп США ухвалив рішення про продаж Україні ракетних комплексів Javelin //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/war/derzhdep-ssha-prijnjav-rishennja-pro-prodazh-ukrajini-raketnih-kompleksiv-javelin-234357.html> – 2018. – 02.03.– Заголовок з екрану.
193. Держдепартамент США схвалив продаж Україні комплексів Javelin, - Пентагон //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/3053408/derjdepartament_ssha_shvalyv_proday_ukrayini_kompleksiv_javelin_pentagon – 2018. – 02.03.– Заголовок з екрану.
194. Порошенко про рішення США постачати в Україну Javelin: Фронт міжнародної оборонної підтримки України відкрито //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/war/poroshenko-pro-rishennja-ssha-postachati-v-ukrajinu-javelin-front-mizhnarodnoji-oboronnoji-pidtrimki-ukrajini-vidkrito-234422.html> – 2018. – 02.03.– Заголовок з екрану.
195. Полторак про постачання Javelin зі США: Усе йде за планом //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/war/poltorak-pro-postachannja-javelin-z-ssha-vse-jde-zaplanom-232204.html> – 2018. – 16.02.– Заголовок з екрану.
196. В Росії предприняли шаги по противостоянию американским «Джавелинам» на Донбассе //real-vin.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://real-vin.com/v-rossii-predprinjali-shagi-pro-protivostojaniyu-amerikanskim-dzhavelinam-na-donbasse> – 2018. – 11.01.– Заголовок з екрану.
197. Після продажу нам Javelin американських інструкторів в Україні стане більше. Пам'ятаєте, чим їхня присутність закінчилася для шпани "Вагнера" в Сирії? //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/blogs/taran/pislja-prodazhu-nam-javelin-amerikanskih-instruktoriv-v-ukrajini-stane-bilshe-pam-jatajte-nizh-jih-prisutnist-zakinchilasja-dlja-shpani-vagnera-v-siriji-234424.html> – 2018. – 02.03.– Заголовок з екрану.
198. Руководитель "ЧВК Вагнера" Уткин никогда не был гражданином Украины, - СБУ //censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://censor.net.ua/news/3044477/rukovoditel_chvk_vagnera_utkin_nikogda_ne_byl_grajdaninom_ukrainy_sbu – 2018. – 15.01.– Заголовок з екрану.
199. Війна на Донбасі та в Сирії – приклад незаконних дій найманців Путіна, – західні ЗМІ //24tv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/viyna_na_donbasi_ta_v_sirii_priklad_nezakonnih_diy_naumantsiv_putina_zahidni_zmi_n915202 – 2018. – 18.01.– Заголовок з екрану.
200. США готують безпрецедентні санкції проти Росії //www.ukrinform.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2352967-ssa-gotuut-bezprecedentni-sankcii-proti-rosii.html> – 2017. – 28.11. – Заголовок з екрану.
201. Підлий план: Путін готується до великої війни //eizvestia.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eizvestia.com/uk/news_politics-ukr/full/2811-pidlij-plan-putin-gotuyetsya-do-velikoi-vijni – 2017. – 28.11. – Заголовок з екрану.
202. У РНБО заявили про можливість повернення Росії до широкомасштабної агресії проти України //tsn.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/politika/u-rnbo-zayavili-pro-mozhliivst-rovernennya-rosiyi-do-shirokomasshtabnoyi-agresiyi-proti-ukrayini-1050235.html> – 2017. – 28.11. – Заголовок з екрану.

203. Война с Украиной: российский политолог указал на важный момент в поведении Путина //apostrophe.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apostrophe.ua/news/society/accidents/2017-11-27/voyna-s-ukrainoy-rossiyskiy-politolog-ukazal-na-vajnyiy-moment-v-povedenii-putina/114225> – 2017. – 27.11.– Заголовок з екрану.
204. Путіну готують удари за чотирма напрямками, один з них особливо небезпечний - приватна розвідка США //apostrophe.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/article/world/2018-01-05/putinu-gotovyat-udaryi-po-chetyrem-napravleniyam-odin-iz-nih-osobo-opasen---chastnaya-razvedka-ssha/16364> – 2018. – 05.01.– Заголовок з екрану.
205. США розширили санкції проти Росії через війну на Донбасі //tyzhden.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/208477> – 2018. – 26.01.– Заголовок з екрану.
206. Російська агресія в Україні. Москва гостро відреагувала на санкції США //tyzhden.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/208501> – 2018. – 27.01.– Заголовок з екрану.
207. Удар по грошак Кремля: Вашингтон запровадить санкції проти російських олігархів //www.radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29003146.html> – 2018. – 28.01.– Заголовок з екрану.
208. Не поверне Крим і не припинить агресію на Донбасі – сенатор США //www.radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29148502.html> – 2018. – 05.03.– Заголовок з екрану.
209. США ввели санкції проти Дерипаски, Міллера та інших російських бізнесменів і чиновників //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/money/ssha-vveli-sanktsiji-proti-deripaski-millera-ta-inshih-rosijskih-biznesmeniv-i-chinovnikov-povnij-spisok-240292.html> – 2018. – 06.03.– Заголовок з екрану.
210. Обвал на російських біржах і втрата мільярдів - нові санкції США у дії //www.bbc.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43705421> – 2018. – 09.03.– Заголовок з екрану.
211. Україна введе такі ж санкції проти Росії, як і США //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/6/7176995/> – 2018. – 06.03.– Заголовок з екрану.
212. Порошенко обговорив з новим послом Нідерландів про притягнення винних у збитті МН17 //day.kyiv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/news/100118-poroshenko-obgovoryv-z-novum-poslom-niderlandiv-pro-prytyagnennya-vynnyh-u-zbytti-mn17> – 2018. – 10.01.– Заголовок з екрану.
213. Катастрофа МН-17: суд встановив зв'язок Гіркина з розвідкою РФ, — Кульчицький //hromadskeradio.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadskeradio.org/news/2018/01/30/katastrofa-mn-17-sud-vstanovyv-zvyazok-girkina-z-rozvidkoju-rf-kulchyskuu> – 2018. – 30.01.– Заголовок з екрану.
214. Збиття "Боїнга" на Донбасі: ЗМІ назвали імена головних підозрюваних //24tv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/zbittya_boyinga_na_donbasi_zmi_nazvali_imena_golovnih_pidozryuvanih_n937369 – 2018. – 12.03.– Заголовок з екрану.
215. «Названі імена підозрюваних у збитті літака МН17» //www.radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29094141.html> – 2018. – 12.03.– Заголовок з екрану.
216. У Росії є ще одна вимога до миротворців, – експерт //24tv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/u_rosiyi_je_shhe_odna_vimoga_do_mirotvortsiv_ekspert_n926371 – 2018. – 14.02.– Заголовок з екрану.
217. Миротворці ООН на Донбасі можуть вивести Мінські угоди з глухого кута, - генсек ОБСЄ Гремінгер //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/3050989/myrotvortsii_oon_na_donbasi_mojut_vyvesty_minski_ugody_z_gluhogo_kuta_gensek_obsye_greminger – 2018. – 17.02.– Заголовок з екрану.
218. Волкер: миротворці стануть найкращим варіантом для захисту російськомовного населення Донбасу //www.unian.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/10011197-volker-mirotvorci-stanut-naikrashchim-variantom-dlya-zahistu-rosiyskomovnogo-naselennya-donbasu.html> – 2018. – 17.02.– Заголовок з екрану.
219. Експерт ООН підготував доповідь з врегулювання ситуації на сході України. Про що в ній йдеться? //hromadskeradio.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadskeradio.org/news/2018/02/17/u-ssha-pidgotuvaly-dopovid-z-vregulyuvannya-sytuaciyi-na-shodi-ukrayiny-pro-shcho-v-niy-ydetsya> – 2018. – 17.02.– Заголовок з екрану.
220. Місія ООН не повинна закріпляти російські "перемоги" в Україні, - Ходжес //www.rbc.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/missiya-oon-dolzha-zakreplyat-rossiyskie-1518966506.html> – 2018. – 18.02.– Заголовок з екрану.

221. У Росії відкинули "план Расмуссена" з урегулювання ситуації на Донбасі //www.rbc.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/rossii-otvergli-plan-rasmussena-uregulirovaniyu-1518983447.html> – 2018. – 18.02.– Заголовок з екрану.
222. Один із миротворчих сценаріїв заморозить Донбас навіки – експерт //gazeta.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/politics/_odin-iz-mirotvorchih-senariyiv-zamorozit-donbas-naviki-ekspert/821423 – 2018. – 19.02.– Заголовок з екрану.
223. Ідея миротворців стає все більш примарною, – політолог //24tv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/ideya_mirotvortsiv_staye_vse_bilsh_primarnou__politolog_n928397 – 2018. – 19.02.– Заголовок з екрану.
224. Білорусь не має бути в місії ООН на Донбасі через членство в Організації колективної безпеки — Зеркаль //hromadske.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/bilorus-ne-maie-butu-v-misii-oon-na-donbasi-cherez-chlenstvo-v-orhanizatsii-kolektyvnoi-bezpeky-zerkal> – 2018. – 19.02.– Заголовок з екрану.
225. Без миротворців на кордоні Донбас перетвориться на Придністров'я – Кучма //www.ukrinform.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2409379-bez-mirotvorciv-na-kordoni-donbas-peretvoritsya-na-pridnistrova-kucma.html> – 2018. – 23.02.– Заголовок з екрану.
226. Миротворці – це компроміс між США і РФ, – експерт розповів, чому затягується процес //24tv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/mirotvortsii__tse_kompromis_mizh_ssha_i_rf_ekspert_rozpoviv_chomu_zatyaguyetsya_protse_n931427 – 2018. – 26.02.– Заголовок з екрану.
227. Волкер допустив присутствие в миротворческой миссии на Донбассе союзников России //strana.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://strana.ua/news/127509-v-mirotvorcheskoj-missii-na-donbasse-mohut-prinimat-uchastie-sily-odkb-.html> – 2018. – 02.03.– Заголовок з екрану.
228. Волкер: Після зустрічі з Сурковим у січні від РФ нічого не чути про пропозиції щодо миротворців на Донбасі //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/3054806/volker_pislya_zustrichi_z_surkovym_u_sichni_vid_rf_nichogo_ne_chut_u_pro_propozitsiyi_schodo_myrotvortsiv – 2018. – 10.03.– Заголовок з екрану.
229. Миротворці ООН - єдиний спосіб припинити насильство на Донбасі - президент //expres.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/news/2018/03/11/287327-myrotvorci-oon-yedynyy-sposib-pryruynyty-nasylstvo-donbasi-prezydent> – 2018. – 11.03.– Заголовок з екрану.
230. Дипломат розповів, чи зупинить миротворча місія ООН війну на Донбасі //vgholos.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vgholos.com.ua/news/dyplomata_rozpoviv_chy_zupynyt_myrotvorcha_misiya_oon_viynu_na_donbasi_307336.html – 2018. – 15.03.– Заголовок з екрану.
231. Уведення миротворчої місії ООН на Донбас цього року малоймовірно, - Єльченко //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/3061341/uvedennya_myrotvorchoyi_misiyi_oon_na_donbas_tsogo_roku_maloyi_movirne_yelchenko – 2018. – 14.04.– Заголовок з екрану.
232. Туреччина заявила про готовність брати участь у місії ООН на Донбасі – АП //www.radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29154307.html> – 2018. – 09.04.– Заголовок з екрану.
233. Рішення щодо введення миротворців ООН на Донбас виходить на фінішний етап – експерт //www.5.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.5.ua/polityka/rishennia-shchodo-vvedennia-myrotvortsiv-oon-na-donbas-vykhodyt-na-finishnyi-etap-ekspert-168037.html> – 2018. – 10.04.– Заголовок з екрану.
234. Понад 40 країн погодилися взяти участь у миротворчій операції на Донбасі – Президент //www.unn.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1725253-ponad-40-krayin-pogodilisya-vzyati-uchast-u-mirotvorchiy-operatsiyi-na-donbasi-prezydent> – 2018. – 13.04.– Заголовок з екрану.
235. Миротворці мають забезпечити проведення вільних виборів на Донбасі – Порошенко //www.unn.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1725283-mirotvortsii-mayut-zabezpechiti-provedennya-vilnikh-viboriv-na-donbasi-poroshenko> – 2018. – 13.04.– Заголовок з екрану.
236. Порошенко призвал лишити Росію права вето в Совбезе ООН //newsone.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://newsone.ua/news/politics/poroshenko-prizval-lishit-rossiju-prava-veto-v-sovbeze-oon.html> – 2018. – 13.04.– Заголовок з екрану.
237. ООН может пересмотреть право вето России в вопросе миротворцев на Донбассе, – експерт //dnews.dn.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dnews.dn.ua/news/672846> – 2018. – 13.04.– Заголовок з екрану.

238. Курт Волкер сказав, чому РФ не применит вето к миротворческой операции ООН //farwater.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://farwater.net/novosti/kurt-volker-skazal-pochemu-rf-nepriimenit-veto-k-mirotvorcheskoj-operacii-oon/> – 2018. – 14.04.– Заголовок з екрану.
239. Волкер розповів про можливий формат миротворчої місії в Україні //ukrainian.voanews.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/volker-rozpoviv-pro-mozhlyvy-format/4347973.html> – 2018. – 14.04.– Заголовок з екрану.
240. Волкер розповів про новий формат миротворчої місії ООН на Донбасі //tasurs.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tasurs.ua/ua/n103656-volker-rozpoviv-pro-novu-format-mirotvorchoyi-misiyi-oon-na-donbasi> – 2018. – 14.04.– Заголовок з екрану.
241. Миротворці на Донбасі: Росія вперто заганяє ситуацію в глухий кут //www.facenews.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facenews.ua/columns/2018/320549/> – 2018. – 22.04.– Заголовок з екрану.
242. У Суркова пояснили, чому прекратились его переговори с Волкером по Донбасу //www.facenews.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facenews.ua/news/2018/403493/> – 2018. – 22.04.– Заголовок з екрану.
243. Посол США Йованович: у Волкера є план, але наступний крок за Росією //www.radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29185310.html> – 2018. – 22.04.– Заголовок з екрану.
244. США повинні поставити Росії ультиматум щодо місії ООН, – політолог //24tv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/ssha_povinni_postaviti_rosiyi_ultimatum_shhodo_misiyi_oon_politolog_n955836 – 2018. – 22.04.– Заголовок з екрану.
245. Полторак назвав кількість миротворців на Донбасі //www.unn.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1727114-poltorak-nazvav-kilkist-mirotvortsiv-na-donbasi> – 2018. – 24.04.– Заголовок з екрану.
246. Ввод миротворцев на Донбас: назван "День Д" для України (відео) //www.facenews.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facenews.ua/news/2018/402580/> – 2018. – 15.04.– Заголовок з екрану.
247. Тиск на РФ через Сирію: в МЗС назвали причину загострення на Донбасі //www.unian.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/10079678-tisk-na-rf-cherez-siriyu-v-mzs-nazvali-prichinu-zagostrennya-na-donbasi.html> – 2018. – 13.04.– Заголовок з екрану.
248. Волкер не вважає, що через Сирію РФ готує наступ на Донбас //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/14/7177706/> – 2018. – 14.04.– Заголовок з екрану.
249. Путін може помститися за Сирію на Донбасі: розкрито небезпечний сценарій Кремля //apostrophe.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/accidents/2018-04-13/putin-mojet-otomstit-za-siriyu-na-donbasse-raskryit-opasnyiy-stsenarij-kremlya/17929> – 2018. – 13.04.– Заголовок з екрану.
250. В Путіна залишилося два поганих варіанти в Сирії, на Донбасі виходу теж немає //apostrophe.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/article/world/2018-04-14/u-putina-ostalos-dva-plohih-varianta-v-sirii-na-donbasse-vyihoda-toje-net/17931> – 2018. – 14.04.– Заголовок з екрану.
251. "Готуємося до найгіршого сценарію": МЗС про ймовірний удар РФ на сході //www.5.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.5.ua/polityka/hotuiemosia-do-naihirshoho-stsenariiu-mzs-pro-imovirnyi-udar-rf-na-skhodi-168319.html> – 2018. – 16.04.– Заголовок з екрану.
252. Сльченко: Росія готується розмістити в Криму ядерну зброю //gordonua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news/crimea/jelchenko-rosija-gotujetsja-rozmistiti-v-krimu-jadernu-zbroju-236976.html> – 2018. – 17.03.– Заголовок з екрану.
253. РФ зосередила в окупованому Криму 32 тисячі військових, комплекси С-400 і "Іскандер" - Міноборони //www.unian.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/politics/10093169-rf-zoseredila-v-okupovanomu-krimu-32-tisyachi-viyskovih-kompleksi-s-400-i-iskander-minoboroni.html> – 2018. – 24.04.– Заголовок з екрану.
254. Кримська параноя Кремля //nv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/recommends/krimska-paranoja-kremlja-2444620.html> – 2018. – 11.01.– Заголовок з екрану.
255. Україні придется разорвать дипломатические отношения с Россией, — Ирина Луценко //hvylya.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylya.net/news/exclusive/ukraine-pridetsya-razorvat-diplomaticheskie-otnosheniya-s-rossiey-irina-lutsenko.html> – 2018. – 19.03.– Заголовок з екрану.
256. У МЗС України пояснили, чому договір про дружбу з РФ не можна продовжувати //www.unn.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1722503-u-mzs-ukrayini-poyasnili-chomu-dogovir-pro-druzhbu-z-rf-ne-mozhna-prodovzhuvati> – 2018. – 28.03.– Заголовок з екрану.

257. Договір о дружбе с Россией должен быть расторгнут, — Зеркаль //hvylya.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylya.net/news/digest/dogovor-o-druzhbe-s-rossiey-dolzen-byit-rastorgnut-zerkal.html> – 2018. – 28.03.– Заголовок з екрану.
258. В МИД определились, что делать с договором о дружбе с Россией //hvylya.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylya.net/news/digest/v-mid-opredelilis-hto-delat-s-dogovorom-o-druzhbe-s-rossiey.html> – 2018. – 04.04.– Заголовок з екрану.
259. Чому Україна не розірвала договір про дружбу з РФ - пояснення віце-прем'єра //gazeta.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/politics/_comu-ukrayina-ne-rozirvala-dogovir-pro-druzhbu-z-rf-royasnennya-vicepremyera/830461 – 2018. – 07.04.– Заголовок з екрану.
260. У Порошенка пояснили ініціативу частково розірвати договір із РФ //gazeta.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/politics/_u-poroshenka-royasnili-iniciativu-chastkovo-rozirvati-dogovir-iz-rf/831418 – 2018. – 12.04.– Заголовок з екрану.
261. Україна має визначитися щодо дії договору про дружбу з РФ до 30 вересня //www.unn.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1725347-ukrayina-maye-viznachitися-schodo-diyi-dogovoru-pro-druzhbu-z-rf-do-30-veresnya> – 2018. – 14.04.– Заголовок з екрану.
262. Це додатковий тиск на Росію, – Клімкін про звернення України до Міжнародного суду ООН //24tv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/tse-dodatkoviy_tisk_na_rossiyu_klimkin_pro_zvernennya_ukrayini_do_mizhnarodnogo_sudu_o_on_n957863 – 2018. – 25.04.– Заголовок з екрану.
263. Радіо Свобода Daily: Зміна формату оборони України – Операція об'єднаних сил замість АТО //www.radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29166454.html> – 2018. – 14.04.– Заголовок з екрану.
- 264 В Минобороны разъяснили суть реформирования АТО с 1 мая //comments.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://comments.ua/politics/617511-v-minoboroni-razyasnili-sut.html> – 2018. – 14.04.– Заголовок з екрану.
265. Зміна Києвом формату операції на Донбасі не позначиться на роботі Тристоронньої контактної групи //ua.interfax.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/497396.html> – 2018. – 06.04.– Заголовок з екрану.
266. Ключова відмінність операції Об'єднаних сил від АТО в тому, що це військова операція, - Наєв //ua.censor.net.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/3063182/klyuchova_vidminnist_operatsiyi_obyednanyh_syl_vid_ato_v_tomu_sch_o_tse_viyiskova_operatsiya_nayev – 2018. – 25.04.– Заголовок з екрану.
267. Аваков: підрозділи МВС готуються до деокупації Донбасу //www.unn.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1724152-avakov-pidrozdili-mvs-gotuyutsya-do-deokupatsiyi-donbasu> – 2018. – 06.04.– Заголовок з екрану.
268. Аваков розповів, як реінтегруватимуть Донбас //www.slovoidilo.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2018/04/16/novyna/bezpeka/avakov-rozproviv-yak-reintehruvatymut-donbas> – 2018. – 16.04.– Заголовок з екрану.
269. Зрив перемир'я та загрози для місії ОБСЄ: стало відомо, про що говорили в Мінську //glavcom.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/news/zriv-peremirya-ta-zagrozi-dlya-misiji-obsje-stalo-vidomo-pro-shcho-govorili-v-minsku-490718.html> – 2018. – 18.04.– Заголовок з екрану.
270. Ніяка це не Операція об'єднаних сил. Це жорстока і кривава війна – Безсмертний. //uainfo.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainfo.org/blognews/1523605061-niyaka-tse-ne-operatsiya-ob-ednanih-sil-tse-zhorstoka-i-krivava.html> – 2018. – 13.04.– Заголовок з екрану.
271. ПАРС: Непідконтрольними територіями Донбасу управляє Росія //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/24/7178586/> – 2018. – 24.04.– Заголовок з екрану.
272. ПАРС закликала Росію припинити постачання зброї та військових на Донбас – ЗМІ //nv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/paře-zaklikala-rosiju-priviniti-postachannja-zbroji-ta-vijskovikh-na-donbas-2466437.html> – 2018. – 25.04.– Заголовок з екрану.
273. У Путина готовятся к осенней атаке на Украину – СБУ //kontrakty.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kontrakty.ua/article/116495> – 2018. – 13.04.– Заголовок з екрану.
274. Я не вірю, що Росія зможе зробити повномасштабний наступ на Україну, – політолог //24tv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/ya_ne_viryu_shho_rossiya_zmozhe_zrobiti_povnomasshtabniy_nastup_na_ukrayinu__ekspert_ku_zo_n952418 – 2018. – 13.04.– Заголовок з екрану.
275. Вірогідність повномасштабного вторгнення РФ в Україну існує, – Андрій Ілленко //zik.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zik.ua/news/2018/04/14/virogidnist_povnomasshtabnogo_vtorgnennya_rf_v_ukrainu_isnuie_andriy_130

4467 – 2018. – 14.04.– Заголовок з екрану.

276. Україні слід бути готовою до ескалації з боку РФ – экс-посол //www.pravda.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/17/7177971/>

– 2018. – 17.04.– Заголовок з екрану.

277. “Не допустимо миру”: кремлівські заяви щодо Донбасу “переклали” з дипломатичної мови //narodna-pravda.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://narodna-pravda.ua/2018/01/11/nedopustymo-myru-kremlivski-zayavy-shhodo-donbasu-perekalaly-z-dyplomatychnoyi-movy/> – 2018. – 11.01.– Заголовок з екрану.

278. Путін боїться і шукає вихід по Донбасу - російський опозиціонер //gazeta.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/donbas/_putin-boyitsya-i-shukaeye-vihid-po-donbasu-rosijskij-opozicioner/829732 – 2018. – 03.04.– Заголовок з екрану.

279. Експерт: Путин не уйдет с Донбасса //tribun.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tribun.com.ua/49018> – 2018. – 13.04.– Заголовок з екрану.

280. От идеи до войны, от Сахалина до Португалии: Россия начала мировую экспансию с Донбасса //dnews.dn.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dnews.dn.ua/news/671202> – 2018. – 29.03.– Заголовок з екрану.

281. Путін хоче, щоб на Донбасі завжди була війна, - дипломат //vgolos.com.ua [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://vgolos.com.ua/news/putin_hoche_shchob_na_donbasi_zavzhdy_bula_viyna__dyplomata_309495.html – 2018. – 29.03.– Заголовок з екрану.

282. Переговори з Путіним по Донбасу: з'явився прогноз на найближчий час //apostrophe.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/news/politics/regional-policy/2018-03-29/peregovoryi-s-putinyim-po-donbassu-royavilsya-prognoz-na-blijajshee-vremya/125640> – 2018. – 29.03.– Заголовок з екрану.

283. Путін не піде на компроміси в українсько-російській війні, – експерт //vgolos.com.ua [Електронний ресурс].

– Режим доступу: http://vgolos.com.ua/news/putin_ne_pide_na_kompromisy_v_ukrainskorosiyskij_viyni__ekspert_307344.html

– 2018. – 15.03.– Заголовок з екрану.

284. Дипломат розповів, чи зупинить миротворча місія ООН війну на Донбасі //vgolos.com.ua [Електронний ресурс].

– Режим доступу: http://vgolos.com.ua/news/dyplomata_rozpoviv_chy_zupnyt_myrotvorcha_misiya_oon_viynu_na_donbasi_307336.html – 2018. – 15.03.– Заголовок з екрану.

285. Миротворці на Донбасі “заморозять” війну з Росією, — експерт //narodna-pravda.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://narodna-pravda.ua/2018/01/11/myrotvortsi-na-donbasi-zamorozyat-vijnu-z-rosiyeu-ekspert/>

– 2018. – 11.01.– Заголовок з екрану.

286. У Путина созрел очередной план по Донбассу, - Bloomberg //www.trust.ua [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://www.trust.ua/news/140292-u-putina-sozrel-ocerednoj-plan-po-donbassu-bloomberg.html> – 2017. – 20.04.– Заголовок з екрану.

287. В Україні є лише один спосіб зупинити війну на Донбасі,- Кравчук //narodna-pravda.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://narodna-pravda.ua/2018/01/11/v-ukrayiny-ye-lyshe-odny-sposib-zupnyty-vijnu-na-donbasi-kravchuk/> – 2018. – 11.01.– Заголовок з екрану.

288. З вірогідністю 90% ця війна вже закінчилась, – колишній міністр оборони //zik.ua [Електронний ресурс].

– Режим доступу: https://zik.ua/news/2018/01/11/z_virogidnistyu_90_tsya_viyna_vzhe_zakinchylas__kolyshniy_ministr_oborony_1243263 – 2018. – 11.01.– Заголовок з екрану.

289. Євген Марчук сказав, за який термін може закінчитись війна на Донбасі //7days-ua.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://7days-ua.com/news/evhen-marchuk-skazav-za-yakij-termin-mozhe-zakinchytys-vijna-na-donbasi-video/> – 2018. – 12.01.– Заголовок з екрану.

290. ЗСУ можуть перемогти самі окупаційні сили на Донбасі впродовж якщо не тижнів, то місяців – Тимчук //www.radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.radiosvoboda.org/a/29171034.html> – 2018. – 16.04.– Заголовок з екрану.

291. У Вашингтоні не виключають можливості продажу додаткової зброї Україні //ukrainian.voanews.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/bolton-ukrayina-dodatкова-zbroya/4322176.html> – 2018. – 29.03.– Заголовок з екрану.

292. Порошенко розповів, коли Україна може отримати американські катери Island //tyzhden.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/211895> – 2018. – 04.04.– Заголовок з екрану.

293. Пентагон: з 2014 року США надали Україні близько мільярда доларів на оборону //www.unn.com.ua

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1725270-pentagon-z-2014-roku-ssha-nadali-ukrayini-blizko-milyarda-dolariv-na-oboronu> – 2018. – 13.04. – Заголовок з екрану.
294. Канада може надати Україні летальну зброю: в Оттаві розкрили ключові деталі співпраці з Києвом //vybir.media [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vybir.media/kanada-mozhe-nadaty-ukrayini-letalnu-zbroyu-v-ottavi-rozkryly-klyuchovi-detali-spivpratsi-z-kyuevom/> – 2018. – 30.03. – Заголовок з екрану.
295. Відомий журналіст пояснив, чому Путін не піде на велику війну в Україні //apostrophe.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/news/politics/2018-04-04/izvestniy-jurnalist-rozjasnil-rochemu-putin-ne-poydet-na-bolshuyu-voynu-v-ukraine/126217> – 2018. – 04.04. – Заголовок з екрану.
296. Назвали шанси звільнення Донбасу з американською зброєю //eizvestia.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eizvestia.com/uk/news_politics-ukr/full/2903-nazvali-shansi-zviltennya-donbasu-z-amerikanskoju-zbrojeju – 2018. – 29.03. – Заголовок з екрану.
297. Українській армії не вдається припинити війну на Донбасі силою, – екс-посол США //24tv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/ukrayinskiy-armiyi-ne-vdastya-pripiniti-viynu-na-donbasi-siloyu_eks-posol-ssha_n956512 – 2018. – 22.04. – Заголовок з екрану.
298. Скільки ще продлится война на Донбассе: появился прогноз частной разведки США //www.facenews.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facenews.ua/news/2018/403458/> – 2018. – 21.04. – Заголовок з екрану.
299. Политолог рассказал, когда Россия уйдет с Донбасса и других оккупированных территорий //socportal.info [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://socportal.info/2018/03/14/politolog_rasskazal_kogda_rossija_ujdet_s_donbassa_i_drugih_okkupirovannyh_territoriy.html – 2018. – 14.03. – Заголовок з екрану.
300. Кто может стримати агрессивную политику Путина? //www.radiosvoboda.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29188071.html> – 2018. – 24.04. – Заголовок з екрану.
301. Російська агресія проти України та міжнародне право: 25 ключових тез //hvylya.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/geopolitics/roziyska-agresiya-proti-ukrayini-ta-mizhnarodne-pravo-25-klyuchovih-tez.html> – 2016. – 13.04. Заголовок з екрану.
302. Генштаб ЗСУ: з початку АТО безповоротні бойові втрати становлять 2 тис. 333 осіб //ua.112.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/suspilstvo/henshtab-zsu-z-pochatku-ato-ne-cherz-viiskovi-dii-zahynuly-2-tys-333-ukrainskykh-viiskovosluzhbovtiv-417993.html> – 2017. – 28. 10. – Заголовок з екрану.
303. Полторак озвучив кількість втрат ЗСУ від початку агресії РФ 28% становлять небойові втрати //tyzhden.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/213550> – 2018. – 08.05. – Заголовок з екрану.
304. 10 фактів про збройну агресію Росії проти України //mfa.gov.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/page/open/id/5026> – Заголовок з екрану.
305. Росія завдала шкоди Донбасу на мільярди: названа сума //ukr.segodnya.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/rossiya-nanesla-ushcherb-donbasse-na-milliardy-nazvan-summa-1104556.html> – 2018. – 10.01. – Заголовок з екрану.
306. Донбас на межі екологічної трагедії через затоплені окупантами шахти //glavcom.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/news/donbas-na-mezhi-ekologichnoji-tragediji-cherz-zatopleni-okupantami-shahti-468706.html> – 2018. – 25.01. – Заголовок з екрану.
307. Миротворці будуть не скоро, а "будапештський формат" неможливий: Кучма роз'яснив ситуацію по Донбасу //ukr.segodnya.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/politics/mirotvorcy-budut-ne-skoro-a-budapeshtskiy-format-nevozmozhen-kuchma-razyasnil-situaciyu-po-donbassu-1136723.html> – 2018. – 08.05. – Заголовок з екрану.
308. Миротворці ООН не знайдуть на окупований Донбас до кінця 2018 року //glavcom.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/news/mirotvorci-onn-ne-zaydut-na-okupovaniy-donbas-do-kintsya-2018-roku-493446.html> – 2018. – 29.04. – Заголовок з екрану.
309. Украина может получить от США еще более грозное оружие //hvylya.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylya.net/news/digest/ukraina-mozhet-poluchit-ot-ssha-eshhe-bolee-groznoe-oruzhie.html> – 2018. – 06.05. – Заголовок з екрану.
310. Пока Путин не обере мир, США надали підвищуватимуть для нього ціну агресії в Україні - Мітчелл у Києві //ukrainian.voanews.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/mitchel-u-kyuevi/4374569.html> – 2018. – 02.05. – Заголовок з екрану.
311. Наев: ми не прогнозуємо загострення бойових дій у зв'язку з початком ООС //www.rbc.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/naev-prognoziruem-obostrenie-boevykh-deystviy-1525248953.html> – 2018. – 02.05. – Заголовок з екрану.

312. У МінТОТ назвали три варіанти вирішення конфлікту на Донбасі //www.rbc.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/minvot-nazvali-tri-varianta-resheniya-konflikta-1525190144.html> – 2018. –01.05.– Заголовок з екрану.

313. Волкер висловився за постійне посилення санкційного тиску на Росію //24tv.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/volker_vislovivsvya_za_postiynne_posilennya_sanktsiynogo_tisku_na_rosiyu_n964291 – 2018. – 07.05.– Заголовок з екрану.

314. Росія поверне Крим, як повернула незалежність країнам Балтії – Волкер //www.ukrinform.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2456075-rosia-poverne-krim-ak-povernula-nezaleznist-krainam-baltii-volker.html> – 2018. –08.05.– Заголовок з екрану.

315. Порошенко: Україна більше не довіряє Росії //glavcom.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/news/poroshenko-ukrajina-bilshe-ne-doviryaje-rosiji-495002.html> – 2018. –05.05.– Заголовок з екрану.

